

**KULLANICININ BİLGİ SEÇİMİNDE KARAR
VERMESİNİ ETKİLEYEN BİLİŞSEL YAPISI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Şemsa OLŞEN

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisans Üstü Eğitim-Öğretim Ve Sınav Yönetmeliğinin
Kütüphanecilik Anabilim Dalı için öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

Ankara
Haziran 2001

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kütüphanecilik Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Üye -----
Prof. Dr. Nilüfer TUNCER

Üye -----
Prof. Dr. Mustafa AKBULUT

Üye -----
Doç. Dr. Ahmet ÇELİK

Üye -----
Y. Doç. Dr. Nazan UÇAK (Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2001

Prof. Dr. Nuran ÖZYER
Enstitü Müdürü

*Sevgili Teyzeme
ve
Nihat'a...*

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında ilgisini, bilgisini ve desteğini veren, beni motive eden sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Nazan Uçak'a teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum. Teşekkürler.

İlgi, yardım ve desteğini veren tüm hocalarıma ve özellikle sayın Doç. Dr. Yaşar Tonta'ya, Doç. Dr. Ahmet Çelik'e teşekkür ederim.

Bölümün dışında, tez çalışmamda benden yardım ve ilgilerini esirgemeyen Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden Doç. Dr. Aydın Erar'a ve ODTÜ Psikoloji Bölümü'nden Asis. Prof. Bengi Öner'e teşekkür ederim.

Ayrıca, bu çalışmamda yer alarak katkıda bulunan, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'ndeki doktora ve yüksek lisans öğrencisi olan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Bana karşı göstermiş olduğu sonsuz sabrı, ilgisi, şefkati için, sevgili teyzem Furuzan Olşen'e teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Manevi desteğinin yanında çalışmama katkıda bulunan sevgili Nihat Güzeldere'ye ve Hakan Savaş Sazak'a da teşekkürler.

ÖZET

Kullanıcının bilişsel yapısı, bilgi seçiminde karar vermesini etkilemektedir. Bilgi erişim sistemleri, sistemden alınan geribildirimlere dayanılarak geliştirilmiştir. Bu sistemleri kullanan kullanıcı çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Bilgi erişim sistemlerinin işleyişi ve bilgiyi geleneksel tarzda düzenlemesi, kullanıcının bilgiyi zihinde işleyişinden farklıdır. Bu durum, kullanıcı ile bilgi erişim sistemleri arasında uyumsuzluğa neden olmakta, kullanıcının bilgi arama davranışını, bilgi seçimini ve karar vermesini etkilemektedir.

Bilgi hizmetlerinin tasarlanmasında kullanıcının bilişsel yapısının dikkate alınmaması bilgiye erişimi olumsuz etkilemektedir. Kullanıcının hem bilişsel düzeyde edindiği bilgiler, hem de duyguları bibliyografik künyenin seçiminde önemli olmaktadır. Kullanıcıya tarama sonunda çıktı olarak sunulan bibliyografik künyelerdeki, erişim noktaları kullanıcının belli oranda doküman hakkında bilgi edinmesini sağlayarak karar vermesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte kullanıcı, erişim noktalarını değerlendirirken bazı kriterler ve dokümana yüklediği değerler doğrultusunda seçimini yapmaktadır. Araştırmamızın amacı, bibliyografik künyedeki erişim noktalarının, seçim kriterlerinin, künyeye yüklenen değerlerin karar vermede ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda hipotezimiz; “kullanıcının bilişsel yapısı, dokümana yüklediği değerler (foksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik, koşul), seçim kriterleri (ilgililik, otorite, kapsam, haberdar olma, kalite, güncellik, erişilirlik, donanım, yazarla ilişki) ve bibliyografik künyede yer alan erişim noktaları (başlık, yazar, kaynak, yayın yılı, yayıncı, dil, anahtar kelimeler, öz) doküman seçiminde karar vermesini etkilemektedir.” şeklindedir. Çalışma sonucunda hipotezimiz kanıtlanmış ve konuya ilişkin öneriler getirilmiştir.

Araştırmamızda “İçerik Analizi” yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmaya, Ankara’da Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencisi toplam 21 kişi katılmıştır. Deneklere 1043 bibliyografik

künye verilmiş ve künyeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Bu guruba verilen künyeler, LISA, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Türk Kütüphaneciliği ve Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından yayınlanan diğer yayınlar taranarak belirlenmiştir. Deneklere verilen künyelerde hangi erişim noktalarına ve kriterlerine değindikleri ve hangi değerleri yükledikleri ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, bibliyografik künyedeki yedi erişim noktasından en fazla başlığa, öze ve kaynağa değinilmiştir. Künyeler dokuz seçim kriterine göre değerlendirildiğinde, en fazla ilgililik, güncellik ve kapsamın önemli olduğu gözlenmiştir. Toplam künyeler yüklenen değerler açısından bakıldığında, % 58,9'una fonksiyonel, % 12,9'una epistemik, % 12,1'ine koşul, % 10,3'üne sosyal değer ve % 5,8'ine duygusal değer yüklendiği görülmektedir.

SUMMARY

The cognitive structure of the user affects the selection of the information. Information retrieval systems have been developed by getting feedback from themselves and user is usually ignored. Traditional processing and organization of the information are different from the processing of information in the user's mind. This causes disharmony between the user and information retrieval systems. The differences between the user and the information retrieval systems affect the user's information seeking behaviour and decision making.

The success of the recall and precision of the information retrieval systems are influenced negatively when the cognitive structure of the user is not considered important in the design of the information service. The knowledge and the values of the user affect the way of reaching the bibliographic information. The elements of the bibliographic information give clues to the user in order to make decision. In addition to this, the user selects bibliographic information based on his/her values and criteria. The effects of the elements in the bibliographic information, document selection criteria and user's values on the decision making are exposed in this study. The hypothesis is that "the cognitive structure of the user, the assessment of values to the document (functional, social, emotional, epistemic, conditional), document selection criteria (topicality, authority, scope/level, novelty, quality, recency, availability, special requisite, relation with author) and elements of the bibliographic information (title, author, source, publication date, publisher, language, keywords, abstract) affect the selection of the documents". As a result of this research, we proved our hypothesis and recommended some suggestion related with the subject.

The method of content analysis was used in this study. Postgraduate and doctorate students in Hacettepe University Faculty of Letters Department of Library Science and Ankara University Faculty of Letters Department of Library Science were participated in this study. There are 21 participants. Totaly 1043 bibliographic information were given to these students. They were asked to evaluate the bibliographic information which was collected from LISA, Bulletin of Turkish

Librarians' Association and other publications of Turkish Librarians' Association. The evaluation of the participants were important to get their opinions about the elements of the bibliographic information, criteria and their values.

As a result, among the elements of the bibliographic information; title, abstract and source are used mostly and topicality, recency and scope/level are the most important ones out of the nine document selection criteria. According to the assessment of the value on the bibliographic information, it has been found that %58,9 functional, %12,9 epistemic, %12,1 conditional, %10,3 social and %5,8 emotional value are attributed to 1043 bibliographic information.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
SUMMARY.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	x
ÖNSÖZ.....	xiii
I. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
I.1. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
I.2. ARAŞTIRMANIN AMACI PROBLEM VE HİPOTEZ.....	5
I.3. ÇALIŞMA ALANI.....	6
I.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	7
I.5. DÜZEN.....	10
I.6. KAYNAKLAR.....	11
II. BÖLÜM: BİLİŞSEL YAPI, BİLGİ İHTİYACI, BİLGİ ARAMA DAVRANIŞI VE İLGİLİ KAVRAMI.....	12
II.1. BİLİŞSEL YAPI.....	12
II.2. BİLGİ İHTİYACI VE BİLGİ ARAMA DAVRANIŞI.....	14
II.2.1. BİLGİ ARAMA DAVRANIŞINI ETKİLEYEN UNSURLAR.....	17
II.2.1.1. KULLANICININ DÜNYA VE BİLGİ ERİŞİM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ BİLGİSİ.....	18
II.2.1.2. KULLANICININ ÇALIŞTIĞI ALAN VE İŞ BİLGİSİ.....	19
II.2.1.3. KULLANICININ BİLİŞSEL YETENEĞİ VE ÖĞRENME TARZI.....	19
II.2.1.4. KULLANICININ DUYGU BOYUTU.....	22

II.3. “İLGİLİ” KAVRAMININ TANIMI, BU KONUDAKİ ARAŞTIRMALAR VE BİLİŞSEL YAKLAŞIM.....	23
III. BÖLÜM: DOKÜMAN SEÇİMİ VE KARAR VERME.....	28
III.1. DOKÜMAN SEÇİMİ VE KARAR VERME İLE İLGİLİ TANIMLAR.....	28
III.2. KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN UNSURLAR.....	29
III.3. KARAR VERME KURALLARI.....	33
III.3.1. ELEME KURALI.....	35
III.3.2. ÇOKLU KRİTER KURALI.....	35
III.3.3. ÜSTÜNLÜK KURALI.....	36
III.3.4. AZLIK KURALI.....	36
III.3.5. TATMİN OLMA KURALI.....	36
III.3.6. ZİNCİR KURALI.....	37
IV. BÖLÜM: DOKÜMANA YÜKLENEN DEĞERLER VE KARAR VERMEDEKİ ETKİLERİ	38
IV.1. FONKSİYONEL DEĞER.....	40
IV.2. SOSYAL DEĞER.....	42
IV.3. DUYGUSAL DEĞER	43
IV.4. EPİSTEMİK DEĞER.....	44
IV.5. KOŞUL DEĞER.....	46
V.BÖLÜM: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ VE ANKARA DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA ÖĞRENCİLERİNİN DOKÜMAN SEÇİMİNE İLİŞKİN DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİ VE BUNU ETKİLEYEN UNSURLAR.....	49
V.1. DENEKLERİN ÖZELLİKLERİ.....	49
V.2. VERİLERİN ANALİZİ.....	50
V.3. BULGULAR.....	51
V.3.1. ERİŞİM NOKTALARI.....	52

V.3.1.1. BAŞLIK.....	52
V.3.1.2. YAZAR.....	52
V.3.1.3. KAYNAK.....	53
V.3.1.4. YAYIN YILI.....	53
V.3.1.5. YAYINCI.....	54
V.3.1.6. DİL.....	54
V.3.1.7. ANAHTAR KELİMELER.....	55
V.3.1.8. ÖZ.....	55
V.3.2. KRİTERLER.....	56
V.3.2.1. İLGİLİLİK.....	57
V.3.2.2. OTORİTE.....	57
V.3.2.3. KAPSAM.....	58
V.3.2.4. HABERDAR OLMA.....	58
V.3.2.5. KALİTE.....	59
V.3.2.6. GÜNCELLİK.....	59
V.3.2.7. ERİŞİLİRLİK.....	59
V.3.2.8. DONANIM.....	60
V.3.2.9. YAZARLA İLİŞKİ.....	61
V.3.3. DEĞERLER.....	63
V.3.3.1. EPİSTEMİK.....	63
V.3.3.2. FONKSİYONEL.....	64
V.3.3.3. SOSYAL.....	64
V.3.3.4. DUYGUSAL.....	65
V.3.3.5. KOŞUL.....	66
VI. BÖLÜM: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
VI.1. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEDEKİ ERİŞİM NOKTALARI İLE KRİTERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	68
VI.2. SEÇİM KRİTERLER İLE KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	91
VI.3. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLERLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGESİ.....	105

VI.4. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEDEKİ ERİŞİM İSTEĞİ İLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGELERİ.....	
VI.5. SEÇİM KRİTERLERİ VE ERİŞİM İSTEĞİ İLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGELERİ.....	108
VI.6. KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLER VE ERİŞİM İSTEĞİ.....	117
VII. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKÇA.....	125
EKLER.....	138

TABLOLAR

TABLO 1. Deneklerin Özellikleri	50
TABLO 2. Bibliyografik Künyedeki Erişim Noktalarının Kullanım Sıklığı.....	56
TABLO 3. Kriterlerin Dağılımı.....	61
TABLO 4. Bibliyografik Künyeye Yüklenen Değerlerin Sıklığı.....	67
TABLO 5. Öz ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	69
TABLO 6. Kaynak ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	70
TABLO 7. Başlık ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	71
TABLO 8. Yayın Yılı ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	72
TABLO 9. Yazar ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	73
TABLO 10. Anahtar Kelime ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	74
TABLO 11. Yazar ve Otoriteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	75
TABLO 12. Kaynak ve Otoriteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	76
TABLO 13. Öz ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	77
TABLO 14. Başlık ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	78
TABLO 15. Yayın Yılı ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	79
TABLO 16. Yazar ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	80
TABLO 17. Kaynak ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	81
TABLO 18. Anahtar Kelime ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	82
TABLO 19. Yazar ve Yazarla İlişkiyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	83
TABLO 20. Dil ve Donanımı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	84
TABLO 21. Kaynak ve Erişilirliliği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	85
TABLO 22. Yayın Yılı ve Güncelliği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	86
TABLO 23. Yazar ve Kaliteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	87
TABLO 24. Yazar ve Haberdar Olmayı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	88
TABLO 25. Öz ve Haberdar Olmayı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	89
TABLO 26. Yazarla İlişki ve Duygusal Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	92
TABLO 27. Donanım ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	93
TABLO 28. Kapsam ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	94

TABLO 29. Kalite ve Fonksiyonel Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	95
TABLO 30. İlgililik ve Fonksiyonel Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	96
TABLO 31. Güncellik ve Fonksiyonel Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	97
TABLO 32. Otorite ve Sosyal Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	98
TABLO 33. Yazarla ilişki ve Sosyal Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi	99
TABLO 34. Erişilirlik ve Koşul Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	100
TABLO 35. İlgililik ve Koşul Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	101
TABLO 36. Erişilirlik ve Epistemik Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	102
TABLO 37. Kalite ve Epistemik Değeri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	103
TABLO 38.Sosyal, Koşul, Duygusal, Epistemik ve Fonksiyonel Değerleri İçeren apraz Sıklık izelgesi.....	105
TABLO 39. z, Başlık ve Yazar İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	106
TABLO 40. Kaynak, Başlık ve Yazar İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	107
TABLO 41. Anahtar Kelime, Başlık ve Yazar İle İlgili apraz Sıklık izelgesi....	107
TABLO 42. Dil, Başlık ve Yazar İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	107
TABLO 43. Yazarla İlişki, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	108
TABLO 44. Kapsam, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi....	109
TABLO 45. Haberdar Olma, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	109
TABLO 46. Donanım, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi..	110
TABLO 47. Erişilirlik, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi..	110
TABLO 48. Kalite, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	111
TABLO 49. Yazarla İlişki, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	111
TABLO 50. Kapsam, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	112
TABLO 51. Haberdar Olma, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	112
TABLO 52. Donanım, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili apraz Sıklık izelgesi.....	113

TABLO 53. Erişilirlilik, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	113
TABLO 54. Kalite, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	114
TABLO 55. Yazarla İlişki, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	114
TABLO 56. Kapsam, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	115
TABLO 57. Haberdar Olma, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	115
TABLO 58. Donanım, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	116
TABLO 59. Erişilirlilik, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	116
TABLO 60. Kalite, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi.....	117
TABLO 61. Yüklenen Değerler ve Erişme İsteği.....	118

ÖNSÖZ

Kişi bibliyografik künyeleri inceleme, bunlardan bazılarını seçme, okuma ve kullanma aşamalarında sürekli karar verme durumunda kalmaktadır. Bu süreç içinde bazı kriterler ve karar verme kuralları kullanıcının davranışını belirlemektedir. Özellikle bilişsel yapı ve duygular, bilgi arama, değerlendirme, seçme ve karar vermede etkilidir. Kullanıcı tarama sonunda eriştiği künyeleri, mevcut erişim noktalarını değerlendirerek ilgili veya ilgisiz şeklinde ayırmaktadır.

Erişim noktalarının nicel ve nitel yönleri, kullanıcının ön plana çıkardığı kriterler ve değerlerin künyenin değerlendirilmesinde ne denli önemli olduğu çok yakın zamana kadar bilinmemektedir. Sistemden alınan geri bildirimle, bilgi erişim sistemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. 1970'in sonlarına doğru araştırmacılar dikkatlerini kullanıcı üzerinde toplamışlar ve sistemlerin bu doğrultuda geliştirilmesi gerektiğini dile getirmeye başlamışlardır. Taylor'un kullanıcı değerleri (User Values Approach), Dervin'in anlamlı olma (Sense Making Approach), Belkin'in "ASK Modeli" (The Anomalous States of Knowledge) kullanıcıyı merkez alan önemli yaklaşımlardır.

Gelişmiş ülkelerde, kullanıcı ile ilgili çalışmalar yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ülkemizde ise bu konuda az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu araştırma, eksikliği hissedilen kullanıcı ile ilgili çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

I.1. KONUNUN ÖNEMİ

Günümüzde bilginin değeri giderek artmakta, en kısa sürede mevcut olan tüm ilgili bilgiye erişmek önem kazanmaktadır. Bilgiye ihtiyaç duyan kişi, çevresindeki insanlardan, kitaplardan, gazete, televizyon gibi medya araçlarından veya diğer kaynaklardan yararlanarak bu gereksinimini karşılamaya çalışmaktadır.

Öğrenci, araştırmacı ve bilim insanı evinde, ofisinde ya da kütüphanede, çevrimiçi katalog, veri tabanları, elektronik dergiler veya İnternet gibi kaynakları kullanarak bilgi ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır.

Bilginin toplandığı, organize edildiği, erişimin sağlandığı kütüphanelerde kullanılan bilgi erişim sistemleri, teknolojiyle birlikte değişmektedir. Kütüphaneler iyi hizmet vermek, bilgi ihtiyacını karşılamak amacıyla sistem ve kullanıcı üzerinde yapılan araştırmaların bulguları ışığında kendini yenilemektedir. Bilgi erişim sistemleri kullanıcının istediği bilgiyi içeren mevcut ilgili kaynakların tamamına erişim sağlayacak biçimde geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Çeşitli bilgi kaynaklarına erişimi sağlayan sistemler uzun yıllar kullanıcı etkenini göz ardı edilerek incelenmiş ve geliştirilmiştir. Birçok çalışmada sistemden alınan geribildirimlerle gereksinimler tanımlanmış ve yapılan bu çerçeve içinde oluşturulmaya çalışılmıştır (Dervin ve Nilan 1986). Bilgi erişim sistemlerinde bilginin düzenlenişi, sunumu, kişinin bilişsel yapısı ve bilgi arama davranışı gibi faktörlerin istenen bilgiye veya doğru dokümanlara¹ erişimi etkileyebileceği fark edilmiştir. Bu konunun gündeme gelmesiyle çalışmalar kullanıcı üzerinde odaklanmıştır. Kişinin bilgi arama davranışı ve bilgiyi işleyişi ile ilgili modeller,

¹ Doküman: Kitap, makale, bildiri gibi materyal

teoriler üretilmektedir. Kuhlthau (1991:362) bilgi aramanın, “kişinin tecrübelerini, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını kapsadığını” söylemektedir. Benzer bir görüşe sahip olan Wilson (1981:7) bilgi aramada ve bilgi erişim sistemleri ile iletişim kurmada duygu ve bilişin kişiyi yönlendirdiğini vurgulamaktadır.

Kullanıcı etkeninin ne denli önemli olduğunun anlaşılmasıyla, kişinin bilgi ihtiyacı, bunu karşılama yöntemleri ve bilgi arama davranışını etkileyen etmenler tek tek ele alınarak araştırılmaya başlanmıştır. Kişinin zaman içinde edindiği bilgi birikimi, bu birikimin ifade edilmesi (genellikle sözlü), bilgi tarama ortamındaki mesajlar, uyarılar ve bunların özümsemesi kişinin bilgi arama davranışını etkilemektedir (Michel 1994:499).

Bilgi erişim sistemleri oldukça büyük veri tabanlarını içermesine rağmen kullanıcının aradığı konuyla ilgili erişebildiği bilgi miktarı azdır. Veri tabanlarının sunduğu bilginin tamamına erişmek için sistem ile kullanıcı arasında iyi bir etkileşimin ve uyumun olması gerekir. Bu etkileşim ve uyumun sağlanması için, öncelikle bilginin nasıl saklandığı, işlendiği ve kullanıldığı araştırılmalıdır (Morehead ve diğerleri 1984:583).

Bilgi erişim sisteminin amacı, kullanıcının gereksinim duyduğu, aradığı bilgiye erişmesini sağlamaktır. Sistemin bilgiyi sunuş biçimi, kullanıcının doküman seçimindeki kararını etkilemektedir (Barry 1994:149). Genellikle tarama çıktısındaki bibliyografik künyenin sunumu kesin, sınırlı ve belli bir sırayı izleyen yapıdadır. Oysa kullanıcı arama kıstaslarını bu kadar tam, doğru ve kesin ifade edememektedir. Kısaca kullanıcının bilgiyi arama şekli ile bilgi erişim sistemi ve bilginin geleneksel biçimdeki sunumu arasında bir boşluk bulunmaktadır (Kuhlthau 1991:361).

Sistem ve kullanıcı etkileşimi ile dizinleme, bilgiye erişmede önemli unsurlardır. Bilgi erişim sistemleri, tarama yapan kişinin kullandığı terimler ile dizinde yer alan terimler arasındaki bire bir çakışma sonunda, ilgili künyeleri kullanıcıya sunmaktadır (Barry 1994:150). Kullanıcının sisteme girdiği kelimelerle sistemin dizinlemesinde yer alan kelimeler arasındaki çakışma oranının düşük olması taramadaki başarıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla kullanıcı bilgi

ihtiyacını yeteri kadar karşılayamamakta ve mevcut künyelerin tamamına erişememektedir.

Kullanıcı ve sistem arasındaki iletişimde yaşanan sorunlar, bilgiye erişimi ve tarama kalitesini etkilemektedir. Çevrimiçi katalog taramalarında kullanıcı, sistemle karşılıklı etkileşim içindedir. Kişi sistemden aldığı geri bildirimleri veya sonuçları değerlendirerek, aradığını buluncaya dek her defasında farklı tarama yolları denemekte, zihnindeki bilgiyi yeniden, farklı yöntemlerle ifade ederek tarama yapmaktadır. Sistem ve kullanıcı arasındaki iletişim kişiyi psikolojik ve bilişsel yönden olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Vigil (1983:281) çevrimiçi katalog taramalarından tam yararlanabilmek için sistem ve kullanıcı arasında iyi bir etkileşimin olması gerektiğini vurgulamaktadır. İnsan beyni belli bir kapasiteye sahiptir. Kişinin bellek yapısı, bilgiyi işleyiş şekli, bilgiyi işleme hızı, bilgisayar ile arasındaki iletişimi etkilemektedir. Tarama yapan kullanıcının sistemle mümkün olduğunca az etkileşim içine girmeyi yeğlediği, araştırmalarla ortaya konmaktadır (Vigil 1983:281). Sistemle kullanıcı arasındaki etkileşimin düşük düzeyde olduğunu söyleyen Vigil, bunun ne denli önemli bir problem olduğunu vurgulamaktadır. Tecrübeli kullanıcının basit tarama yaptığı ve sistemle az etkileşim içinde olduğu gözlenmektedir (Fenichel 1981:24). Benzer bir görüş ileri süren Bates (1981), taramada, sistemi anlama düzeyinin en düşük seviyede kaldığına dikkat çekmekte, ayrıca bilginin zihinde hangi süreçlerden geçerek işlendiği ve bunun taramayı nasıl etkilediğinin henüz açıklık kazanmadığına değinmektedir.

Sistem ve kullanıcı arasındaki etkileşim, kişinin psikolojisi üzerinde de etkilidir. Bu etkileşim olumlu ya da olumsuz olabilmekte ve tarama kalitesini etkilemektedir. Çevrimiçi katalog taramaları, kullanıcı üzerinde bazen sıkıntı, gerginlik gibi olumsuz duygular yaratmaktadır. Kullanıcı ile bilgisayar arasındaki iletişim kopukluğu bu tip duyguların oluşmasına neden olabilmektedir (Vigil 1983:286). Sistemin yetersizlikleri, yani mevcut tarama yöntemleri, arayüz, bilginin sunumu ve benzeri faktörler, bu etkileşimde rol oynamakta ve kullanıcının duygu boyutunu belirlemektedir. İletişimdeki tüm bu olumsuzluklar kullanıcının sistemi anlamasını, kavramasını zorlaştırmaktadır.

Günümüzde mevcut sistemlerden daha iyi bir sistem kurmak, kullanıcıların daha yakından tanınmasıyla mümkündür. Bunun için öncelikle kişinin bilgiyi işleyişi, bilgi arama davranışları ve karar verme süreçleri araştırılmalıdır. Bilgi erişim sistemlerinin, kişinin bilgi işleyişine uygun ve ona farklı seçenekler sunacak biçimde düzenlenmesiyle, kullanıcının bilişsel düzeyde çok işlem yapmadan aradığı materyallere ulaşmasını sağlamak mümkündür. Saracevic (1975:329,340) sunumun farklı formlarda yapılmasının kişinin doküman seçimindeki kararını etkilediğini ileri sürmektedir. Bu görüşü destekleyen Janes (1991:643) yeni ve farklı bilgilerin bir arada verilmesinin kişinin seçimdeki kararını etkilediğini söylemektedir. Kullanıcının bilgiyi işleyişine uygun sistemleri geliştirmek ve tarama çıktılarında kesin isabet (precision) ve erişim isabet (recall) oranını olumlu yönde artırmak mümkündür. Tarama sonunda erişilen bibliyografik künyelerin sunumu, sıralanışı ve kişinin belirlediği kriterler yönünden, kullanıcıyı tatmin eden bilgi erişim sistemlerini oluşturmak ve erişimdeki kaliteyi yükseltmek mümkündür.

Bilişsel (cognitive) psikoloji, bilgi erişim sistemlerinin ve bilgisayar arayüzlerinin düzenlenmesine, geliştirilmesine yeni bir boyut getirmektedir. Bu bilim dalı, bilginin dışardan nasıl edinildiği, özümsemiği, depolandığı ve davranışı nasıl yönlendirdiği gibi konular üzerinde durmaktadır. 1950'lerde ortaya çıkan bilgisayarın çalışma yönteminin insanın bilişsel yapısına yakın olduğu fark edilmiştir. Örneğin bilgisayar dış dünyadan aldığı bilgiyi işleyerek kendi anlayacağı şekle dönüştürmekte, depolamakta ve sonunda bir çıktı sunmaktadır. Bu aktivitelerin yerine getirilişi, insanlarda da benzer şekilde olmaktadır (Gardiner 1987:57,67).

Bilişsel psikolojideki gelişmeler ve bu alandaki yayınlar bilgi işleme modellerinin gelişimini etkilemektedir. Miller (1965:81) insan zihninin ortalama 7 rakam veya harf tutabildiği 7'nin iki fazlası veya eksisinin insanın kısa süreli belleğinde (short-term memory) kalabildiğini araştırmalarla kanıtlamaktadır. Bu bilginin bilgisayarların arayüzdeki mönülerde seçenek sayısının belirlenmesinde, düzenlenmesinde etkili olduğu gözlenmektedir. Bilgisayar bilimi, bilişsel işlevlerle ilgilenmeye, bilişsel psikolojinin prensiplerini uygulamaya ve bilgisayar tasarımında bu alanda yapılan araştırmalardan yararlanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, kullanıcının tarama çıktılarını değerlendirirken, bilişsel düzeyde bilgiyi nasıl işlediği, karar verirken nelerden etkilendiği üzerinde durulmakta ve kişinin dokümana yüklediği değer, doküman seçiminde verilen kararı nasıl ve ne ölçüde etkilediğinin ortaya koyulmasına çalışılmaktadır. Bu çalışma sonucu elde edilen verilerin, bilgi hizmetlerinin tasarlanmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

I.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEM VE HİPOTEZ

Bu çalışmanın asıl amacı, kişilerin bilgiyi arama, değerlendirme ve seçme sırasında nasıl karar verdikleri ve dokümana hangi değerleri yüklediklerini ortaya koymaktır. Diğer bir amaç ise, elde edilen bulgular ışığında bilginin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda yeni verilere ulaşmaktır.

Bu konunun yeni olması nedeniyle araştırmaların sayısı oldukça azdır. Çalışmanın bir diğer amacı da, bu konuda yapılan araştırmalara destek vermek ve mevcut bulguları bir kez daha doğrulamaktır. Bu alanda yapılan çalışmalarda seçilen örneklem grubu çeşitlendikçe ve benzer sonuçlara ulaşıldıkça konuyla ilgili hipotezlerin geçerliliği güçlenmekte ve yeni teoriler ortaya konmaktadır. Çalışmamızda; bilgiyi düzenleyen kütüphaneciler kullanıcı rolünderken tarama çıktılarını nasıl değerlendirmektedir? Bu kesimin bilgi seçiminde uyguladıkları kriterler ve bilgi arama davranışı nelerdir? Karar verirken hangi değerlerden etkilenmektedirler? gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu doğrultuda araştırma problemimiz “dokümana yüklenen değerler, seçim kriterleri ve bibliyografik künyedeki erişim noktaları kullanıcıların doküman seçiminde karar vermelerini ne ölçüde etkilemektedir?” şeklinde ifade edilebilir.

Yukarıda değinilen amaçlar doğrultusunda araştırma hipotezi: “Kullanıcının

- bilişsel yapısı,
- dokümana yüklediği değerler (foksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik, koşul),

- seçim kriterleri (ilgililik, otorite, kapsam, haberdar olma, kalite, güncellik, erişilirlik, donanım, yazarla ilişki) ve
- bibliyografik künyede yer alan erişim noktaları (başlık, yazar, kaynak, yayın yılı, yayıncı, dil, anahtar kelimeler, öz) doküman seçiminde karar vermesini etkilemektedir” şeklinde düzenlenmiştir.

I.3. ÇALIŞMA ALANI

Araştırma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü’nde ve Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü’nde okuyan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini kapsamaktadır. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü’nden 8 doktora ve 6 yüksek lisans öğrencisi ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü’nden 2 doktora ve 5 yüksek lisans öğrencisi olmak üzere toplam 21 kişi, çalışmada yer almıştır. Tez aşamasına gelmiş, tez konusunu belirlemiş ve bu çalışmada yer almak isteyen tüm doktora ve yüksek lisans öğrencileriyle birlikte çalışılmıştır. Bu kişilerin bilgi arama, değerlendirme ve seçme aşamalarında, yüksek lisans ve doktora eğitimine yeni başlamış kişilerden farklı olacakları düşünülmüştür. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin kendi konularına hakim, bilgi sahibi oldukları için verilen künyelerin yorumunu daha iyi yapabilecekleri düşünülerek bu grupla çalışılmıştır. Ayrıca araştırmamızın bir diğer amacı, kişilerin ilgilendikleri konularda bilgiyi seçerken düşünsel bazda neleri hatırladıklarını ve hissettiklerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda seçilen denek gurubunun, doküman seçimi yapabilecek özellikleri taşımasına özen gösterilmiştir.

1.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bu araştırmada içerik analizi (content analysis) yöntemi kullanılarak, kullanıcının bilgiyi nasıl işlediği, değerlendirdiği ve seçtiği açıklanmaya çalışılmıştır. Krippendorff (1980:21) içerik analizini, “tekrarlanabilen (replicable) ve verilerden geçerli çıkarım yapmada kullanılan araştırma yöntemi” olarak tanımlamaktadır. Bu yöntemde içerik, yani cümleciğin ya da kelimenin içinde yer aldığı o anki durum veya onu anlamlı kılan genel çerçeve dikkate alınır. Ayrıca bu yöntem araştırmacıya problemi ortaya koyma ve çok fazla veriyi yorumlama imkanını vermektedir.

Diğer yöntemler gibi içerik analizinin de amacı yeni bilgiyi ortaya koymak, yeni bir bakış açısı getirmek, gerçeğe erişmek ve hedefe ulaşmada rehberlik etmek ya da yön vermektir (Krippendorff 1980:21).

Holsti (1968:597) içerik analizini, çok amaçlı bir araştırma yöntemi olarak görmektedir. Bu yöntemin, geniş çaplı problemleri araştırmada ve özellikle duruma bağlı değişen ortamlarda, günlük iletişimdeki içeriğe dayalı çıkarımların analizinde kullanıldığına değinilmektedir.

İnsan bilimlerinde ve sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların hemen hemen hepsi, bir yönüyle yazılan materyallerin dikkatle okunmasına dayanmaktadır. Bu bilim dallarında kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi, yazılı materyalin dikkatle gözden geçirilmesi ve kodlanması yöntemidir. İçerik analizinin tanımı, zaman içinde değişik uygulamalarda kullanıldıkça farklı boyutlar kazanmıştır. Bu yöntemle ilgili bir kaç tanıma değinmek gerekirse:

Cartwright (1953:424) “içerik analizi”ni tanımlarken, kodlama ile içerik analizini birbiri yerine kullanmakta ve bu yöntemle herhangi bir davranışı objektif, sistematik ve nicel olarak tanımlamanın mümkün olduğunu söylemektedir.

“İçerik analizi” terimi, iletişimdeki mesajın bilimsel yönden analiz edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu yöntem, geniş anlamda “bilimsel yöntem” olarak ifade edilmekte ve burada analizcinin sistematik olması gerektiği vurgulanmaktadır (Barcus 1959:8).

İçerik analizinin özellikleri arasında, en sık değinilen ve üzerinde birleşileni, objektif, sistemli ve genellenebilir olduğudur. Yani aynı çalışma başka kişiler tarafından yapıldığında aynı sonuca erişilmeli, verilerin analizinde kodlama şemasına yeni bir kategorinin eklenmesi veya çıkarılması önceden belirlenmiş seçim kriterlerine göre yapılmalı ve çıkarımlar genellenebilir olmalıdır (Holsti 1968:598).

Bu çalışmada kullanıcının bilgiyi nasıl işlediği ve doküman seçiminde nasıl karar verdiği ele alınmaktadır. Bilginin işlenmesi ve karar verme, insan beyninde gerçekleştiği için gözlemlenmesi mümkün değildir. Ancak kişinin beyninde bilgiyi nasıl işlediği kendi sözlerinden anlaşılabilir. İçerik analizi sözel veriyi analiz etmede kullanılacak en iyi yöntemlerden biridir. Kısaca, içerik analizi nitel bir yöntem olmasına rağmen sonuçların nicel olarak ifade edilmesine olanak vermektedir. Bu ve yukarıda değinilen nedenlerden dolayı içerik analizinin, bu araştırmada kullanılması uygun bulunmuştur.

Bu çalışmada; önce deneklerden konu ve konuyla ilgili anahtar kelimeler kendileriyle görüşülerek öğrenilmiştir. Alınan bu anahtar kelimeler kullanılarak, "LISA" CD_ROM veri tabanından tarama yapılmıştır. Bu veri tabanında yapılan taramada sadece dil sınırlanması getirilmiştir. Bu araştırmada yer alan kişilerin konularının çoğunlukla güncel olması nedeniyle, tarama sonuçlarının güncelden eskiye doğru gidilerek sıralanmasına dikkat edilmiştir. Böylece daha fazla ilgili ve yeni künyelere erişileceği düşünülmüştür. Ayrıca Türk Kütüphaneciliği Dergisi'nin, ilk çıktığı yıldan günümüze kadar olan tüm sayıları taranmış ve Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından yayınlanan diğer yayınlar da incelenmiştir. Örneğin; "Kütüphaneciliğimizde 40 Yıl", "21. Yüzyıla Doğru Türk Kütüphaneciliği", "Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü ve Yarını...", "Prof.Dr. İlhan Kum'a Armağan", "Prof.Dr. Berin U. Yurdadoğ'a Armağan", "33. Kütüphane Haftası Bildirileri", "Türk Kütüphaneciliği: Bilginin Yazgısı", "IFLA 1995'e Doğru Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu ve I. Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Konferans Bildirileri", "Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan" gibi kaynakların kapsadığı tüm makaleler ilgili anahtar sözcükler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu ayrıntılı taramanın yapılmasında amaç, deneklerin künyeleri değerlendirirken bazı kriterleri,

değerleri veya duyguları yükleyebilmelerini ve ayrıntılı açıklama getirmelerini sağlayabilmektir. Örneğin, yazara duygusal bir değer yükleyebilmesi için kişinin yazarla bir ilişkisi olması veya bir nedenle yazarı tanıyor olması gerekmektedir. Türk Kütüphaneciliği Dergisi ve Dernek yayınları incelendikten ve kişilerin konularıyla ilgili olan dokümanlar belirlendikten sonra bu dokümanlara ilişkin künyeler LISA tarama çıktıları gibi düzenlenmiştir. Böylece formatlarda standart bir düzen sağlanmıştır. Toplanıp düzenlenen künyeler kişilere verilmeden önce gözden geçirilmiş, çok ilgisiz olan künyeler dışarıda bırakılmak üzere her kişiye 50'şer künye verilmiştir. Kişilerden bibliyografik künyeleri incelemeleri ve konularıyla ilintili olduğu düşüncesini veren erişim noktalarını işaretleyerek, bu kısımlar üzerinde yazılı yorum yapmaları istenmiştir. Sonra kişilerden dokümanları tekrar gözden geçirmeleri ve tezlerinde kullanmayı veya ilgi alanlarına hitap ettiği için okumayı düşündükleri künyeleri kendi belirledikleri bir yöntemle sıraya koymaları ve bu sıralamayı neye göre yaptıklarını yazılı olarak açıklamaları istenmiştir. Burada, kullanıcının bilgiyi seçerken ve organize ederken nelerin öncelikli olduğunu görebilmek amaçlanmıştır. Bibliyografik künye değerlendirmelerini içeren anket sonuçları toplandıktan sonra, araştırmaya katılan kişilerle görüşülerek, onların bu araştırma ve bibliyografik künyelerle ilgili genel değerlendirmeleri sözlü olarak da alınmıştır. Bu yazılı ve sözlü değerlendirmeler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) yazılımında oluşturulmuş olan kodlama şeması kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu araştırmada kullanılan kodlama şeması, Wang ve Soergel'in (1998:120) geliştirdiği şema esas alınarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada toplam dört önemli ve geniş kategori (dokümanı tanımlayan bibliyografik künyedeki erişim noktaları, kriterler, yüklenen değer ve karar verme) ve bu kategoriler altında yer alan yaklaşık yirmi dört alt kategori bulunmaktadır (Bkz. Ek 1).

Araştırmada, kişinin bibliyografik künyeyi değerlendirirken hangi erişim noktalarına, kriterlere değinmiş, değinmemiş, veya bunları ne kadar sık kullanmış olduğuna bakılmıştır. Kişinin künye üzerinde yaptığı değerlendirmelerde, ağırlıklı olarak kullandığı erişim noktalarına ve seçim kriterlerine bakılarak künyeye hangi

değeri veya değerleri yüklediği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde toplanan künye değerlendirmelerinden erişim noktaları, kişinin bilgiyi işleyişini etkileyen kriterler ve kişinin yüklediği değerler ortaya konularak aralarındaki, ilişkiler incelenmek istenmiştir.

I.5. DÜZEN

Araştırma raporu yedi bölümden oluşmaktadır. I.Bölüm, giriş bölümüdür. Bu bölümde, konunun önemi, sorun, araştırmanın amacı ve hipotezi, araştırma yöntemi, araştırma alanı ve veri toplama teknikleri, araştırma raporunun düzeni ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

II.Bölüm’de, kullanıcının bilişsel yapısı, bilgi ihtiyacı ve bilgi arama davranışı ile ilgili teoriler ve görüşler, bilgi arama davranışını etkileyen nedenlerle, bilişsel açıdan “ilgili” (relevance) kavramı ele alınmış ve bununla ilgili literatürdeki çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın III. Bölüm’ünde, doküman seçimi ve karar verme ile ilgili tanımlar, karar verme durumları, karar vermeyi etkileyen nedenler ve karar verme kuralları ele alınmıştır.

IV. Bölüm’de, dokümana verilen değerler ve karar vermedeki etkileri anlatılmıştır.

V. Bölüm’de ise, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin konularıyla ilgili tarama çıktısını değerlendirerek bilgiyi nasıl seçtikleri, künyedeki erişim noktalarını nasıl değerlendirdikleri, hangi kriterleri kullandıkları, hangi değerleri yükledikleri ve karar verdikleri incelenmiştir.

VI. Bölüm’de, bulgular değerlendirilmiştir.

VII.Bölüm’de sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

I.6. KAYNAKLAR

Konu ile ilgili dokümanların saptanmasında aşağıdaki kaynaklar taranmıştır:

LISA (1969-)

Library Literature (1936-)

Türkiye Bibliyografyası (1935-)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986)

Türk Kütüphaneciliği (1987-)

Social Science Citation Index (1980-)

Dissertation Abstracts International A. (1980-)

Araştırma raporunun yazımında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi (2000) kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

BİLİŞSEL YAPI , BİLGİ İHTİYACI, BİLGİ ARAMA DAVRANIŞI VE İLGİLİ KAVRAMI

II.1. BİLİŞSEL YAPI

Bilişsel yapıdan önce, biliş (cognition) üzerinde durmak ve tanımlamak yararlı olacaktır. Bilişi, dış uyaranların algılanması ve özümsemesi işlemi olarak tanımlayabiliriz. Bilişsel yapı ve algılama bilişi oluşturmaktadır. Bilişsel yapıyı, öğrenme durumunda bilgiyi organize eden ve tutan zihinsel şema, çatı olarak da tanımlamak mümkündür.¹ Ausubel (1963:217) bu yapının kişisel ve hiyerarşik olduğunu belirtmektedir. Bu yapı, öğrenmeyi ve zihinde tutmayı etkileyen faktörlerden oluşmakta, durağan ve belirli konularda edinilmiş temel bilgiyi kapsamaktadır. Örneğin, kütüphane hakkında bir dizi fikirlerimiz vardır. Kütüphane denince aklımıza kitap, kütüphaneci gibi dar kapsamlı kavramlar gelmesinin yanında, bu kurumun verdiği hizmetler, bilgiye nasıl erişileceği gibi daha geniş kapsamlı düşünceler mevcuttur. Genel fikirler, bilişsel yapıdaki hiyerarşi içinde üst düzeyde, daha dar kapsamlı fikir ya da kavramlar, alt düzeyde yerini almaktadır. Hiyerarşi içinde üstte bulunan genel fikir veya kavramlar kolay hatırlanır ve sabittir. Ancak dıştan gelen yeni bilgiler genel bilgi üzerine eklenmekte ve üst düzeyde yer alan bilgiyi değiştirmektedir (Driscoll 1993:113).

Kişinin davranışını, hatırlamayı ve problem çözmeyi, zihinde oluşturulmuş olan kavramların hiyerarşik yapısı etkilemektedir (Glass 1986:19). Hiyerarşi önemli bir kavram olup, karmaşık sistemler kurmada ve genel çerçeveyi çizmede etkilidir. Organize etme, anlama, iletişim kurma ve öğrenme hiyerarşinin yardımıyla olmaktadır (Van Gigch 1991:178). Bilişsel yapı içinde bilgi, aşağıdan-yukarıya (bottom-up) ve yukardan-aşağıya (top-down) şeklinde iki farklı işlemde geçerek organize edilmektedir. Aşağıdan-yukarıya işlemi, görsel girdilerle başlayıp bunun

¹ Longman Dictionary of Psychology and Psychiatry, New York, (1984), 155.

işelleştirilmesiyle bitmektedir. Bunun tam tersi olan yukardan aşağıya işleminde ise, hiyerarşi içinde üst düzeydeki bilgi alt düzeyde gerçekleşen işlemleri etkilemektedir (Glass 1986:21-23).

Bilişsel yapıyı, önceki tecrübelerin organize edilmesi şeklinde kabaca tanımlamak mümkündür (Neisser 1967:287). Bu yapı içinde, kavramlar, objeler arasında kurulan bağlantı ya da ilişkilendirme sonucu, bilgi organize edilmektedir. Kişi yeni bir durumda ya da herhangi bir problemle karşılaştığında, önceden yapılmış bilgiyi hatırlayarak bir çözüme ulaşmaktadır (Luger 1994:197).

Howard'a göre (1963:139-410) bilişsel yapı, değer yargısı ve yaklaşımdan oluşmaktadır. Her ikisinin de temel ihtiyaçların üstünde bir yeri olduğuna değinilmektedir. Güdüleme, algılama ve bilişsel işlem kişinin yaklaşımını belirlemekte ve değiştirmektedir.

Bilişsel yapı, öğrenmede ve hatırlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu yapı, yeni bilginin kaynaştığı genel çerçeveyi ve bilgiler arası bağlantının nasıl olduğunu belirlemektedir. Kişi, bir konuda bilgisi varsa, bu konuyla ilintili yeni bir bilgiyi anlayabilmektedir. Çünkü eski bilgi kişi için bir başlangıç noktası olmaktadır (Driscoll 1993:113-114). Bu konuda Davidson (1977:275-277) bilişsel yapıyı “kişinin gelen mesajları ayırmada kullandığı birbiriyle bağlantılı kategoriler” olarak ifade etmektedir. Kişinin bilişsel yapısı, ne kadar gelişmişse, gelen mesajın ilinti olup olmadığını görmesi o kadar hızlı olmaktadır. Bilişsel yapıdaki kategori sayısı ne kadar fazlaysa bu kategoriler arasında ilişki o kadar artmakta ve dolayısıyla da kişinin bilgiyi algılaması ve ilintiyi kurması o oranda kolaylaşmaktadır. Kategorilerin sayısı ve yapısının kendisini sürekli yenileyebilmesi, bilişsel yapı üzerinde etkili olmakta, kişilerin bilgi seçimini etkilemektedir. Kişinin, bilgiyi ilgili ve ilgili olmayan diye iki kategoriye ayırarak seçmesinde, bilişsel yapıyı oluşturan bileşenler önemlidir. Davidson (1977:282), bu bileşenlerin tanımlanması, kişiden kişiye nasıl değiştiğinin ortaya konması ve sistemlerin bu bilgi doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

İnsan beyninin bilgiyi işleyiş şekli, kişinin bilgiyi organize etmesinde önemlidir. Bilişsel düzeyde bilgi, kademeli (successive) ve eş zamanlı (simultaneous) olmak üzere iki şekilde işlenmektedir (Das, Kirby ve Jarman 1979:50). Kademeli işlemede, bilgi doğrusal bir çizgi izlemekte ve yeni bir bilgi parçası mevcut bilginin üzerine eklenerek artmaktadır. Merdiven basamakları gibi her yeni bilgi, diğer ilgili olanın üzerine konmaktadır. Diğer bir deyişle, bilgi sıralı bir şekilde işlenmektedir. Eş zamanlı işlemede ise, yeni bilgiler aynı anda zihinde işlemde geçmektedir (Das, Kirby ve Jarman 1979: 49). Yani bilginin zihinde belli süreçlerden geçerek ve belli bir sırayı takip ederek işlenmesi söz konusu değildir. Diğer bir deyişle, beyinde birden fazla iş aynı anda yapılmaktadır.

Kullanıcının bilgiyi kademeli ve/veya eş zamanlı olarak zihinde işleme yeteneği, çevrimiçi taramaları, tarama çıktılarını değerlendirerek yeni stratejileri belirlemeyi ve karar vermeyi etkilemektedir. Vigil (1982:284) her iki işlemin, kullanıcının taramada bilgisayarla olan iletişimini etkilediğini vurgulamaktadır. Eş zamanlı işlem yeteneği güçlü olan kullanıcının tarama sırasında daha aktif ve bilgisayarla daha iyi etkileşim içinde olduğunu söylemektedir.

II.2. BİLGİ İHTİYACI VE BİLGİ ARAMA DAVRANIŞI

Bilgi ihtiyacı öznel ve fizyolojik bir güdü olup, kişinin zihninde belirmektedir. İhtiyaç, arzulanan ve erişilmek istenen bir amacın bilişsel olarak tanımlanmasıdır (Burnkrant 1976). Morgan ve King (1971) fizyolojik güdülerin (açlık, susuzluk, vb.), öğrenilmemiş güdülerin (merak, duyu uyarılmaları, vb.) ve sosyal güdülerin (takdir edilme isteği, statü veya bir gruba ait olma vb.) kişinin ihtiyacını belirlediğini ileri sürmektedirler. Kişi değişik amaçlarla bilgi arama davranışı içine girmektedir. Örneğin; kendini doğrulama, kendisinde mevcut olan bilgiyi artırma, geliştirme gibi amaçlarla, bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç, kişiyi uyarmakta ve etkilemektedir. Bilgi ihtiyacı ve buna eşlik eden güdü veya güdüler, kişiyi bilgiyi arama eylemi içine itmektir (Wilson ve Walsh 1996:2).

Konuya bir başka açıdan bakan Kartzer ve Snyder (1990:80-85), bilgi erişim sistemlerinden yardım almaya çalışan kullanıcının, başlangıçtaki bilişsel durumu ya da içinde bulunduğu ortamın, kişinin bilgi ihtiyacını tanımlayabilmesinde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, bilgi arama davranışı, kişinin zihninde oluşturduğu bir dizi varsayımlarla başlamaktadır. Ancak kişinin içinde bulunduğu ortam ya da şartlar sürekli olarak değiştiği için, oluşmuş olan ilk varsayımlar da değişime uğramaktadır. Kişinin bilişsel durumu da bu değişimlerden etkilenmektedir.

Bilgi ihtiyacının ve bilgi arama davranışının ne olduğu ve nelerden etkilendiği konusunda değişik fikirler bulunmaktadır. Uçak (1997:319) :

“Bilgi ihtiyacı ve bilgi arama davranışı aynı amaca yönelik, birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Bilgi arama davranışı bilgi ihtiyacı sonucu oluştuğu gibi, elde edilen her bilgi yeni bilgi gereksinimleri yaratabilir. Bundan dolayı bu kavramları ayrı ayrı ele alıp incelemek mümkün değildir”

şeklinde bir yorum getirmektedir.

Bilgi arama davranışının bilgi ihtiyacının bir sonucu olduğunu ve bu kavramların birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağına değinen diğer bir yazar da Tom Wilson (1981) dır. Wilson her iki sözcüğü içine alan, “bilgi davranışı” deyimini kullanmaktadır. Wilson’a göre bilgi ihtiyacı zihinseldir. Ayrıca kişinin içinde bulunduğu toplumun politik yapısı, ekonomik sistemi, kişinin bireysel özellikleri ve yaptığı iş de bilgi arama davranışını etkilemektedir.

Bilgi arama ve kullanımıyla ilgili bir başka yaklaşım da Belkin tarafından ortaya konmaktadır. Belkin ve diğerlerinin (1982a, 1982b) geliştirdiği “ASK Modeli”nde (The Anomalous States of Knowledge) kullanıcının zihinsel yapısına değinilmektedirler. Günlük yaşantıda her hangi bir problemin doğmasıyla veya var olan bilgide eksiklik durumunda kişi bilgi arayışı içine girmektedir. Belkin ve

diğerleri (1982a:62,64) tarafından ortaya atılan modele göre bilgi düzeyinde bir yetersizlik, boşluk, uyumsuzluk veya yanlışlık olduğu durumlarda, kişi bunu hissetmekte, ancak kesin bir biçimde ifade edememektedir. Belkin kişinin konu hakkındaki bilgisine ve durumuna göre bilgi düzeyinin de değiştiğini söylemektedir.

Bilgi ihtiyacı ve bilgi arama davranışı ile ilgili olarak bütüncül (holistic) bir yaklaşım sergileyen Kuhlthau (1991), fiziksel, duygusal ve zihinsel unsurların önemli olduğuna değinmektedir. Kuhlthau (1988:233), kullanıcının bilgi ihtiyacını ifade edememesinin, kişinin bilişsel durumuyla ilintili olduğunu ileri sürmektedir. Kişinin problemi anlama düzeyine göre sorununu ifade edişi de değişmektedir. Bunun sonucu bilgi arama ve elde edilen bilginin kişinin ihtiyacını karşılayarak tatmin olma düzeyi etkilenmektedir.

Kullanıcının bilgi arama davranışını, bilgiyi işleme ve bilgi ihtiyacı düzeyi ile ilgili konulara bilişsel açıdan yaklaşarak araştıran yazarlardan bir diğeri de Taylor'dır (Barry ve Schamber 1998:220). Taylor, bilgi ihtiyaç düzeyini; "içsel" (visceral), "bilinçli", "biçimsel" ve "uzlaşmış" şeklinde dört grupta toplamaktadır (Kuhlthau 1988:233). Bilgi arama sürecinin başlarında, sorgunun biçimini kişinin sahip olduğu genel bilgi belirlemektedir. Ancak, kullanıcı gereksinim duyduğu bilgiyi ifade edememektedir. Bununla birlikte, bilgiyi tarama sisteminin kabul edeceği uygun şekle dönüştürmek ve formülleştirmek zorunda kalmakta ve böylece sorgulama daha karmaşık bir şekle dönüşmektedir (Kuhlthau 1993:6).

Bilgi ihtiyacı ile ilgili bir başka yaklaşım da Dervin (1983) tarafından ortaya konmuştur. Anlamlandırma (sense making) yaklaşımı, çevremizdeki dünyayı daha anlamlı kılmak için, bilişsel boşluklar veya belirsizlikler arasında nasıl bir bağ oluşturduğumuzu araştırmaktadır. Bu yaklaşım, bilginin üretilmesi, iletilmesi ve kullanımını içermekle birlikte; insanın kendini, hayatı ve hareketlerini de ifade etmektedir. Kişi günlük hayattaki bilginin gerçek anlamı ile geçerli olan anlamı arasında bir köprü kurmaktadır. Günlük hayat, kişiden kişiye değişik anlamlar içermektedir. Bazı kişiler için her gün yaptığı araştırmayla ilgili aktiviteler, bazı kişiler için ise işiyle ilgili aktivitelerdir (Wilson 1984:197).

Anlamli olma yaklasimina gore, kullanicinin cevresini algilaması, sistemle ilgili bilgi düzeyi ve bilişsel yapısı, bilgi arama davranışı ile bilgi seçimini etkilemektedir. Örneğin Barnett ve Siegel (1988), yaptıkları araştırmada, bilgi teknolojisini kullananlar ile kullanmayanları karşılaştırmış ve her iki grubun da dünyaya bakış açılarının farklı olduğunu ortaya koymuşlardır. Anlamli olma yaklasımı, kullanıcı merkezli olup, kişinin içsel, dışsal davranışlarını ve bilgi arama, işleme, oluşturma, kullanma aktivitelerini ele almaktadır. Yeni bir bakış açısı getiren bu yaklaşımlar bir çok yeni teorik ve metodolojik düşüncelerin doğmasına ön ayak olmuştur.

Bilgi arama ve kullanımını bilişsel boyutta ele alan çalışmalar literatürde çoğunluktadır. Ancak bu konunun duygu boyutunun çoğunlukla göz ardı edildiği görülmektedir.

II.2.1. BİLGİ ARAMA DAVRANIŞINI ETKİLEYEN UNSURLAR

Kullanıcının bilgisi ve bilişsel düzeyde gerçekleştirdiği işlemler bilgi arama davranışını etkilemektedir. Günümüzde bilgi işleme, problem çözme ve bilgiye erişme ile ilgili beyinsel faaliyetler üzerinde çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu etkinlikler tam aydınlığa kavuşmuş değildir. Daha iyi bilgi erişim sistemlerinin oluşturulabilmesi için bu alanlarda daha fazla araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Allen 1991:23). Bilgi arama davranışına neden olan unsurlar ortaya konulmakta, farklı yazarlar tarafından yakınlık ve benzerlikler gösteren değişik gruplandırmalar yapılmaktadır. Uçak (1997:321) bilgi arama davranışını etkileyen unsurları üç genel grupta toplamaktadır: 1) Bilgi kaynağı ve bilgiye erişimle ilgili (örneğin; bilgiye erişilebilirlik, güvenilirlik, bilginin güncelliği, kalitesi, bilginin tam olması vb.) etkenler, 2) Kişinin içinde bulunduğu çevre, yani toplum, politik ve ekonomik sistem, 3) Kişisel özellikler (kişinin yaşı, algı düzeyi, bilgiye açık olup olmaması, merak düzeyi, ilgisi, sistematik veya sezgisel öğrenme şekline sahip olması).

Kullanıcının bilgi erişim sistemleri hakkındaki bilgisi, kişisel bilgi düzeyi, çalıştığı konu veya alan bilgisi, bilişsel düzeyde gerçekleştirdiği işlemler, bilişsel yapısı araştırılmalı ve bunların bilgi arama davranışı üzerindeki etkileri incelenerek bilgi erişim sistemleri bu doğrultuda düzenlenmelidir.

II.2.1.1 KULLANICININ DÜNYA VE BİLGİ ERİŞİM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ BİLGİSİ

Bilgiye erişimde ve bilgi seçiminde kullanıcının genel dünya bilgisi önemlidir. Kişinin cinsiyeti ve içinde bulunduğu etnik grup, bu tür bilgi üzerinde etkilidir. Bu faktörler dünyaya bakış açısını etkilemekle birlikte, bilgi teknolojisini kullanma şeklini de etkilemektedir (Allen 1991:8). Örneğin Allwood ve Wang (1990) bilgisayara olan yaklaşımda, kişinin ait olduğu etnik yapının etkili olduğunu söylemektedirler. Krendl ve diğerleri (1989:85), Parasuraman ve Igarria (1990:327), Temple ve Lips (1989), cinsiyet ile bilgisayara karşı kişinin yaklaşımını araştırmışlardır. Bu çalışmalar, erkeklerin bilgisayar kullanımında daha rahat oldukları ve kendilerine daha fazla güvendikleri; kadınların ise daha gergin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu konudaki araştırmalar sayıca yeterli değildir. Bu nedenle, cinsiyet ve etnik grup gibi unsurların da bilgi arama davranışı üzerinde etkili olduğunu kesinlikle ifade edebilmek için, daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Kullanıcı genel dünya bilgisi dışında sistem bilgisine de sahiptir. Sistem bilgisi ile bilgi arama davranışı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Fenichel (1981:24) ve Howard (1982), tecrübe ile eğitimin bilgi arama davranışını ve tarama kalitesini etkilediğini ortaya koymuşlardır. Aynı sistemi farklı kullanıcı farklı şekilde yorumlamaktadır. Borgman (1986:47-48) kullanıcının sistem bilgisinin farklı şekillerde yapılanmasının, bilgiye erişimi etkilediğini vurgulamakta, sistemin her kullanıcı tarafından aynı biçimde algılanması ve yorumlanması gerektiği üzerinde durmaktadır. Kullanıcıların aynı oranda sistemden yararlanabilmesi için gerekli

eğitimin, tasarımın veya yardımcı olacak diğer ek düzenlemelerin yapılması gereklidir (Borgman 1986:61).

Bir başka çalışmada, kullanıcının yaptığı yorumlar ve kullandığı cümlelerin sıralanışı incelenerek sistem bilgisi araştırılmıştır. Sistemdeki mönülerin bu bilgiler doğrultusunda düzenlenebileceği Dumais ve Landauer (1984) tarafından kanıtlanmaktadır. Araştırmalarda kullanıcının, sistem bilgisinin bilgi aramaya etkisi ortaya konulmakta, sistemler düzenlenirken veya geliştirilirken bu verilerden yararlanılmaktadır.

II.2.1.2. KULLANICININ ÇALIŞTIĞI ALAN VE İŞ BİLGİSİ

Bilgi aramayla ilgili araştırmalar, genellikle sistem açısından konuyu irdelemekte, kullanıcıyı da pasif ve durumdan bağımsız, objektif bilgiyi alan olarak görmektedir (Dervin ve Nilan 1986). Kişi bilgiye farklı nedenlerden dolayı ihtiyaç duymaktadır. Kişinin bilgi ihtiyacı ve bilgi arama işlemi, kişinin kendi yapmakta olduğu iş ile ilgili ya da işin gerektirdiği bir zorunluluk da olabilmektedir (Mick ve diğerleri 1980:349). Ayrıca kullanıcının araştırdığı konu veya alan hakkındaki bilgisi, arama davranışı ve bilgiye erişmedeki aktivitelerini etkilemektedir. Bununla birlikte her kişi edindiği bilgiyi farklı organize etmektedir (Allen 1991:12-13). Kullanıcının konu hakkındaki bilgisi ve bu bilginin beyinde organize edilmesi dışında, konuya yakınlık derecesi, taramada kullandığı terimlerin seçimi, sorgunun ifade edilmesi ve kişinin kelime hazinesi erişimi etkilemektedir.

II.2.1.3. KULLANICININ BİLİŞSEL YETENEĞİ VE ÖĞRENME TARZI

Bilgi arama davranışını etkileyen bir başka etken de bilişsel işlem (cognitive process) yani düşünme, biçimlendirme, hatırlama ve problem çözme gibi aktivitelerdir. Bilişsel işlemin nasıl olduğu, şekillendiği araştırılmaktadır. İnsanın

bilişsel yapısına uygun sistemler geliştirmek ve sistemlerin kullanımını daha da kolaylaştırmak mümkündür. Bilişsel işlem ve buna paralel olarak geliştirilen bilgisayar tasarımlarından bazılarında burada yer vermek konunun önemini ortaya koyacaktır. Yayın taramalarında kullanılan “Boolean” mantığına göre tasarlanmış işlemciler buna örnek verilebilir. Amaç taramada kullanıcının bilişsel düzeydeki bilgi yoğunluğunu azaltmak ve bilginin beyinde işleniş süresini kısaltmaktır (Vigil 1983:281-287). Araştırmacılardan bazıları arama sırasında kullanıcının davranışlarını inceleyerek bilişsel işlemlerle ilgili bilgi toplamaktadır. Halpern ve Nilan (1988) kişinin bilgi ihtiyacını, bilgi erişim sisteminden alınan yardımı ve kullanıcının gösterdiği davranışları incelemiştir. Bu araştırmada bilişsel işlemlerin farklılıklar içerdiği, bundan dolayı kullanıcının farklı durumlarda farklı yardımlara gereksinim duyduğu ortaya konulmuştur. Hancock (1987:320) sistemlerin, fazla seçenek sunacak, arama formülünü oluşturmada kullanıcıyla karşılıklı etkileşim içine girecek, keşfetme ruhu verecek ve benzeri olanaklar sağlayacak şekilde olması gerektiğini yaptığı çalışmalarda vurgulamıştır. Bates (1989:410) her taramada kişinin küçük bir parça bilgi edindiğini, her edindiği bilgi doğrultusunda yeni sorgulamalara ve düşüncelere eriştiğine değinilmiştir. Kişinin edindiği her yeni bilgi ile sorgulama şekli ve konuya yaklaşımı değişmektedir. Buna dayanarak bilgi erişim sistemlerini aynı anda daha fazla ve farklı stratejileri kullanıcıya sunacak biçimde geliştirmek mümkündür (Bates 1989:414). Ayrıca, arama motorları ve benzeri tarama araçları da kişinin bilgiyi işleyişine uygun olacak şekilde geliştirilebilir.

Genetiksel ve çevresel etkenler (eğitim, tecrübe vb.) bilişsel yeteneği veya öğrenme tarzını belirlemektedir (Van Gigch 1991:108). Bilişsel yetenek, her kişide farklı olmaktadır. Çünkü bilişsel yetenek kişiden kişiye değişmekte ve bilgiye erişimi etkilemektedir. Bu alanda da araştırmalar yapılmakta ve sistemlerin tasarımında bilişsel yetenekleri farklı olan kullanıcıların bilgi teknolojilerinden optimal düzeyde yararlanabilmesi amaçlanmaktadır. Genelde kullanıcı arayüzleri, yol gösterici bilgiler ve tarama mekanizmaları bu amaca yönelik hazırlanmaktadır (Allen 1991:19).

Teitelbaum-Kronish (1985) bilişsel yetenek ile çevrimiçi taramadaki başarı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Mantıklı çıkarım ya da nedensellik bağına iyi

kurabilenlerin taramada daha başarılı oldukları ve ilişkilendirme yaparak bilgiyi işleyenlerin doğru davranışlar sergiledikleri gözlenmektedir. Mantıksal çıkarım ve ilişkilendirme işlemine ilaveten Greene ve diğerleri (1990) görsel bellek (bir objenin görünümünü, yerini ve biçimini hatırlama vb.) ve tümevarımda başarılı olan kişilerin VE, VEYA, ve DEĞİL bağlaçlarını kullanmada yetenekli olduğunu kanıtlamıştır.

Araştırmalar farklı bilişsel tarzı olan insanların, işle ilgili bilgiyi elde etmedeki çabalarının da farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu konudaki çalışmalar genelde alana bağımlılık üzerinde durmaktadır. Belli bir alana bağlı kişiler, bağlı oldukları alanla ilgili ipuçlarını daha etkin kullanabilmekte ve bilgi arama davranışları bundan etkilenmektedir. Buna karşın alana bağımlı olmayanlar, ipuçlarını alana bağımlı olanlar kadar etkin kullanamamakla birlikte, kendilerini doğru yönlendirmektedir. Alana bağımlı olma, kişiyi bilgi arama davranışında pasif yapmaktayken, alana bağımlı olmayanlar aktif bir tarza sahiptir (Allen 1991:21-22). Ambardar (1988) ise alana bağımlı olmayanların esnek bir yaklaşım sergiledikleri ve anahtar kelime seçeneğini kullanarak tarama yaptıklarını ortaya koymuştur. Bu konuya farklı bir yaklaşımla bakan Yoo (1990) kütüphanecilikte okuyan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada, alana bağımlı olmayan araştırmacıların başarı sıralamasında başlarda geldiğini kanıtlamıştır.

Bir çok araştırma, bilişsel tarzın performansı etkilediğini ortaya koymaktadır. Örneğin Cooper ve Ribble (1985) bilişsel yapıdaki farklılık ile dokümanı algılamadaki farklılık arasındaki ilintiyi araştırmışlardır. Sistemler, ara yüzleri, tarama kapasiteleri ve dizinleme gibi yönlerden geliştirilirken, kullanıcının bu sistemlerden daha iyi yararlanabilmesi için kişinin bilişsel yapısı, yeteneği ve tarzının dikkate alınması gerektiğine değinmişlerdir.

Bilgi arama kişinin yaşamı boyunca sürdürdüğü başlıca aktivitelerindendir. Bilgi aramada ve bilgiye erişimde kütüphanenin önemli bir yeri vardır. Kütüphane ve bilgi erişim sistemlerini geliştirmek ve kullanıcı merkezli yapabilmek için kişinin bakış açısını anlamak gerekmektedir (Kuhlthau 1993). Ayrıca bilgiyi aramada,

düşünüş, davranış ve duygunun bir bütün olduğunun bilinmesi ve her birinin araştırılması gerekmektedir.

II.2.1.4. KULLANICININ DUYGU BOYUTU

İnsan, yeni bir düşünceyle karşılaştığında bir karmaşa yaşamaktadır. Kişi karşılaştığı bu durum karşısında ortaya çıkan yeni düşünceyi ya reddetmekte ya da bunu araştırmakta, hipotez üretmekte ve bu yeni fikri benimsemektedir (Kuhlthau 1988). Literatürde, araştırma sürecinin duygu ve bilişsel boyutlarından bahsedilmekte ve bilgi ihtiyaç düzeylerinin çeşitliliği ve bunun sonucu olarak arama davranışının geliştiği ve biçimlendiği vurgulanmaktadır. Wilson (1981:10-13) kullanıcı ve bilgi erişim sistemleri arasındaki etkileşimin duygusal ve bilişsel ihtiyaçlar yönünden ele alınması gerektiğini söylemektedir. Kısacası, bu konuyla ilgili daha bütünlüyci ve geniş bir bakış açısı için, kullanıcının duygu boyutunun da ele alınması gerekmektedir.

Duygu, kişinin bilgi aramasını ve karar vermesini etkilemektedir. Kelly (1963) iki çeşit duygudan söz etmektedir. Bunlardan ilki davetkar duygu olup, aramanın başlarında kişinin yeni fikirlere açık olmasına, kendisini bu yeni girdilere göre değiştirmesine ve uyarlamasına ön ayak olmaktadır. İkincisi ise kısıtlayıcı duygudur. Kısıtlayıcı duygu kişinin beklentilerini kısıtlamakta ve işe öncelik vermektedir. Diğer bir deyişle, kullanıcıyı bir çerçeve içinde kalmaya zorlamaktadır. Davetkar duygu, kullanıcıya risk alma ve hatalarından ders alma imkanı vermektedir. Kullanıcının ruh hali arama süresince değişmektedir (Kuhlthau 1993:350). Davetkar duygu araştırmanın başlarında, kısıtlayıcı duygu ise sonlarında belirlemektedir. Bu duygular, tam metin sağlayan sistemlerde gözlenmekte, çevrimiçi katalog sistemlerinde ise gözlenmemektedir.

Nahl ve Tenopir (1996:281)'in yürüttükleri çalışmada kullanıcının tam metin sağlayan veri tabanı üzerinde bilgi arama ve karar verme durumlarını incelemişlerdir. Kullanıcının arama sırasında sürekli soru sorduğu gözlenmiştir. Çünkü, kişi kendini

doğrulama, kaçınma, korku ve sevme gibi benzeri duygular içinde bulunmakta ve bu da bilgi arama davranışını etkilemektedir. Vurgulanan başka bir nokta ise duygu, bilgi birikimi ve çıkarımların kişinin göstereceği tepkiyi belirlediğidir.

II.3. “İLGİLİ” KAVRAMININ TANIMI, BU KONUDAKİ ARAŞTIRMALAR VE BİLİŞSEL YAKLAŞIM

“İlgili” kavramı, arama sistemlerinin oluşturulması ve geliştirilebilmesi için yapılan çalışmaların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, araştırmamızda kullanıcının doküman seçiminde karar vermesinde etkili olan unsurlara geçmeden önce, ilgili kavramı üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Kişinin bilgi seçiminde, “ilgili” kavramı önemlidir. Bu konudaki literatür oldukça zengindir. Çünkü “ilgili” terimi, bilgiye erişmede anahtar kelimedir. Çalışmamızda daha çok, “ilgili” kavramını bilişsel açıdan ele alıp irdeleyen araştırmalara ağırlık verilmiştir.

“İlgili” terimi üzerine ne tek bir tanımdan ne de tek bir görüşten bahsetmek mümkün değildir. Saracevic (1975) “ilgili” teriminin içsel bir olgu olduğunu ve dolayısıyla da kolayca tanımlanamadığını söylemektedir. En basit şekliyle “ihtiyaç ile seçilen doküman arasındaki ilişki” biçiminde tanımlanmaktadır (Saracevic 1975:324). Bu terim, bilgi erişim sistemlerinin değerlendirilmesinde araştırmacılar tarafından bir kriter olarak kullanılmıştır. Bilgi Bilim literatüründeki çalışmaların bir çoğunda, “ilgili” teriminin gerçekte ne anlama geldiğini anlaşılmadan ve tanımlanmadan kullanıldığı gözlenmektedir (Schamber ve diğerleri 1990:755-756). 1950’lerde bu konu teorik ve metodolojik yönden tartışılmıştır. 1960’lı yıllarda ise “ilgili” kararını vermede etkili olan faktörler araştırılmıştır. Daha sonraki on yılda bu konunun teorik çerçevesi çizilmeye çalışılmış ve daha çok kavramın anlamı üzerinde durulmuştur.

¹ Tırnak içindeki ilgili kelimesi literatürdeki “relevance” kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

“İlgili” sözcüğünün tanımında olduğu gibi, bu kavramın ölçülmesinde de bazı farklı bakış açıları bulunmakta ve sorunlar yaşanmaktadır. Ancak bu sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Farklı bakış açılarından yaklaşan yazarlar, araştırmacılar farklı tanım ve kavramlar üretmektedirler.

“İlgili” kavramına iki farklı açıdan yaklaşılmaktadır. Bunlar; 1) Sistem merkezli, 2) Kullanıcı merkezli yaklaşımlardır. İlk yaklaşımda “İlgili” kavramı, konusal yakınlık (topicality) yani sorgudaki ile dokümandaki konunun benzerliği açısından ele alınmaktadır. Bu görüşü benimseyenler, dizinlemedeki konu terimleri, arama stratejileri ve doküman seçimi arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte ve bu alanda yapılacak araştırmalarla bilgi erişim sistemlerinin daha iyi düzenlenebileceğini vurgulamaktadırlar. Bu yaklaşımda daha çok bilgi erişim sisteminin iç mekanizması üzerinde durulmaktadır. İkinci yaklaşım ise, kişi üzerinde odaklanmakta ve kişi ilgili buluyorsa ilgilidir düşüncesini savunmaktadır.

Tüm bilgi erişim sistemlerinde kullanıcı ve sistem arasında belli düzeylerde uyumlu bir ilişkiyi sağlamanın amaçlandığı söylenebilir. Ancak kullanıcının bu sistem içinde önemli bir rolü olduğu daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Kullanıcıdan alınan geri bildirim ve kullanıcının dokümanla ilgili bilişsel düzeydeki bilgi işleme ve anlamlandırma işlemlerinin önemli olduğu fark edilmiştir (Schamber ve diğerleri 1990:758-759).

Bu konuda daha farklı bir bakışa sahip olan Cuadra ve Katter (1967:23) “İlgili” teriminin yeterli ve kullanışlı bir kavram olmadığı ve karar verme işlemini içermediğine değinmişlerdir. Bu yazarlara göre “İlgili” kavramı, sisteme girerken yazılan sorgulama ile sistemin çıktısı olarak sunduğu kaynaklar arasındaki ilişkidir. Ancak Cuadra ve Katter’in karar verme ile ilgili ileri sürdükleri düşüncenin tam tersini söylemek de mümkündür. Bir dokümanın ilgili olup olmadığına, bilgi ihtiyacını karşılayıp karşılamadığına kullanıcı karar vermektedir. “İlgili” kavramı üzerine yapılan ampirik çalışmalarda sistem merkezli yaklaşımdan kullanıcı merkezli yaklaşıma geçilmiştir. 1970’lerde araştırmacılar kullanıcının özellikleri ve ihtiyaçları

üzerinde durmuşlardır. 1980'lerin ortalarına doğru ise kullanıcı ve sistem merkezli yaklaşımların bir araya gelmesiyle yeni bir bakış açısı, yani bilişsel yaklaşım ortaya çıkmıştır (Ingwersen 1987:150,154,159). Cuadra ve Katter (1967) ve Saracevic (1975) "ilgili" kavramını tanımlarken, kullanıcıyı ön plana çıkarmışlardır. Kullanıcı merkezli yaklaşım doğrultusunda yapılan çalışmalarda "ilgili" terimi tanımlanmasında yeni kavramların ortaya atıldığı görülmektedir. Örneğin; ilişkili olma (relatedness), ilintili olma (aboutness), yararlılık (usefulness) gibi terimler konuyla ilgili literatürde yerini almakta ve "ilgili" terimiyle farkları tartışılmaktadır.

Schamber ve diğerleri (1990:771) konuyu kullanıcı açısından ele almakta ve "ilgili" kavramını, kişinin bilgiyi ve bilginin bulunduğu çevreyi algılaması olarak görmektedirler. Bilgi ve bilginin ortaya konma şeklinin "ilgili" kavramıyla ilişkili olmadığına değinmektedirler. Park (1993:344) ise "ilgili" kavramını, kişinin bilişsel durumu, algılaması, tecrübesi ve bilgisi ile ilişkilendirmektedir.

Bu konudaki literatüre, Harter (1992:603) psikolojik ilgi (psychological relevance) kavramını katmıştır. Bu görüşe göre, çevredeki uyaranlar kişinin zihinde değişime neden olurken psikolojisini de etkilemektedir. Örneğin, bibliyografik künyedeki uyaranlar bilişsel düzeyde kullanıcıyı uyardığında, psikolojik düzeyde de bir etkilenme olabilmekte ve kullanıcı ilgililik yönünde künyeyi yeniden incelemektedir.

Doyle (1963:200) "ilgili" kavramına verilen önemin giderek azaldığını ileri sürmektedir. Kullanıcının bilgi ihtiyacının çok karmaşık olması ve bunun doğru bir biçimde ifade edilememesi üzerinde durmaktadır. Kişiler basit terimlerle bilgiye erişmektedir. Doyle'ye göre bunun temel nedeni kişinin ve sistemin bilgi arama konusunda yetersiz olmasıdır.

Bilgi ihtiyacının ifade edilmesinde yaşanan sıkıntı, kullanıcının dünya bilgisindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, kişinin ilgi alanına dayanarak, belli bir amaç doğrultusunda çevresiyle etkileşim içine girebilme

kapasitesi kendini doğru ifade edebilmesi ile yakından ilgilidir (Taylor 1968:180-181).

“İlgili”lik değerlendirmesini etkileyen faktörleri araştıran Cuadra ve Katter (1967:295) bu değişkenleri şu şekilde sınıflamaktadır: a) değerlendirmeyi yapan kişi, b) dokümanlar, c) bilgi ihtiyacının ifade ediliş şekli, d) karar verme durumu, e) sonucu sunma şekli, f) karar verenin tutumu. Saracevic (1975:340-342)’e göre de, kişinin farklı aşamalarda edindiği deneyim, bilgisi (knowledge), eğitimi (akademik veya profesyonel), dokümanın ne amaçla kullanılacağı, dokümanın özellikleri, ilgili kavramının tanımı ve bu konuya bakış açısı, kişinin dokümanı ilgili bulup bulmamasını etkilemektedir.

Bu konu bilişsel yaklaşımla da ele alınmaktadır. Bilişsel modeller, bilginin yapısı veya simgelenmesi (representation) üzerinde durmaktadır. Bilişsel yaklaşım, kişinin kendi zihninde oluşturduğu şema ve bu şemanın kişinin dokümanın “ilgili”ği üzerinde verdiği kararı etkileyip etkilemediğini araştırmaktadır. Bruce (1994:143) zihinde oluşturulan şemanın, kullanıcının doküman ile bilgiye yüklediği değerlerin birbirine oranı olarak tanımlamaktadır. Bu oran, o andaki ilgililiğin kişi için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

İnsanın nasıl bilgiyi işlediği ve öğrendiği ile ilgili yeni yeni modeller ortaya konmaktadır. Bununla ilgili olarak, bilişsel harita (cognitive map) örnek verilebilir. İnsan, çevresiyle ilgili bilgileri mekansal harita şeklinde kafasında oluşturmakta ve terimler veya kavramlar arasında bir bağ kurmaktadır. Kurulan bağ dış dünyadaki nesnelere özellikleri ve bunların öznel olarak algılanması arasındaki ilişkilendirme ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, ilişkilendirme kısmen kişinin nesnel gerçekleri hatırlayabilme yetisine bağlıdır (Schamber ve diğerleri 1990:767-768). Bilginin özümsemesiyle ilgili yeni modeller ortaya konmaktadır. Ancak kişinin içinde beliren bilgi ihtiyacını karşılamada sistemlerin nasıl düzenleneceği açıklık kazanmamıştır. Bu konu insan zihninin tam olarak anlaşılmasıyla çözümlenerek açıklığa kavuşacaktır.

Karar verme sırasında kullanıcının hangi aşamalardan geçtiği ve doküman üzerinde karar vermeyi etkileyen etkenler araştırılmıştır. Kişi bir dokümanın “ilgili” olup olmadığına karar verirken, bakış açısı, altyapısı, bilgisi ve içinde bulunduğu durum önemli rol oynamaktadır (Schamber ve diğerleri 1990). Doküman seçimi ve karar vermede, başlık, yazar, dergi adı, yayın yılı, dil ve öz gibi dokümanı tanımlayan erişim noktaları önemlidir. Janes (1991) ve Bruce (1994) bu öğelerin “ilgili” tahminlerinde ne kadar etkili olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu kavramın çok boyutlu olduğunu söyleyen Schamber ve diğerleri (1990:755) bilişsel ve koşul faktörlerinin karar vermede etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu konu ile ilgili bir başka araştırmada, ilgililik değerinin belirlenmesinde önemli rol oynayan değişkenler üzerinde durulmuştur (Park 1993:341). Park “ilgili” kavramını, içsel içerik, dışsal içerik ve problem olmak üzere üç kategoride toplamaktadır. İçsel içerik: “kişinin algısı veya tecrübesi” olarak tanımlanmaktadır. Kişinin konuyla ilgili literatüre yakınlığı, önceki araştırmalarda edindiği tecrübeleri, eğitimi gibi durumlar içsel içeriğe örnek verilebilir. Dışsal içerik ise, taramanın kalitesinin algılanması, taramanın amacı, bilginin varlığının algılanması, bilgi ihtiyacının önceliği, tarama çıktısı vb faktörler bu grupta sayılmaktadır. En son kategori olan problem ise, “kişiyi etkileyen güdüler” biçiminde tanımlanmaktadır.

Literatür incelemesinden kısaca şu sonucu çıkarmak mümkündür: “ilgili” çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram karar vermeye ilgili dış ve iç etkenlere dayalı ve sürekli değişkenlik gösteren bir özelliğe sahiptir.

III. BÖLÜM

DOKÜMAN SEÇİMİ VE KARAR VERME

III.1. DOKÜMAN SEÇİMİ VE KARAR VERME İLE İLGİLİ TANIMLAR

Bilgi ihtiyacını karşılamak amacıyla kütüphaneye gelen kullanıcı, bibliyografik künyedeki erişim noktaları üzerinde yaptığı değerlendirme sonunda doküman seçimini yapmaktadır. Kullanıcı, bibliyografik künyelere bakarak doküman seçme, bunlar arasından bazılarının kopyasını alıp okuma ve daha sonra bunları kendi çalışmasında kullanma durumunda sürekli karar vermek zorundadır. Bazı seçim kriterleri ve karar verme kuralları da bu süreç içinde kullanıcının kararını etkilemektedir.

Karar vermeyle ilgili yaklaşımlar sayıca fazla ve her birine ilişkin varsayımlar, kavramlar ve yöntemler birbirinden farklılık göstermektedir. Bu yaklaşımlardan bazıları olasılık ve fayda (utility) kavramları üzerinde yoğunlaşmakta ve insanın nasıl karar verdiğini tanımlamaya çalışmaktadır. Diğer yaklaşımlar psikolojik boyutta konuyu ele almakta ve seçim sırasında bilişsel düzeyde oluşan işlemler üzerinde odaklanmaktadır. Bu modellerden biri olan Sosyal Karar Verme Teorisi ve buna dayanarak Wang ve Soergel (1998)'in geliştirdiği doküman seçme modeli bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Wang ve Soergel'in geliştirdiği model bu çalışmada kullanılmıştır. Çünkü çalışmamızın başlarında kurduğumuz hipoteze uygun bir model olduğunu literatür çalışmaları sonunda anlaşılmış ve bu model üzerinde durulmuştur.

Karar verme, bir ya da daha çok seçenek arasından birinin seçilmesi işlemi içermektedir. Her seçenek belli bir değere sahiptir. Kişi kararı doğrultusunda bir davranış sergilemektedir. Bu davranışın gelecekte bir kazanç ya da kayba neden

olması karar vermede etkilidir. Kısaca karar verme, seçeneğin değerine, seçim sonrası durumun önemine ve belirsizliğe göre değişmektedir (Stevenson ve diğerleri 1990:286).

Seçim işlemi sırasında seçenekler uyarana ya da uyaranlara (örneğin; çekicilik, yararlılık vb.) göre değerlendirilerek sıralanmaktadır (Stevenson ve diğerleri 1990:287).

III.2. KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Kişinin karar vermesinde, algı, duygu, bilişsel işlemler önemli rol oynamaktadır. Kişi, bilişsel ve çevresel olmak üzere iki ayrı sistem içinde yer almaktadır. Her iki sistem ve bunlar arasındaki ilişki, karar verme üzerinde etkilidir. Bu iki sistemin kendine özgü yapısı, derinliği, organize şeması bulunmaktadır. Karar vermeye ilgili ayrıntılara inmeden önce bu iki sisteme bakmak gerekmektedir. Bunlardan bilişsel sistem, bilgi ile kişisel seçim arasında kurulmuş bir dizi ilişki şeklinde tanımlanmaktadır. Yani bilişsel sistem, belirsiz bilgi yığınından bir anlam çıkarırken ya da belirsiz bir durumda karar verirken mevcut ipuçlarını kullanmaktadır. Çevresel sistem ise durumun kendisi, yani çevredeki olaylar arasındaki ilişkidir (Rappoport ve Summers 1973:4-5). Çevresel sistem; bir nesne, olay veya değişken olabilmekte ve bilişsel sisteme ipuçlarını sunmaktadır. Seçim kriterleri, genellikle çok ipuçlu bilgiden oluşmaktadır. Kriterle ipuçları arasında bir bağın oluşabilmesi ve işlerlik kazanması için ise ikisi arasında bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. Kurulan bu ilişkiler duruma göre değişmekte, ayrıca aynı ipuçlarının yer aldığı çevrede bulunan kişilere göre de farklılık göstermektedir (Rappoport ve Summers 1973:7-8).

Belirsiz bilgi yığını ve bilinmeyen bir çevre içinde kişi karar vermek zorunda kalabilmektedir. Bu durumda karar verme tamamen kişinin bilişsel sistemine dayanmaktadır. Bazen de kişi, daha belirgin ya da geribildirim alma imkanı olan bir

çevrede karar vermektedir. Böyle bir ortamda bulunan kişi ise çevresel sistemin etkisi altındadır (Rappoport ve Summers 1973:4-5).

İçinde yaşadığımız çevre sürekli değişmekte ve bu değişimle birlikte uyarılar da değişmektedir. Böyle bir ortamda doğru çıkarımlar yapabilme, tahmin edebilme olanağı zorlaşmaktadır. Doğada mevcut olan ilişkilerin algılanması insan yaşamında zaman alan uzun bir süreçtir. Sosyal Karar Verme Teorisi, belirsiz ve değişik olasılıkların bulunduğu bir ortama kişinin kendisini nasıl adapte ettiğini tanımlamaktadır. Kişi, çevrede bulunan nesnelere tanımlayan ipuçlarını bir araya getirerek karar vermektedir. Ancak karar vermede bu ipuçlarından bazıları diğerlerine oranla daha fazla güvenilirdir. Brunswik (1955) bunu açıklarken ekolojik geçerlilik üzerinde durarak, ipuçlarının ekolojik geçerliliğinin bir birinden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Tecrübe ve özümseyerek öğrenme yoluyla, kişi her bir ipucuna (clue) geçerlilik değeri vermektedir.¹ Kişinin çevresine adapte olabilmesi için ipuçlarından veya gözlemlenebilen verilerden doğru çıkarımlar yapması gerekmektedir. Özellikle kişinin gözlenen, yakın ipuçları ve gözlenemeyen uzak kriterler arasındaki ilişkiyi doğru değerlendirmesi gerekmektedir. Bu, doğrusal ya da doğrusal olmayan bir ilişki olabilmektedir. Kriterler genellikle hata içermekte ve bundan dolayı doğru tahmin yapabilmek mümkün olmamaktadır (Slovic ve diğerleri 1977:12-13). Ayrıca ipuçlarının kendi aralarında da bir ilişki bulunmaktadır. Kişi bu ipuçları arasındaki bağıntıları zaman içinde öğrenmekte, bu öğrenme (multiple cue probability learning) çevreden gelen geribildirimlerle gerçekleşmektedir (Abelson ve Levi 1985:236-237). Kişinin karar vermesinde dıştan gelen bilgiler kadar kişinin kafasında daha önceden oluşturduğu nesnenin görüntüsünden gelen bilgi ve uyarılar da önemlidir (Huber 1983). Brunswik (1955) karar vermede kullanılan ipuçlarıyla birlikte kişinin çevresindeki nesnelere özelliklerini öğrenme tarzını da incelemiştir. Ortaya atığı modelde, çevreyle organizmanın arasındaki ilişkinin olasılıkları üzerinde durmaktadır. Ancak hem kişi hem de çevredeki uyarılar değişmektedir. Karar verme ve seçim bu değişimden etkilenmektedir.

¹ "Brunswick, Egon 1903-1955", *Concise Encyclopedia of Psychology*, R. J. CORSINI (Ed.), (1987), 157.

Brunswik (1955) tarafından ortaya atılan “lens modeli” karar vermeyi tanımlamada ve şemasının çıkarılmasında önemlidir (Slovic ve Lichtenstein 1971:655). Bu modele göre ipuçları (yazar, başlık, öz, anahtar kelime...), kriterler (ilgililik, otorite, kalite, güncellik...) ve kişinin davranışı (karar verme) arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İpuçları ve karar verme arasındaki bağıntıyı ortaya koymakta ve karar vermeyi organizma ile çevre arasındaki ilişki olarak görmektedir. Model iki ayrı sistemin varlığından söz etmektedir. Bir tarafta ipuçları ile kriterler arasındaki gerçek ilişkiyi içeren, diğer tarafta öznel çıkarımlarla kurulan bağıntının oluşturduğu başka bir sistem bulunmaktadır. Bu iki sistem arasındaki çakışmadaki başarı oranı kişinin karar vermedeki başarısını belirlemektedir (Abelson ve Levi 1985).

İpuçları arasındaki gerçek ilişki ile kişinin bu ipuçlarına bakarak bunlar arasında oluşturduğu bağ arasında bir farklılık bulunmaktadır (Abelson ve Levi 1985 :239). Karar veren kişi ipuçlarından bazılarını diğerlerinden daha önemli bulmakta, mevcut ipuçlarına eşit şekilde önem vermemektedir. Her kişinin ipuçlarını değerlendirmeye ilgili özgün bir tarzı bulunmaktadır (Slovic ve Lichtenstein 1971:678; Zedeck ve Kafry 1977:289).

Bibliyografik künyedeki her bir erişim noktası birer ipucu olup, bunlardan bazıları kullanıcının karar vermesinde etkili olmaktadır. Ancak karar vermede etkili olan bu ipuçlarının önemli olması kişinin ona yüklediği değerden ya da önemden kaynaklanmaktadır. Bir ipucunu veya erişim noktasını olduğundan daha önemli ya da önemsiz yapan, kişinin o ipucuna yüklediği değer ve zihninde onunla ilgili olumlu ya da olumsuz bir durumu hatırlamasıdır. Bu hatırlama sırasında ipucuyla ilintili bilgiler hatırlanmakta ve dolayısıyla karar vermeyi etkilemektedir.

Üzerinde karar verilecek uyaranlar (nesne) genellikle çok boyutludur. Diğer bir deyişle, uyaran birden fazla özelliğe ya da ipucuna sahiptir. Kişi geçerliliği değişen bu ipuçlarını bir araya getirmekte ve seçimini yapmaktadır. İpuçlarının yapısal özellikleri kişinin onun üzerinde yapacağı değerlendirmeyi etkilemektedir. Örneğin; ipuçlarının sunum sırası, karar verenin tepkisini ifade etme tarzı, ipuçlarının

formatı ve çeşitliliği ve benzeri durumlar değerlendirmede önemlidir (Slovic ve Lichtenstein 1971). Yapısal özellikler bilgiyi bir araya getirmede önemli bir rol oynamaktadır. İpuçlarının yapısal özellikleri bilginin işlenişini, yeni eklemeler yaparak daha da karmaşık yapmaktadır. İpucunun özelliklerinden hangisi ne kadar iyi biliniyorsa, karar vermede ve seçimde o özellik o kadar etkili olmaktadır (Slovic ve MacPhillamy 1974:173-174).

Çevresel etkenler ve bilişsel yapı ile birlikte, seçim durumu da karar vermede etkilidir (Wang ve Soergel 1998:117). Bilginin yapısı, tam ya da eksik olması kişinin kararında kesinliğe ya da belirsizliğe neden olmaktadır. Karar verme bazen nitel bazen de nicel bir ortamda gerçekleşmektedir. Ayrıca, kişinin sahip olduğu amaç veya amaçlar ve kişi sayısı da diğer önemli etkenlerdendir.

Karar verme durumu, yukarıda bahsedilen etkenlerin değişik şekillerde bir araya getirilmesiyle değişmektedir (Radford 1994:73-74). Karar verme durumunu, iyi yapılı ve kötü yapılı diye genel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kullanıcının araştırmanın başlarında ya da sonlarında kendini ne oranda ortama yakın hissettiği ya da çalışmasını yürütürken bir aşamadan diğerine nasıl geçtiği, karar verme durumunun iyi ya da kötü yapılı olmasını belirlemektedir (MacCrimmon ve Taylor 1976:1400). Bir ortamda bilgi tam ve tek bir amaç varsa, kişinin sergilediği davranışın sonucunun kar-zarar gibi sayısal olarak ifade edilebilmesi mümkünse, karar verme durumu iyi yapılı olarak tanımlanmaktadır. Ancak karar verme genellikle belirsiz bir ortamda olmaktadır. Çünkü durumu tanımlayan bilgi tam değildir. Bu ortamda kişinin kendi davranışının sonucunu değerlendirirken sayısal olarak ifade edebilmesi ve amaçlarına erişmesi de mümkün olamamaktadır. Bu durum, kötü yapılı karar verme olarak adlandırılır (Radford 1994:73). Bibliyografik ortamda doküman seçimi yapan bir kullanıcı kötü yapılı karar verme durumuyla karşı karşıyadır. Çünkü bibliyografik künyede kısıtlı sayıda erişim noktası (örneğin; yazar, başlık, yayıncı, tarih, öz vb.) bulunmakta ve bunlar da ilgili doküman hakkında yeterli bilgi verememektedir. Ayrıca kullanıcı belirsiz ve karmaşık bir yapı veya çevre içinde bilgi aramak zorunda kalmaktadır. Belirsizlik, kişiyi yeni seçenekler

üretmeye ve test etmeye, daha fazla doğru, tamamlayıcı bilgi toplamaya yönelmektedir (MacCrimmon ve Taylor 1976:1402-1403).

Kuhlthau'ın (1991) ileri sürdüğü gibi bilgilerin sıralanışındaki tekdüzelik, kişinin bilgiyi işleyişi ve bilişsel yapısıyla uyuşmamaktadır. Kütüphaneye gelen bir kullanıcı konusu ile ilintili dokümanlara erişmek amacı ile çevrimiçi tarama yapma ve sonuçları inceleme davranışı içine girmektedir. Ancak bu ortamda karar vermek durumunda kalan kullanıcı çoğunlukla hangi etkenlerin tarama sonuçlarını etkilediğini bilmemektedir. Kullanıcı, tarama yöntemleri ve bunların özellikleri, sorunun en iyi nasıl ifade edebileceği, mevcut seçenekler gibi bilgilerden yoksun olabilmektedir. Çevrimiçi ortamında, bilginin ya da veri tabanlarının büyük miktarda ve farklı bilgileri içermesi, kullanıcı açısından durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Kullanıcı yukarıda değinilen değişkenlerle ilgili bilginin bir kısmına sahiptir. Eğer kullanıcının konu hakkında bir birikimi varsa, tarama sonunda eriştiği künyelerdeki ipuçları kişiye daha anlamlı gelmekte ve kısmen de olsa karar vermede yardımcı olmaktadır.

III.3. KARAR VERME KURALLARI

Bilişsel yaklaşım, karar verme ve ilgililik ile ilgili çalışmalara yeni bir boyut getirmiştir. Seçenekler arasındaki farklılıkları görme, kendi kararını doğrulama ve bilginin işlenişindeki çok boyutluluk karar vermede etkilidir. Karar verme, kişinin bir sorunu olduğunda, bunu çözme yolunda bilgi edinme ve bu bilginin işlenmesi aşamalarını içermektedir. Bilgi zihinde işlenirken, karar verme kriterleri ön plana çıkmaktadır. Kişi seçenekleri değerlendirirken kriterlere dayanmaktadır (Wang ve Soergel 1998:117). Örneğin; doküman seçimi sırasında karar vermede rol oynayan kriterlerden biri olan ilgililik kriteri, künyedeki ipuçlarına, başlığa, öze ve anahtar kelimelere bakılarak saptanmaktadır.

Dışardan gelen uyarılar ve bu uyarıların özellikleri kişinin kararı üzerinde etkilidir. Karar verilen ortam (örneğin; kart katalog, çevrimiçi, cd-rom, internet vb.)

ve seçim durumu da (örneğin; mevcut seçeneklerin sayısı, risk, vb.) karar vermeyi etkilemektedir. Karar verme esnasında, kişinin içinde bulunduğu durum kişiyi uyarmakta ve yeni düşüncelerin doğmasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, zihinsel işlem sırasında hatırlanan bu yeni bilgiler karar vermede etkilidir. Karar verme, hem duruma hem kişinin zihinsel işlem gücüne bağlıdır. Genelde kişi ayrıntılar üzerinde durmamakta, bazı özelliklere ve değerlere dikkatini yoğunlaştırmakta ve diğerlerini göz ardı etmektedir (Wang ve Soergel 1998:117).

Seçeneklerin sayısı ve seçeneğe yüklenen değerler arttıkça, karar verme kuralları daha basitten daha karmaşık olana doğru gitmektedir. İki seçenekten birini seçme durumunda uygulanan karar verme kuralları daha basittir. Ancak kişi daha karmaşık ve birden fazla değer yüklenmiş seçenekler arasından seçim yapma durumunda kalabilmekte ve karar vermeyi kolaylaştıracak stratejiler geliştirmektedir. Kişi, konu hakkındaki bilgisi, olasılık kuralları ve kendi karar verme stratejileri doğrultusunda hareket etme eğilimindedir (Tversky ve Kahneman 1974:1124,1130). Kişi, benzer durumlarda aynı tepkiyi vermekte ve karar verme sırasında daha az zaman harcamaktadır.

Montgomery ve Svenson'a (1976) göre, karar verme kuralına bağlı olarak kişinin harcıyacağı bilişsel çaba da değişmektedir. Karar verme durumundaki kişi bu çabayı daha aza indirgemeye çalışmaktadır. Bu nedenle karar verirken en hızlı ve az düşünmeyi gerektirecek şekilde basit kurallar geliştirmekte ve uygulamaktadır. Karar verme sırasında, çevrede çok fazla uyaran yoksa, kişi bu uyaranların tamamını algılamakta ve zihinsel düzeyde işlemektedir. Ancak çevrede kişinin algılayamayacağı kadar fazla uyaran varsa, karar verirken basit kurallar uygulayarak seçenekleri değerlendirmektedir. Aynı kuralı kullanan kişiler farklı kararlar verebilmektedir. Çünkü kişiler problemi farklı şekillerde algılayabilmektedir.

Karar verme işlemi, karar verme kuralları tarafından yönlendirilmektedir (Svenson 1979:86). Doküman seçiminde, seçeneklerden en uygununu belirlerken, karar verme kurallarından bir veya birkaçı ön plana çıkmaktadır. Araştırmacılar karar verme işleminde, kişinin uyguladığı kuralları belirlemeye ve sınıflamaya

çalışmışlardır. Genelde bu konuda çok sayıda kural ve sınıflama vardır. Çalışmamızda karar verme kurallardan eleme (elimination), çoklu kriter (multiple-criteria), üstünlük (dominance), azlık (scarcity), tatmin olma (satisfice) ve zincir kuralına (chain) yer verilmiştir.

III.3.1. ELEME KURALI

Kullanıcı doküman seçerken, bilgide herhangi bir olumsuz ya da kendisine ters gelen bir kısım varsa bu dokümanı seçim dışı bırakmaktadır. Diğer bir deyişle, künyedeki erişim noktalarından biri ya da bir kaç kullanıcı tarafından incelendiğinde, bunlardan biri olumsuz bilgiyi içeriyorsa, kişi dokümanı diğer öğelerini incelemeyi reddetmektedir. Bunun bilgisayar ortamında tam karşılığı “Boolean” mantığındaki “değil” “NOT” işlemidir. Örneğin; makalenin başlığında bir ülke adı geçiyor ve kullanıcı bu ülkeyle ilgilenmiyorsa, künyede erişim noktalarını incelerken ülke adını okuduğu anda o dokümanı seçim dışı bırakabilmektedir. Bu kural kişinin en az çaba sarf ederek ilgili dokümanlara erişmek istediği durumlarda geçerlidir. Bir başka deyişle en az çaba harcama kuralı kullanıcının davranışını etkilemektedir. Kişi bibliyografik künyedeki erişim noktalarına göz atarken dokümanda istenmeyen bir unsurla karşılaştığında bilginin değerlendirilmesini derhal durdurmaktadır (Wang ve Soergel 1998:127).

III.3.2. ÇOKLU KRİTER KURALI

Eleme kuralının tam tersidir. Kullanıcı doküman seçiminde birden fazla kriteri göz önünde tutmaktadır. Örneğin; kullanıcı güncellik, erişilebilirlik ve kalite gibi önem verdiği kriterlere uyan dokümanı seçmektedir. Bu tarz bir yaklaşımı olan kullanıcı doküman seçiminde titiz, kendinden emin ve faydalı herhangi bir dokümanı kaybetmemeye önem veren bir kişidir. Kişi dokümanla ilgili daha fazla bilgiyi

işleme ihtiyacı duymaktadır. Bu kural da kullanıcılar tarafından çok sık uygulanmaktadır (Wang ve Soergel 1998:127).

III.3.3. ÜSTÜNLÜK KURALI

Eşdeğerde dokümanlarla karşılaşan kullanıcı, en az bir yönü ile diğerlerinden daha üstün olan ve diğer özellikleriyle de diğer dokümanlardan daha kötü olmayan dokümanı seçmektedir. Örneğin; birbirine konu açısından yakın olan, ancak yılları farklı olan iki doküman arasında seçim yapan kullanıcı en güncel olanı tercih etmekte, veya basım tarihi bakımından birbirinden farklılık gösteren kitaplardan basım tarihi en yeni olanı seçmektedir (Wang ve Soergel 1998:127).

III.3.4. AZLIK KURALI

Kullanıcı daha fazla dokümana ihtiyaç duymaktayken az sayıda dokümana erişmiş ise, seçim sırasında uyguladığı kriterlerde daha esnek davranmaktadır. Seçim sırasında bazen kullanıcının da neyi kabul edip etmeyeceği ile ilgili olarak zihinde kesin bir sınırlama yoktur. Bu kullanıcılar genellikle tarama sonucuna göre seçim kriterlerini belirlemektedir (Wang ve Soergel 1998:127).

III.3.5. TATMİN OLMA KURALI

Kullanıcı, konuyla ilgili istediği miktarda dokümana eriştiğinde doküman seçme işini durdurmaktadır. Erişilen dokümanların tamamı kişinin konuyla ilgili olsa bile bunların bir kısmını seçip, diğerlerini dışarıda bırakmaktadır. Azlık kuralının tersine tatmin olma kuralı fazla dokümana erişildiği durumda uygulanmaktadır. Kullanıcı ilgili dokümanların tamamını okuma eylemi içine girmemektedir (Wang ve Soergel 1998:128).

III.3.6. ZİNCİR KURALI

Kullanıcının seçtiği dokümanlar arasında zincirleme bir bağlantı varsa kişi birbiriyle ilişkili dokümanların tamamını seçmektedir. Diğer bir deyişle, kullanıcı bir dizi doküman üzerinde toplu karar verme durumunda kalmaktadır. Örneğin, derginin özel sayısına, atıf yapılan yazarlara ve dokümanlara erişip erişmeme kararını etkilemektedir. Kişi, kendi konusuyla ilgili bir dokümana eriştiğinde, bu dokümanın atıf yaptığı diğer dokümanlara gitme eğilimi gösterebilmektedir (Wang ve Soergel 1998:128).

Kişinin kara vermesinde, bilişsel yapı ve karar verme kuralları kadar seçim kriterleri ve bilgi veren öğeler (erişim noktaları) de önemlidir. Seçim kriterleri ve erişim noktalarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler bulgular kısmında deneklerden alınan alıntılarla desteklenerek verilmiş olduğundan burada değinilmemiştir.

IV. BÖLÜM

DOKÜMANA YÜKLENEN DEĞERLER VE KARAR VERMEDEKİ ETKİLERİ

Her insan az ya da çok içinde yaşadığı dünya ile ilgili toplu bir bilgiye sahiptir. Bu toplam bilgi veya bakış açısı insanın inanç sistemini (yaklaşımlar ve değerler) ya da bilişsel stilini oluşturmaktadır. Değerler, insanın arzuladığı şeyi tercih etmesi veya seçmesi durumu ile ilintilidir. İnsan kendisini çepeçevre saran uyaranlara karşı bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkiler vermektedir. Zamanla tepkilerin ortaya konma şekli belirginleşmekte, karmaşık bir hal almakta ve nesnenin değerini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu tepkiler diğer bir deyişle, yaklaşımlar daha sonra değerlere dönüşmektedir (Markin 1969:196).

Birden fazla seçenekten birini seçme durumunda olan kişinin davranışını, seçeneklerin getirileri ve bunların çekicilik düzeyi belirlemektedir. Ayrıca her bir seçeneği tanımlayan bir dizi değişken ya da özellik de karar vermede etkendir. Diğer bir deyişle, seçenekler üzerinde karar verirken hem çekicilik düzeyleri hem özellikleri önemlidir. Ancak bu özelliklerin tanımlanması kişiye göre değişmektedir. (Svenson 1979:87-88) Örneğin; kitap seçiminde, kitabın fiyatı, yazarı, kişinin kitap hakkında önceden duyduğu veya okuduğu eleştiri yazılarından edindiği bilgi ve ona yüklediği değer kişinin kararını etkilemektedir.

Karar verme kuralları, kişiyi mevcut bir problemi çözerken yönlendirmekte ve kararını etkilemektedir. Ayrıca kişinin bilişsel ve duygusal yapısı da karar vermede önemlidir. İlgililik veya yararlılık (bilişsel boyut) ile kişinin yüklediği değer (duygusal boyut) kişiyi motive etmektedir (Park ve Young 1986:12). Kütüphaneye gelen kullanıcı da, bir mağazada alışveriş yapan kişi de seçim yaparken veya karar verirken bu iki faktörden etkilenmektedir. Her iki durumda da kişiler ihtiyaçlarını karşılama güdüsünün etkisindedir. Yine her ikisi de karar verirken zaman, maliyet,

harcanan çaba, yüklenen değerler vb. kriterler doğrultusunda hareket etmektedir. Kısaca kütüphaneye gelen kullanıcı ile alışverişe çıkan bir tüketici arasında önemli bir fark yoktur.

Kişinin seçim aşamasında kararını etkileyen önemli etkenlerden biri de paradır. Kişi, önce parayı harcama veya harcamama, daha sonra neyi veya hangisini satın alacağı üzerinde karar verme durumunda kalmaktadır. Harcanacak paranın miktarı ve nesneye duyulan ihtiyaç kişinin kararını etkilemektedir. Zaman ikinci önemli etkidir. Kişi ihtiyaçlarını karşılarken farklı aktiviteler içerisine girmek durumundadır. Bu aktiviteleri gerçekleştirirken her biri için farklı oranlarda zaman harcamaktadır (Sheth ve diğerleri 1991:4-5).

Kişinin bir dokümana yüklediği değer, harcayacağı çaba, zaman ve para kadar önemlidir. Bu araştırmada, Sheth ve diğerleri (1991) tarafından ortaya atılan fonksiyonel (functional), sosyal (social), duygusal (emotional), epistemik (epistemic), koşul (conditional) değerlerin, yani tüketim değerlerinin, doküman seçimine ve karar vermeye olan etkileri incelenmiştir. Kullanıcının seçim kararı bu değerlerden biri veya tümü tarafından etkilenebilmektedir. Bu değerler her defasında seçme işlemi değişik şekilde etkilemektedir (Sheth ve diğerleri 1991:7). Bazen bu değerlerden sadece biri, bazen de birden fazlası ya da tümü seçim sırasında verilen kararı etkilemektedir.

Bu değerlerin her biri birden fazla görüşün bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İnsanın değer yargıları üzerinde duran ve modeller ortaya koyan Maslow (1954,1970), Katona ve diğerleri (1971), Katz (1960), Hanna (1980) bu konularda çalışan ilk araştırmacılarıdır. Bu araştırmacıların ortaya koyduğu kavramlar ve yaklaşımlar tüketim teorisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Maslow (1970:6-7) değerlerle ilgili olarak şunlara değinmektedir:

“Doğru algılamanın tek yolu, ancak insanın doğayı, toplumu ve kendisini nasıl algıladığını, bunu etkileyen etkenlerin neler olduğunu bilmek ve bu bilginin ışığında

gerekli doğrulamaları veya düzeltmeleri yapmakla olur. Kişinin ilgisi, ihtiyaçları, arzuları ve korkuları gerçekleri fark etmesini, çıkarımlar yapmasını, benzerlikleri veya farklılıkları görmesini etkiler. Algılamada bu tarz bir organizasyon bazı yönlerden yararlıyken, bazı yönlerden zararlıdır. Yani gerçeklerin bazı yönleri açıkça ortaya konmaktayken bazı yönleri karanlıkta kalmaktadır. Doğa, kişinin gerçekleri algılaması, sınıflandırma yapabilmesi için bir takım ipuçları vermekle birlikte bu ipuçları az veya belirsizdir. Ancak insan, gerçekleri algıarken ya da sınıflandırırken doğadaki ipuçlarının dışında kendi bilinç altındaki değerleri, ilgileri ve benzer etkenleri de dikkate alır.”

Bu sözlerden, insanın bilgiyi organize ederken ve değerlendirirken, doğanın gerekli ipucunu kişiye sunduğu ve kişinin bilişsel yapısını etkilediği sonucu çıkmaktadır.

Kullanıcı açısından dokümanın potansiyel yararlılığı ve ona duyduğu ihtiyaç, dokümana yüklenen değeri belirlemektedir. Dokümanın ilgili veya yararlı olması, ihtiyacı karşılaması anlamına gelmektedir. Kullanıcı dokümanın ilgili veya yararlı olup olmadığına karar verdikten sonra, o dokümanın değeriyle ilgili bir yargıya varabilir. “Bu kitap okunmaya değer”, “bunun için para harcamaya değmez” ya da “her ne pahasına olursa olsun bu dokümanı elde etmeliyim” ve benzerleri varılabilecek sonuçlara örnek olarak gösterilebilir.

IV.1. FONKSİYONEL DEĞER

Fonksiyonel değer, kullanıcı için öncelikli olup doküman seçmede ya da karar vermede önemli rol oynamaktadır. Eğer seçeneklerden biri kişinin ihtiyacını karşılayabiliyorsa, doküman fonksiyonel değer kazanmaktadır. Kullanıcı bu değeri yüklerken seçenekleri işlevsellik, güvenilirlik, maliyet vb. nitelikler açısından

incelemekte, dokümandan beklediği fonksiyonel ve fiziksel nitelikler mevcutsa bu değeri yüklemektedir (Sheth ve diğerleri 1991:18).

Fonksiyonel değeri yararlılık, nitelik ve ihtiyaç gibi terimlerle açıklamak mümkündür. Kişi kullandığı dokümandan yararlanabildiği ölçüde tatmin olmaktadır. Kişi, seçimini yaparken yararlılık yönünden en fazla niteliğe sahip olanı tercih etmektedir. Seçeneğin niteliği ve özellikleri, onun yararlılığını belirlemektedir (Ferber 1973:1324). Dokümanın özelliğinin ve niteliğinin, yararlılığını belirlemedeki önemini vurgulayan Lancaster (1971), doküman hakkında kullanıcının önceden varolan bilgisinin, dokümanın değerlendirilmesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Bazı yazarlara göre de dokümanın değerini, niteliği ve özellikleri değil, kişinin yaklaşımı ve değer yargıları belirlemektedir (Ratchford 1975).

İnsan hem fiziksel hem de psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Kişinin ihtiyaçlarını karşılama çabası seçimini etkilemektedir. Bu durum tüketimin altında yatan en temel etkenlerden biridir. Fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar doğal olarak fonksiyonellik değerini beraberinde getirmektedir (Sheth ve diğerleri 1991:18). Diğer bir deyişle, ihtiyaç duyulan her şey fonksiyonellik değeri almaktadır.

Kullanıcılar tez, makale, kitap yazarken veya ödev yaparken, bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçlar kişide bir dürtü yaratmakta, kişi bu güçlü dürtü karşısında harekete geçmekte ve bu ihtiyacını karşılamak üzere bilgi kaynaklarına ve bilgi merkezlerine yönelmektedir. Fonksiyonel değer, karar vermede en temel, en öncelikli olanıdır. Bir dokümanın bu değeri alabilmesi için fayda, güvenilirlik, devamlılık, maliyet gibi özelliklerinin kişiyi tatmin etmesi gerekmektedir.

Kullanıcı dokümanı kendi çalışması doğrultusunda ya da belli bir amaç için kullanabileceği çıkarımını yaptıktan sonra, bu dokümana fonksiyonel bir değer yüklemektedir. Örneğin, kullanıcı üzerinde çalıştığı konuyu teorik açıdan irdelemeyi düşünmekteyse, eriştiği künyeler içinde teorik bazda konuyu ele alanları seçme olasılığı yüksektir. Fonksiyonel doküman demek, doküman ile konu arasındaki

yakınlık veya ilgililik düzeyi yüksek ve yapılan işle doğrudan ilgisi olan doküman demektir (Wang ve Soergel 1998:121).

IV.2. SOSYAL DEĞER

Seçimde veya karar verme sırasında atfedilen sosyal değer de önemlidir. Yazar belli bir sosyal gruba aitse, doküman sosyal değer kazanır. Kişi dokümana bu değeri yüklerken, demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel-etnik açılardan yazarın ait olduğu grubu değerlendirmektedir (Sheth ve diğerleri 1991:19). Eğer kullanıcı, yazarın ait olduğu sosyal gruba pozitif değer yüklemektedirse, yazarın makale, kitap gibi tüm dokümanlarına karşı olumlu yaklaşmaktadır. Toplum tarafından tercih edilen ürün sosyal değer kazanmaktadır. Doküman veya ürün, kişinin ait olmak istediği veya kendisiyle özdeşleştirdiği grupla ilintiliyse onu seçmektedir (Sheth ve diğerleri 1991:38). Örneğin, bazı yazarların kitapları diğerlerinden çok daha fazla satmaktadır. Çünkü bu kişilere toplum sosyal bir değer yüklemektedir. Bir kitabın çok sattığını duyan bir kişi kitap ve yazar hakkında bilgisi olmasa bile onu satın almak istemektedir. Böyle bir kitap, çevredeki insanlar veya medya tarafından yüceltilmektedir. Diğer bir deyişle, bilgi kaynağının sosyal değer kazanması kişinin karar vermesini etkilemektedir.

Yazarın toplumda biliniyor olması ya da kişi ile yazar arasında bir ilişkinin olması, (örneğin; yazarın kişinin öğretmeni, danışmanı veya alanında tanınmış biri olması) kişinin dokümanı seçip seçmemesinde karar vermesini etkilemektedir. Ayrıca, yazarı şu veya bu nedenle tanıyor olmak kişiye, dokümanın ya da kitabın neyle ilgili olabileceği konusunda bir fikir vermektedir. Bu da önemli bir etkidir. Çünkü dokümanı okumadan neyle ilgili olduğunu bilebilmek kullanıcıya kolaylık sağlamakta ve karar vermesini çabuklaştırmaktadır.

Kısaca, yazarın ait olduğu sosyal sınıf; toplum tarafından o kişiye veya nesneye yüklenen sembolik değer; kişinin kendine örnek seçtiği grup (referans grubu) dokümana sosyal değeri vermede etkilidir (Sheth ve diğerleri 1991:38).

IV.3. DUYGUSAL DEĞER

Bilişsel dürtülerin dışında duygusal dürtüler de karar vermede etkili olmaktadır. Duygusal değer pek çok seçim durumunda genellikle olumlu olmakla birlikte bazen olumsuz da olabilmektedir. Duygusal değerle ilgili olarak ortaya konan yaklaşımlardan biri Freud'da aittir. Freud, insanı güdüleyen, davranışlarını etkileyen etkenin bilinç altı olduğunu ileri sürmektedir (Hall ve Lindzey 1970). Kişinin kafasındaki dünya ile gerçek hayattaki objeler arasında yapılan ilişkilendirme kişiye yön vermektedir.

Bireyin kişiliği ve davranışı arasındaki ilişki üzerine literatürde oldukça fazla araştırma yapıldığı gözlenmektedir. Kassarian (1971:409) kişilik yapısının, bireyin davranışlarında sabitliğe veya çevredeki uyarılara aynı tepkiyi vermesine neden olduğunu ileri sürmektedir. Daha sonra yapılan çalışmalarda konuya daha fazla sosyal açıdan yaklaşılmaktadır. Kişi ile toplum arasındaki bağ araştırılmaktadır (Sheth ve diğerleri 1991:55).

Kişinin karar vermesini etkileyen bir başka etken de karışık ve çok boyutlu değişkenlerdir. Örneğin, bir tanıtımda arka plandaki müzik, renk, hareket vb. değişkenler gibi. Bu unsurlar kişide değişik duygular uyandırmaktadır. Bu değişkenlerden biriyle kişi arasında pozitif veya negatif bir bağın kurulması, kişinin duygu boyutunda o objeye olan yaklaşımını belirlemektedir (Gorn 1982).

Duygusal değerler yani kişinin duyumsadıkları karar vermesini etkilemektedir. Sadece bibliyografik künyeye erişim sağlayan çevrimiçi kataloglarda, kullanıcının künyeye bakarak doküman ile ilgili bir fikir yürütmesi ve duygusal değer vermesi zordur. Duygusal değer, genellikle doküman elde edilip okunduktan sonra verilebilmektedir. Tam metine erişim sağlayan ortamlarda, bir dokümanın pozitif ya da negatif bir duygu uyandırıp uyandırmadığını ortaya koymak daha kolaydır. Ancak kullanıcı, dokümanın tamamını okumadan da doküman hakkında olumlu veya olumsuz düşünebilmektedir. Örneğin, kullanıcı yazarı tanıyor ve yazar

hakkında olumlu veya olumsuz düşünceye sahipse, dokümanı okumadan da duygusal değer yükleyebilmektedir.

IV.4. EPİSTEMİK DEĞER

Bir doküman merak uyandırıyorsa, yeni bir bilgiyi içeriyorsa veya kişinin arzuladığı bilgi ise bu dokümana epistemik değer verilmektedir. Kullanıcının bu değeri dokümana atfettiğini ortaya koyabilmek zordur. Kişinin gerçekten arzuladığı bilginin ne olduğu konusunda kesin bir yargısının olmaması, bunu ifade edememesine neden olmaktadır. Bu da epistemik değer dokümana verilip verilmediği konusunu belirgin hale getirmeyi zorlaştırmaktadır. Genelde belli bir amaç doğrultusunda elde edilen doküman, kısmen de olsa kullanıcının bilinç altında yatan ve kişi tarafından ifade edilemeyen bilgi ihtiyacını da karşılamaktadır. Bu nedenle, fonksiyonel bir değer alan dokümanın epistemik değeri de aldığı varsayılabilir (Wang ve Soergel 1998:121).

Kişiye yeni bir tecrübe edinmesini sağlayan bir doküman veya seçenek, epistemik değer kazanır. Doküman veya seçeneklerden biri, kişide yeni veya farklı duygusunu uyandırdığında kişi epistemik değer vermektedir. Bazen de kişinin merakından ve daha fazla bilgi edinmek istemesinden dolayı dokümanlardan biri seçilip bu değer yüklenmekte ve elde etme yoluna gidilmektedir (Sheth ve diğerleri 1991:21).

Genellikle epistemik değer, gelecekte kullanmak amacıyla genel bilgi edinme şeklinde de tanımlanmaktadır. Kişi yeni olan ya da çok moda olan veya farklı olan nesneden kendisinde de olmasını arzulamakta, farklılık, çeşitlilik ve keşfetme arzusu kişiyi güdülemektedir (Harrison 1968:363; Holbrook ve Hirschman 1982:136; McAlister ve Pessemier 1982:314).

Uyarının dışında, kişinin önceden sahip olduğu bilgi ve edindiği yeni bilgi de karar vermede etkilidir (Hansen 1972). Kişinin davranışları, belli bir düzeyde

uyarılma durumunda kalmasını sağlamaktadır. Yeni veya farklı bir bilgi edinme çabası veya mevcut seçenekler arasından uygun olanını belirlemede izlenecek yöntem gibi davranışlar kişinin belli bir uyarılma düzeyinde kalmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, kişi çevresindeki uyaranlarla sürekli bir iletişim içinde kalmakta, değişen uyaranların farkında olmaktadır. Hirschman (1980) farkında olma durumunun, kişinin araştırmacı ve değişik olanı bulmaya yönelik arama davranışıyla devam ettiğini vurgulamaktadır.

İnsan ne çok fazla ne de çok az uyarılma durumunda yaşamını sürdürebilir. Belli bir oranda uyarılmaya ihtiyacı vardır. Psikolojide yapılan araştırmalarda ve ortaya atılan teorilerde kişinin belli bir uyarılma düzeyinde kalma ihtiyacıyla güdülendiği ortaya konmaktadır. Bu nedenle kişiler bilinmeyen ve karmaşık uyaranlara karşı duyarlı olmakta ve ilgisini onun üzerinde toplamaktadır (Dember ve Earl 1957:91; Dember ve diğerleri 1957; Berlyne 1966:26). Kişi bu uyarılma durumu karşısında bilgi edinerek, araştırarak yeni uyarıyı tanımaya çalışmaktadır. Kısaca kişinin uyarılma ihtiyacı yeni ve farklı bilgiye olan ilgisini artırmaktadır.

Belli düzeydeki uyarılmanın gerekliliği üzerinde duran Berlyne (1966:30) çevredeki potansiyel uyaranlar veya çevrenin özelliklerinin kişinin yaşadığı uyarılma düzeyini belirlemekte olduğuna değinmektedir. Uyarılma belli düzeyde değilse, kişi ekstra uyarılma ihtiyacıyla arayış içine girmektedir. Uyarılma çok fazlaysa, kişi bu düzeyi aşağıya çekmeye çalışmakta ve uyaranların sayısını azaltmaktadır. Berlyne (1970)'ye göre benzer uyaranlarla sık karşılaşan kişide bu uyaranlar hakkında olumlu ya da olumsuz duygu oluşmaktadır. Her iki durumda da kişinin uyarılma düzeyi normalin altına inmektedir.

Yenilik isteği, kişiyi arayışa, yenilikleri takip etmeye yöneltmektedir. Hirschman (1980:284), yenilik isteğinin kısmen de olsa epistemik değerini yüklenmesinde rol oynadığını belirtmektedir. Yazar yenilikçilik ve farkında olma arasında yakın bir ilişki olduğuna değinmektedir.

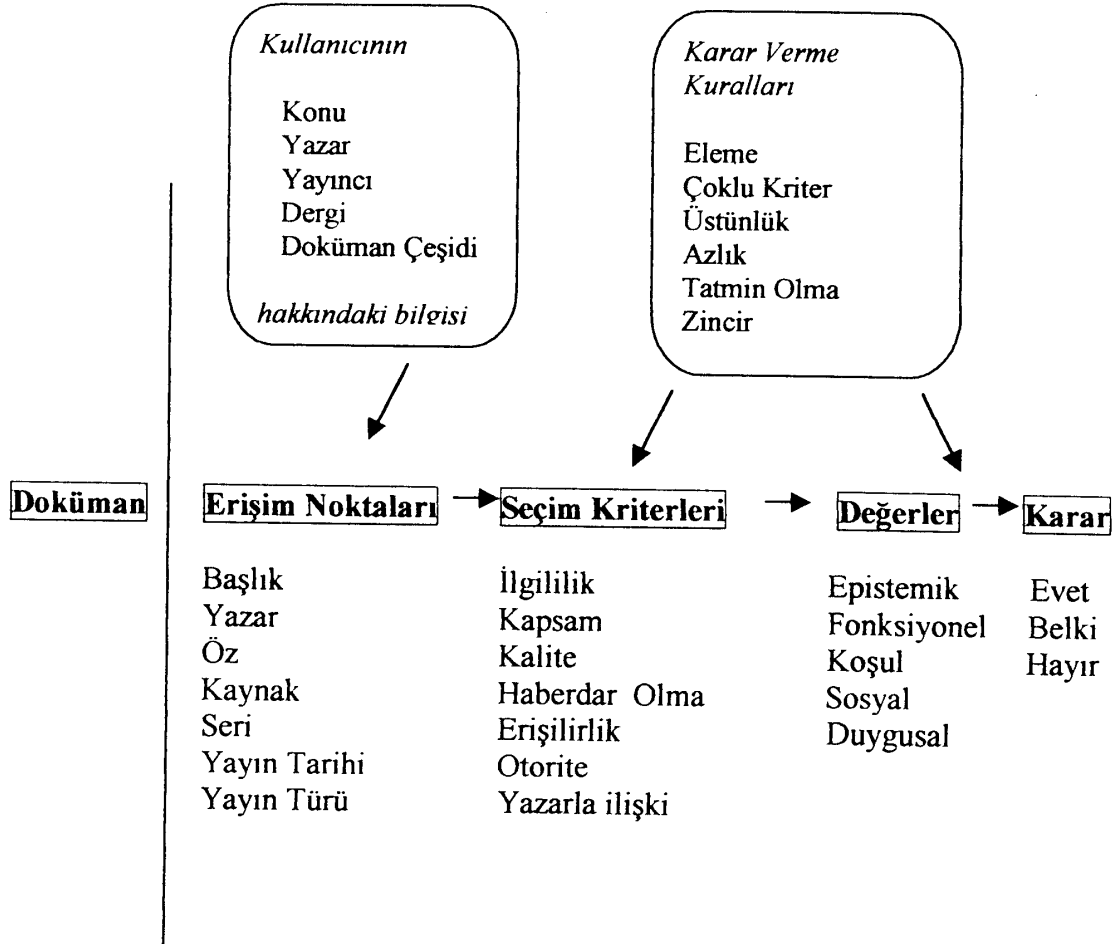
IV.5. KOŞUL DEĞER

Özel bir durum ya da bir dizi koşullarla yüz yüze gelen kişi, seçim sırasında bunları göz önünde bulundurmakta ve dokümana koşul değeri yüklemektedir. Kullanıcı, kendi çalışmasıyla şu ya da bu yönden ilgili olan bazı sorulara cevap aramak durumunda kalabilmektedir. Diğer bir deyişle, “eğer” le başlayan durumlarda dokümana koşul değer verilmektedir. Örneğin, kişi kendi çalışmasında konuyu bir kaç değişik boyutta ele almayı düşünüyor ve kesin bir karar veremiyorsa tüm seçenekleri düşünerek her birine uyan dokümanları seçmektedir. Kullanıcı “belki” ilerde kullanırım düşüncesiyle hareket ederek doküman seçimini yapmaktadır (Wang ve Soergel 1998:122)

Dokümanlardan veya seçeneklerden birinin koşul değeri alabilmesi için, geçici olarak fonksiyonel veya sosyal değeri yüklenmesi gerekmektedir. İçinde bulunduğu durumla ilişki kurulduğunda bir fayda sağlayacağı düşüncesini veren seçeneğe koşul değeri yüklenmektedir. Ancak bu seçenek o anki durum dışında başka bir ortamda aynı değeri kazanmayabilir. Diğer bir deyişle, bu seçenek geçici ve dış nedenlere bağlı bir yararlılık sağlamaktadır (Sheth ve diğerleri 1991:69). Kısaca koşul değeri, geçici olmakta ve bu değeri alan seçenek ilerde olabileceği düşünülen durumla yüz yüze gelene kadar, kişi açısından çok az bir değeri taşımaktadır (Sheth 1973:56).

Seçim ve karar verme durumunda kalan kişi, ister tüketici, isterse bir kütüphane kullanıcısı olsun, yukarıda incelemiş olduğumuz fonksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik ve koşul değerlerinden etkilenmektedir.

Doküman seçiminde karar vermeyi etkileyen unsur ve değerler Wang ve Soergel (1998) tarafından geliştirilen Doküman Seçimi Modeline (Şekil 1) dayanmaktadır. Burada dokümanı tanımlayan bibliyografik künyedeki erişim noktaları, seçim kriterleri, yüklenen değerler ve karar verme durumları ele alınarak aralarındaki ilişki ortaya konmaktadır.

Değerler: Dokümana Yüklenen Değerler

Şekil 1: Doküman Seçim Modeli
(Wang ve Soergel (1998))

Bu modelde, dokümanı tanımlayan ve erişim noktası niteliği taşıyan bilgi öğeleri kullanıcı için birer ipucu olmaktadır. Başlık, yazar, öz, derginin ismi, tarih, dil ve dokümanın türü, dokümanı tanımlayan bilgi öğeleridir. Bu öğeleri değerlendirirken kişinin o konudaki, yazar, organizasyon, dergi ve doküman çeşidi hakkında önceden sahip olduğu bilgi önemli rol oynamaktadır. Kişi bu öğeleri zihninde işlemekten geçirirken ilgililik, düzey, kalite, kapsam, güncellik, erişilirlik, otorite gibi birçok kriter doğrultusunda bilgiyi süzerek doküman hakkında karar vermektedir. Kriterler dışında kullanıcının dokümana yüklediği değer veya değerler,

kişinin dokümanı elde etme ya da etmeme kararını vermesinde önemlidir. Karar verme kuralları, karar verme işlemini baştan sona etkilemektedir. Ayrıca kişinin zihninde işlediği bilgi miktarı karar verme üzerinde de etkilidir (Wang ve Soergel 1998: 117).

V. BÖLÜM

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ VE ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA ÖĞRENCİLERİNİN DOKÜMAN SEÇİMİNE İLİŞKİN DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİ VE BUNU ETKİLEYEN UNSURLAR

Araştırma alanı olarak, Ankara’da Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencileri seçilmiştir. Bu öğrencilerin kendi konularıyla ilgili bibliyografik künyeleri değerlendirerek doküman seçimini nasıl gerçekleştirdikleri araştırılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları aşağıda yer almaktadır:

V.1. DENEKLERİN ÖZELLİKLERİ

Deneklerin %52.38’inin şu an üzerinde çalıştıkları konuları ile ilgili önceden edinilmiş bilgileri vardır. %47.62’si ise bilgi sahibi değildir. Bu kişilerin %28.57’si tezin başlangıç aşamasında, %52.38’i tezi ile ilgili ön araştırmalarını tamamlamış yazma sürecine girmiş; %19.05’i de sonuçlandırma aşamasındadır (Tablo 1).

TABLO 1. Deneklerin Özellikleri

	Statü		Konu Hakkında Önceden Edinilmiş Bilgisi		Aşama		
	Yüksek Lisans	Doktora	Var	Yok	Başlangıç	Yazma	Sonuç
Toplam	11	10	11	10	6	11	4
%	52.38	47.62	52.38	47.62	28.57	52.38	19.05

V.2. VERİLERİN ANALİZİ

Bu çalışmada 21 kişiden toplanan 1043 farklı künye içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce bir kodlama şeması (Ek 1) çıkarılmış ve bu kodlama doğrultusunda veri girişi gerçekleştirilmiştir.

Deneklere, üç kısımdan oluşan bir anket verilmiştir (Ek 2). Anketi oluşturan kısımlardan ilki, kişiye dönük üç sorudan oluşmaktadır. Bu sorular, kişinin statüsü, çalıştığı tez konusu ile ilgili önceden edinilen bilgisi olup olmadığı ve tez çalışmasının hangi aşamada bulunduğu yöneliktir.

İkinci kısım ise, künyenin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bu kısımda kişiden kendisine verilen künyeleri değerlendirmesi istenmiştir. Burda sorulan sorular açık uçlu olup, kişinin künye ile ilgili kendi düşüncelerini yazarak yorum yapması istenmiştir. Amaç kişinin hangi erişim noktalarını ve kriterleri ön plana çıkardığını görebilmektir. Ayrıca kişinin ifadelerinden, bilgiyi nasıl işlediğini görebilmek mümkündür. Bu kısımda, kişinin künyeye hangi değeri veya değerleri yükleyerek seçim yaptığı konusunda bir çıkarım yapmak mümkündür. Bu bölümde kişiye yöneltilen ilk iki soruda, erişim noktalarından ve kriterlerden hangilerine değindiğine bakılıp veri girişi gerçekleştirilmiştir. Üçüncü sorunun analiz edilmesi ve kodlanarak

veri girişinin yapılması diğer iki sorudan farklıdır. Son soru analiz edilirken, belirli cümle ya da cümleciğin geçip geçmediğine bakılmıştır (Ek 3). Ayrıca bu soruya verilen cevap ile birlikte tüm künye üzerinde yapılan yorum da dikkate alınmıştır. Kişinin nelerin üzerinde sık ve yoğunlukla durduğuna bakılarak fonksiyonel, epistemik, sosyal, duygusal veya koşul değerlerden hangisinin ya da hangilerinin dokümana yüklendiği çıkarımı yapılmıştır.

Üçüncü kısımda, araştırmaya katılanlardan künyeleri tekrar değerlendirerek sıraya dizmeleri veya kendi belirledikleri bir sisteme göre gruplandırmaları istenmiştir. Bu kısımda sorulan sorulara verilen cevaplardan, kişinin karar verme aşamasında neye veya nelere öncelik verdiği ve bilgiyi nasıl organize ettiği ile ilgili bilgi toplanmak istenmiştir. Bu bölümde kişilerin dokümanla ilgili olarak yazdıkları ayrıca değerlendirilerek genel bir yorum getirilmiştir.

Bu kısımda deneklerden toplanan yorumlar incelendiğinde, deneklerin künyeleri şu şekilde grupladıkları gözlenmektedir: Deneklerden 13'ü dokümanları "tezle ilgili" ve "tezle ilgisi yok" şeklinde iki grupta toplamışlardır; 6 denek, künyeleri "tezle ilgili", "özel ilgi alanım" ve "işimde kullanabileceğim", "ilgisiz künyeler" biçiminde gruplandırmıştır; 1 kişinin tüm künyeleri ilgili bulduğu ve bunları bilgi ihtiyacına göre sıraladığı ve 1 kişinin de hiçbir sıralama ya da gruplama yapmadığı gözlenmiştir.

Deneklerden toplanan künye değerlendirmeleri, yeniden gözden geçirilip kişilerin cümlelerinden bire bir alıntılar yapılarak bulgular kısmında verilmiştir. İleri sürülen hipotezi desteklemek ve kişinin dokümana yüklediği değerini önemini vurgulayabilmek amacıyla bu alıntılara yer verilmiştir.

V.3. BULGULAR

Denekler tarama çıktılarında başlık, yazar, dergi ismi, yayıncı, tarih, dil ve öz gibi erişim noktalarını değerlendirerek künyenin ilgili olup olmadığına karar

vermektedirler. Aşağıda bu erişim noktaları ile ilgili deneklerin düşüncelerini ortaya koyan alıntılara yer verilmiştir

V.3.1. ERİŞİM NOKTALARI

V.3.1.1. Başlık

Makalenin veya kitabın başlığı konuyu belirlemede kullanıcı açısından önemlidir. Başlıkta geçen ve kullanıcının bilgi ihtiyacını yansıtan kelimelerin varlığı karar vermede etkilidir. Aşağıda verilen bir kaç alıntı örneği başlığın ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

- “Başlık bütünüyle tez konumla ilgili.” (d*12,k**9)
- “Başlık ilgi çekici.” (d12,k10)
- “İsim mükemmel. İşte aradığım konu diyebiliyorum.” (d18,k4)
- “.....bağlamında ele aldığı izlenimi veriyor. Çalışma alanıma oldukça uygun.”(d18,k5)
- “İsim çalışma konumla oldukça örtüşüyor.” (d18,k6)
- “Title ilgimi ilk çeken unsur. Fakat....”(d18,k38)
- “.....dokümanın başlığında geçmesi konumla ilgili olduğunu gösteriyor.” (d7,k16)
- “Title dan yayının çok da ciddi olmadığı anlaşılıyor.” (d8,k40)
- “Makale başlığı içeriği çok iyi yansıtıyor.” (d10,k3)

V.3.1.2. Yazar

Yazarın statüsü ve kişinin yazar hakkında sahip olduğu bilgi, yazarı algılayışında ve dolayısıyla da karar vermesinde etkilidir. Kullanıcı yazarı literatür çalışmalarından, bir etkinlik dolayısıyla vb. durumlardan dolayı tanıyabilmektedir. Yazarı şu veya bu nedenle tanıyor olması, kişinin dikkatinin o noktada yoğunlaşmasına ve bazı duyguların bilinç altında çağrışımına neden olmaktadır. Örneğin;

*d: Denek, **k: Bibliyografik Künye

- “Bu konuda otorite kabul edilmiş biridir.” (d12, k1)
 “Yazar bilinen bir kişi.” (d12,k22)
 “İlgimi çekti. Yazarın düşüncelerini öğrenmek için.” (d16,k22)
 “Yazar üniversite küt.’lerinde uzman bir kişi.” (d8,k9)
 “Yazar resimli kitaplar alanında tez yapmış ve araştırmaları olan bir kişi.” (d14,k3)
 “Yazarı tanıyorum benim alanımla ilgisiz gibi.....”(d1,k19)

V.3.1.3. Kaynak

Kaynağın alandaki yeri ve otoritesi kullanıcının karar vermesinde etkilidir. Ayrıca kaynağın erişilebilir olması da kişi için önemlidir. Kaynağın türü, yani dergi, kitap, tez ve benzeri yayınlar seçimde etkili diğer bir faktördür. Örneğin;

- “Yayının kitap olması, gri yayınlarla ilgili bilginin derli toplu verilmesini sağlamaktadır.” (d12,k1)
 “Dergi son derece önemli.” (d16,k7)
 “Bu konuda yayın yapan önemli bir dergi.” (d16,k11)
 “Makale dergi ve yıl bakımından önemli. Özellikle dergi tanınmıştır.” (d16,k16)
 “Dergi benim için bir numara.” (d9,k2)
 “İyi bir dergide yayınlanmış ancak çok bölgesel.” (d8,k29)
 “...ve makalenin meslek dergimizde yayınlanmış olması dikkatimi çekti.” (d14,k4)

V.3.1.4. Yayın Yılı

Yayın yılı da kullanıcı için bazı zamanlarda ön plana çıkmaktadır. Özellikle belli bir yıl sınırlandırması getirmiş olan veya bilginin çok hızlı değiştiği bir alanla ilgili bir çalışma yürütmekte olan kişi için yıl önem kazanmaktadır. Örneğin;

- “Yayın yılı araştırma kapsamı için uygundur.” (d18,k5)
 “Yıl, teorik bilgi vermesi açısından önemli değil.” (d10,k3)

V.3.1.5. Yayıncı

Künyede yer alan diğer bir öge de yayıncıdır. Kişi kaynağı değerlendirirken kimin tarafından yayınlandığına da bakmaktadır. Yayıncının tanınmış olması kullanıcının kaynağa olan güvenini artırmaktadır. Örneğin;

“TKD yayını. Güvenilir. Özverili ve özenle hazırlanmış bir çalışmadır.” (d18,k6)

“Derneğin yayını olduğu için de güven verici.” (d14,k5)

V.3.1.6. Dil

Yayın dili, özellikle kendi dili dışında bir başka dil bilmeyen veya bir yabancı dili az bilen kullanıcı için önemlidir. Bu araştırmaya katılan deneklerin bazıları künyelerin toplanıp son değerlendirmenin kişiden sözlü olarak alınması sırasında dilin önemli olduğunu açıkça vurgulamışlardır. Bu konuyu sözlü olarak ifade ettikleri halde künyeleri değerlendirme aşamasında buna yazılı olarak değinmedikleri gözlenmektedir. Dilin önemine değinen deneklerden bazı alıntılar yapılarak örnek olması amacıyla aşağıda verilmiştir.

“Dilin Türkçe olması çok etkili. Çok daha kolay anlıyorum.” (d18,k2)

“Anlaşılabilirlik açısından tercih nedenidir.” (d18,k5)

“Dil problemi yaşayabilirim.” (d15,k2)

“Türkçe olması daha anlaşılır ve tercih sebebi.” (d15,k11)

“Kendi dilimde olması tercih sebebi.” (d15,k12)

“Bu sıralamada dil de önemli İngilizce oluşu seçimde rol oynamış olabilir.” (d8,k3)

“Türkçe kaynak çok az o nedenle okumak isterim.” (d8,k9)

V.3.1.7. Anahtar Kelimeler

Kişinin künyeyi değerlendirirken dikkat ettiği diğer bir erişim noktası da anahtar kelimelerdir. Anahtar kelimeler, konunun neleri kapsadığı ya da neyle ilgili

olduğu hakkında kullanıcıya ipucu vermektedir. Başlık ve öz dışında, anahtar kelimeler kullanıcının konuyu kavramasına yardımcı olmaktadır. Örneğin;

“(anahtar kelimeler alanında)... görünce özü okumaya karar verdim.”(d17,k5)

“Keywordler konuyla ilgili olduğu için ilgimi çekti.” (d8,k5)

V.3.1.8. Öz

Kullanıcının başlıktan ve anahtar kelimelerden dokümanın ne ile ilgili olabileceğine karar veremediği durumlarda, öz kişiye yardım etmektedir. Diğer bir deyişle öz, künyeyi yorumlamada destekleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin;

“İsim etkileyici Ancak... konuyu ele alacağı belli değil. Bunu özeti okuduktan sonra anlayabiliyorsunuz. Eğer özet olmasaydı tereddütte kalabilirdim.” (d18,k7)

“Abstractı okuduğum zaman ilgili olduğunu gördüm.” (d8,k23)

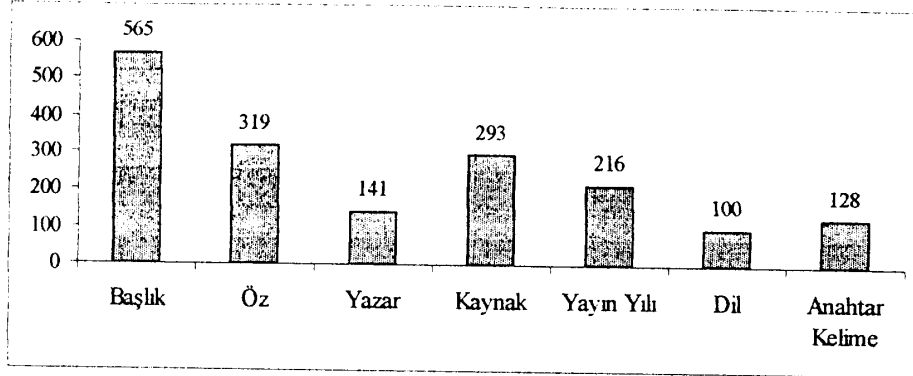
“Abstrağa bakarak değerlendirme yaptım. Kitapların çocuğun dil gelişimine etkisi makalede yer aldığı için dikkatimi çekti.” (d14,k2)

“İlk bakışta başlık ilgimi çekti, konuyla tamamen ilgili göründü ancak özet içinde... kelimelerini görünce kuşkuya düştüm.” (d1,k5)

“...Abstract’tan anladığım kadarıyla, konunun kapsamı araştırmam için uygun.”(d5,k1)

Bibliyografik künyedeki erişim noktaları dokümanı tanımlayan, erişimi sağlayan en temel öğelerdir. Bunların her biri kullanıcının doküman hakkında bilgi edinmesini sağlayan ipucu işlevini görmektedir. LISA veri tabanında kullanıcıya sunulan yedi erişim noktasının kullanıcılar tarafından ne sıklıkla kullanıldığına bakıldığında şu şekilde bir tablo ortaya çıkmaktadır (Tablo 2).

TABLO 2. Bibliyografik Künyedeki Erişim Noktalarının Kullanım Sıklığı

Deneklere sunulan 1043 künye 7 erişim noktasına göre değerlendirilmiştir. Toplam künyenin 565'inde (%32,1) başlığa, 319'unda (%18,1) öze, 293'ünde (%16,6) kaynağa, 216'sında (%12,3) yayın yılına, 141'inde (%8) yazara, 128'inde (%7,3) anahtar kelimeye, 100'ünde (%5,7) de dile değinilmiştir.

V.3.2. KRİTERLER

Kriterler süzgeç görevi görmektedir. Kişinin dokümana değer yüklerken bu kriterler önemli bir rol oynamaktadır. Genel olarak iki tür kriterden söz etmek mümkündür. Birincisi, doküman ve onun içeriği ile ilgili kriterler. Örneğin yakınlık, kapsam, derinlik vb. Diğeri ise, dokümanla ilgili olmayan ve kişinin kendi içinde bulunduğu durumla ilgili kriterlerdir. Örneğin, kişinin, yazarı tanıyıp tanımadığı, atfedeceği değeri etkilemektedir. Yani yazarı tanıyan ve özellikle de yazarla bir şekilde ilişkisi olmuş olan kişinin, yazarın yazılarına yükleyeceği değer, yazarı tanımayan bir başka kişinin yüklediği değerden farklıdır. Donanım da kişiyle ilgili bir kriterdir. Örneğin, kişinin yabancı bir dili (özellikle İngilizceyi) bilip bilmemesi de seçimini etkilemektedir.

Künyede ipuçları olan, başlık, yazar, dergi ismi, yayın yılı, dili, anahtar kelimeler, öz vb. bilgiler öncelikle zihinde işlenmekte, analiz edilmektedir. Bu

bilgiler kriterler doğrultusunda belli bir süzgeçten geçirilmektedir. Karar verme ya da seçim sırasında bir ya da bir kaç kriter kullanıcı üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, kullanıcının üzerinde çalıştığı konu teknoloji ile ilgili olup hızla değişim gösteriyorsa kişi, sadece güncellik kriterine dayanarak seçimini yapabilmektedir. Bir başka örnek de bu çalışma sırasında örnekleme grubunda yer alan bir doktora öğrencisinin üzerine basarak belirttiği gibi, karar vermede ve seçim sırasında yalnızca erişilebilirlik kriteri önemli olabilmektedir.

Kişi bilgiyi işlerken ve karar verirken bazı kriterler doğrultusunda hareket etmektedir. Bu araştırmada incelenen kriterler şunlardır:

V.3.2.1. İlgililik

Künyeyi değerlendirirken kişi, başlık, öz ve anahtar kelimelere bakarak ilgilendiği konu ile ilintisini belirlemektedir. Erişim noktaları doğrultusunda edindiği bilginin kendi konusu ile çakışıp çakışmadığına karar vermesi, kişinin algılamasıyla yakından ilgilidir. Bu kriter seçimde en öncelikli olanıdır. Bu araştırmada, künyenin kişinin kendi konusuyla ilgili olup olmadığı sorusuna verilen cevaplardan seçilmiş birkaç örnek şöyledir:

“Kıyaslama yapmak için okumak isterim.” (d8,k6)

“Çok ilişkili. Hatta ulusal b.p. (bilgi politikası) bu makalede çok iyi ele alınıp irdelenmiş.” (d10,k3)

V.3.2.2. Otorite

Künyede yer alan, yazar, dergi, yayıncı bilgisi, kullanıcıya elindeki künyenin ya da dokümanın güvenilirliği ve alandaki otoritesi hakkında bilgi vermektedir. Kullanıcı bunlardan biri veya bir kaçını tanıyorsa ve otorite olarak görmekteyse, seçim veya karar verme aşamasında bu kriter önemli olmaktadır. Örneğin;

“Yazar bu alanda bilinen biri.” (d12,k15)
 “Güvenirliliği, bilgi düzeyi benim için tartışılmaz. Konuyu ele alışını,....bilimselliği, kaynak kullanımı mükemmel.” (d18,k9)
 “Yazar konumda uzman bir kişi.” (d8,k7)
 “Against the Grain çok da otorite bir yayın değil.” (d8,k40)
 “Otorite açısından tartışılır. Çünkü yazarın başka eserlerinin olup olmadığını bilmiyorum.” (d10,k2)
 “...dergiye çok sık başvurduğum ve makalelerine güvendiğim bir kaynak.” (d2,k1)

V.3.2.3. Kapsam

Yayının entellektüel düzeyi, kime hitap ettiği, kişinin çalışma alanı veya konusunun sınırları ile ne kadar örtüştüğü ile ilgilidir. Örneğin;

“Yayının kitap olması...ile ilgili bilginin derli toplu verilmesini sağlamaktadır.” (d12,1)
 “... geniş kapsamlı ele almış.” (d12,k1)
 “Belli bir bilim dalındaki kullanım açısından kapsamlı.” (d12,k20)
 “Bilgi sınırlı, sadece süreli yayınları içeriyor.” (d15,k10)
 “... güncel olmamasına rağmen bilginin kapsamı nedeniyle tercih ediyorum.” (d7,k3)
 “...ancak Kaliforniya’daki bir uygulama olduğu için tez kapsamı dışında olabilir.” (d7,k15)
 “...bahsetmesi itibariyle konumun bir kısmını ilgilendirebilir. Ancak Slovakya ile sınırlı oluşu konuyu daha da spesifik hale getiriyor.” (d7,k21)
 “Bu konuda yapılmış çok daha kapsamlı çalışmalar var.” (d13,k20).
 “Bu makale çok teknik ve işime yaramaz.” (d1,k26)
 “Yayın üç sayfadan oluştuğu için çok fazla kapsamlı olmadığı söylenebilir.” (d4,k13)

V.3.2.4. Haberdar Olma

Haberdar olmayı, kullanıcının daha önceden yazıyı veya dokümanı görmüş ya da okumuş olması şeklinde tanımlamak mümkündür. Örneğin;

“Özeti okudum.” (d12,k10)
 “Künye olarak evet.” (d9,k2)
 “Var. ön araştırma esnasında buldum.” (d10,k5)

V.3.2.5. Kalite

Kullanıcının künyeye bakarak dokümanın ne kadar iyi olduğunu tahmin etmesidir. Kullanıcı tam metne ulaşmadan elindeki künye çerçevesi içinde olumlu ya da olumsuz yaklaşım sergilemektedir. Örneğin;

“Pek kaliteli değil magazin dergisi.” (d11,k45)
 “Makale türü çalışmalar en azından belirli bir denetimden geçtiğinden daha nitelikli bir yapıya sahip” (d13,k4)
 “Ne yazık ki bu tür çalışmalar çoğu tam bir katkı koymaktan ziyade deneme niteliğindedir.” (d13,k20)
 “Konuyla yakından ilgili olduğunu, yayınlandığı dergiden dolayı nitelikli olduğunu ve... düşünüyorum.” (d5,k2)

V.3.2.6. Güncellik

Kullanıcının künyedeki yayın tarihini kendi konusuyla ilgili ve yeni bulmasıdır. Bu kriter kişinin konusuna bağlıdır. Örneğin;

“Konusuna göre pek güncel bir yayın değildir...” (d4,k17)
 “4 ed. güncel gelişmeleri de içermektedir.” (d12,k1)
 “...ancak güncel olmaması tercih etmemi zorlaştırıyor.” (d7,k16)
 “...konu alan bu makale dolaylı olarak kullanılabilir. Ancak güncel olmaması yüzünden tercih etmem.” (d7,k44)
 “Yayın yılı yeni olduğu için güncel bir makale” (d2,k1)

V.3.2.7. Erişilirlilik

Dokümana erişimdeki kolaylık, diğer bir deyişle, dokümanı elde etmede kişinin harcadığı çaba, enerji, para, zaman vb etkenler erişilirliliği etkilemektedir.

Kullanıcının bu zorlukları aşmada ne kadar istekli olduğu erişilirlik kriterinin ön plana çıkması ya da çıkmamasını etkilemektedir. Örneğin;

- “Proceedings’i bulmak zor.” (d12,k4)
- “Türkiye’de bulunmayan bir yayın” (d12,k35)
- “....erişim sorunu da düşünülünce sağlamak gereksiz” (d12,k48)
- “Dokümanın erişilebilir olması zaman ve kullanım açısından önemli.” (d7,k19)
- “...dergiyi tanımıyorum. Çünkü yerel bir dergi.” “Mümkün olmasa da getirtirim.” (d9,k7)
- “Eğer makale ilgili olsa idi; öncelikle derginin benim için erişilebilir olup olmadığına bakarım” (d9,k36)
- “....ve konuyla ilgili. Ancak bir toplantı tutanağı olduğu için erişmek zor.” (d11,k13)
- “Oldukça önemli, son eğilimleri yansıtıyor ancak dergi Türkiye’ye gelmiyor.” (d11,k18)

V.3.2.8. Donanım

Donanım faktörü, dokümanı kullanmada gereken yetenek, ya da araç ve gerece sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin; doküman mikrofiş formundaysa, kişinin bundan faydalanması biraz zordur. Çünkü mikrofiş makinesine ihtiyaç duyacaktır. Aynı şekilde, doküman sadece elektronik ortamda mevcut ise ve kişi PC ve İnternet bağlantısına sahip değilse kişinin o dokümana erişmesi mümkün değildir. Dokümanın formatı kadar, hangi dilde yazıldığı ve kişinin o dili bilip bilmediği de doküman seçiminde önemli rol oynamaktadır. Bu araştırmada deneklerin çoğunlukla dil sorununu dile getirdikleri görülmektedir. Örneğin;

- “Dil problemi yaşayabilirim.” (d15,k2)
- “Dil sorun olabilir(veya çok uzun zaman alabilir).” (d15,k37)
- “Dil problem (veya vakit kaybettirici olabilir).” (d15,k38)
- “Anlayamayacağım bir dildeki künyeye sahip olmanın bir anlamı yok.” (d5,k1)

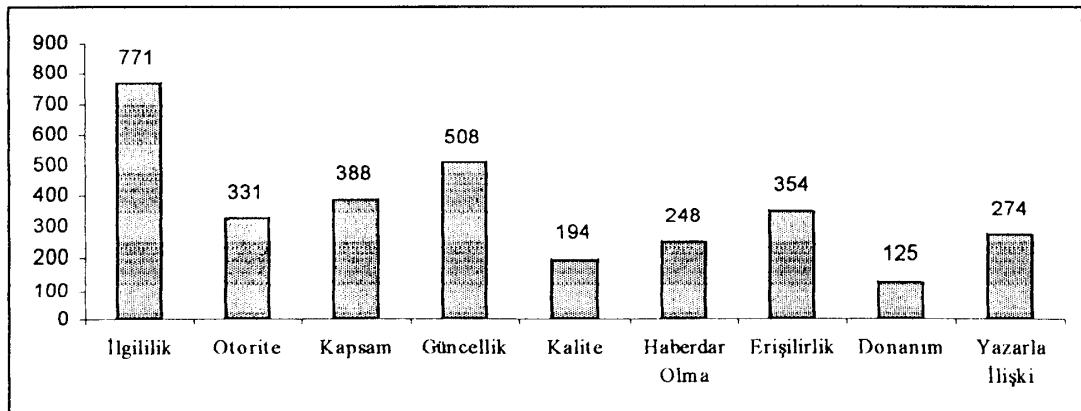
V.3.2.9. Yazarla İlişki

Kişinin yazar ya da yayıncıyla daha önceden bir ilişkisinin olması dokümanı elde etmesine ya da seçmesine etki etmektedir. Makalenin ya da kitabın yazarının, kullanıcının hocası veya meslektaşı olması seçimini etkilemektedir. Örneğin;

- “Başka makalelerini de okudum.” (d12,k10)
- “Diğer yayınlarını da okudum.” (d12,k15)
- “Editörlerden birini şahsen tanırım.” (d12,k41)
- “Sık sık gerek makale gerekse bildiri, çeviri...çalışmalarıyla gündeme gelmektedir... güvendiğim bir kişidir.” (d18,k4)
- “...yazarı tanıyorum. Çalışmalarını biliyorum. Bu nedenle okumam gerektiğine inanıyorum.” (d9,k11)
- “Tanıyorum. İyi bir araştırmacı.” (d10,k3)
- “Yazarı tanıyorum... yazarla hafta münasebetiyle tanıştık” (d10,k6)
- “tanıyorum. Daha önce makalelerini okudum..... de kendisiyle tanıştım.” (d10,k10)

Kriterlerin belirlenmesinde erişim noktaları önemli rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle, bibliyografik künyedeki bilgi öğeleri zihinde işlenmektedir. Kişiyeye anlamlı gelen öğeler kişinin karar vermede kullanacağı kriterlerin oluşumunu belirlemektedir. Kişi bu kriterler doğrultusunda karar vermektedir. Deneklerin kullandığı kriterlerin dağılımı Tablo 3’ de verilmektedir.

TABLO 3. Kriterlerin Dağılımı

Deneklere sunulan 1043 künye 9 kriter açısından değerlendirilmiştir. Toplam künyenin 771'inde (%73,9) ilgililik kriterine, 503'ünde (%84,2) güncellik kriterine, 388'inde (%37,2) kapsam kriterine, 354'ünde (%33,9) erişilirlik kriterine, 331'inde (%31,7) otorite kriterine, 274'ünde (%26,3) yazarla ilişki kriterine, 248'inde (%23,8) haberdar olma kriterine, 194'ünde (%18,6) kalite kriterine ve 125'inde (%12) donanım kriterine değinilmiştir.

Künyedeki erişim noktaları ve kriterin dışında, konu, yazar, yayıncı, dergi ve doküman türü ile ilgili kullanıcının önceden edinmiş olduğu genel bilgisi de doküman seçiminde karar vermesini etkilemektedir. Kişinin sahip olduğu genel dünya bilgisi dışardan gelen yeni bilginin zihinsel düzeyde işlenişini, algılanışını etkilemektedir. Diğer bir deyişle, kişinin içinde bulunduğu durum seçimde veya karar vermede kişiyi etkilemektedir. Aşağıda, kişinin sahip olduğu önceki bilgisinin, künye değerlendirmesinde ve seçimde nasıl etkili olduğunu vurgulayan cümlelere yer verilmiştir

Kullanıcının yazar hakkında daha önceden bir bilgiye sahip olduğunu ortaya koyan cümlelere bazı örnekler;

“X olduğu için... yazarın her yayını benim için her açıdan önemli.”(d10,k5)
 “Yazarın makalelerini severek okuyorum. İlginç noktalara temas ediyor... yazarı tanıdığım için makaleyi okumaya karar verdim.” (d1,k11)

Kullanıcının dergi hakkındaki önceki bilgisini yansıtan cümlelere bazı örnekler:

“JASIS olduğu için ve konuma kendi perspektifi ile yaklaştığı için önemli.” (d9,k2)
 “Inf.Proc. & Man. (Information Processing and Management) benim için bir numara.” (d9,k3)
 “Bu dergi browsing yaptığım dergilerden biri.” (d9,k3)
 “Dergi, işlediği konuları arşivcilik açısından ziyade daha çok bilgisayar teknolojileri veya enformasyon teknolojileri açısından değerlendirmekte. Bu açıdan çok fazla otorite

kabul edilemez.”(d4,k21)

Yayıncı hakkında da kullanıcı bilgiye sahip olabilmektedir. Bu bilgi kişinin kararını etkilemektedir. Örneğin; “Güvenilir. Bir süre yayın kurulunda görev aldım. Özverili bir çalışmanın ürünü.” (d18,k2)

Kullanıcının doküman türü ile ilgili sahip olduğu bilgi de seçimini etkilemektedir. Örneğin;

“Her ne kadar konferans bildirileri içerik açısından çok doyurucu olmasa bile okunabilir.” (d8,k20)

“Kitap eleştirisi olması münasebetiyle işime yaramaz.” (d10,k14)

“Review niteliğinde bir çalışma. Ancak sözkonusu genel anlamda bir review değil. Sadece bir konferansta sunulan çalışmalar hakkında bir review. Bu nedenle bu kaynakla fazla ilgilenmedim.” (d2,k31)

“Doküman bir kitap bu nedenle tercih etmiyorum.” “benim ilgilendiğim alanda bilgiler çok hızla değiştiğinden kitap tercih etmiyorum.” (d2,k10)

V.3.3. DEĞERLER

Toplanan veriler doğrultusunda deneklerin künyelere yükledikleri değerlerle ilgili olarak aşağıda, kişilerden yapılan alıntılar ve genel değerlendirme verilmektedir.

V.3.3.1. Epistemik

Kişi, merakını uyandıran, ilginç gelen ve ilgi duyduğu alanlarda bilgi ihtiyacını karşılayan dokümanlara bu değeri vermektedir. Örneğin;

“...Hollanda tecrübesi ilgi çekici. Özellikle teknolojik gelişmelerin başlangıcı açısından.” (d12,k19)

“...konusu ilginç.” (d12,k32)

“Genel bilgi için okunabilir. Şart değil..” (d12,k35)

“Gri yayın toplayan kurum kütüphaneleri de ilgimi çeker.”

- (d12,k36)
 “Sadece göz atmak için” (d12,k36)
 “İçeriğini merak ettim.” (d18,k13)
 “Okumak istiyorum. Bir bakış açısı vermesi için.” (d18,k33)
 “... ancak sosyal-politik değişimin etkilerini ele alması açısından ilginç.” (d18,k45)
 “Title ilgi çekici. Merak ettim okumak istiyorum” (d18,k38)
 “Özel ilgi alanım olarak” (d15,k18)

V.3.3.2. Fonksiyonel

Kişi, kendi tezinde kullanmayı veya belli bir işe katkıda bulunacağını düşündüğü dokümanlara fonksiyonel değer yüklemektedir. Örneğin;

- “Tezimde kullanmak üzere” (d16,k3)
 “Giriş,tanımlar, tarihçe ve özellikleri yazarken kullanırım.” (d12,k1)
 “Farklı alandaki çalışmaları takip etmek için okuyabilirim.” (d18,k11)
 “Diğer bir çalışmada kullanabilirim.” (d18,k43)
 “İşimle ilgili çalışmalarda kullanmak üzere.” (d16,k26)

V.3.3.3 Sosyal

Yazar tanınmış veya alanda saygın bir yere sahipse, otorite olarak görülmekteyse veya belli bir sosyal gruba ait ise yazarın yazdığı makale, kitap ve benzeri dokümanlara kişi tarafından sosyal değeri yüklenmektedir. Örneğin;

- “Yazar Türkiye’de belge yönetimi alanıyla ilgilenen bir kaç kişiden biridir, bu nedenle bu alanda çok saygın bir yere sahiptir.” (d4,k8)
 “Yazar bu alanda önde gelen isimlerden biridir.” (d4,k7)
 “Alanında oldukça güvendiğim bir akademisyen”(d18,k8)
 “...x yazar ise mutlaka okunmalıdır.” (d18,k9)
 “ Bir kaç makalesi daha var. otorite sayılır” (d12,k20)
 “Yazarın konum ile ilgili oldukça çok yayını var. Yani bu konuda uzman” (d8,k1)
 “Yazar konusunda çok tanınmış...” (d8,k2)
 “Yazar konumda uzman bir kişi. Bunu yaptığım yayın taraması sırasında öğrendim. Hem kitapları hem de makalesi fazlaca var.” (d8,k7)

“Türkiye’de kütüphanecik konusunda çok yetkin bir kişi.” (d8,k10)
 “Yazarın kütüphanecilik bölümü öğretim üyesi olması...” (d14,k6)
 “Yazar İngiltere’de eğitimini tamamlamış değerli bir öğretim üyesi.” (d11,k1)
 “Kendisi hocam olmuştur. Ayrıca meslekte düşünsel anlamda önemli katkılar sağlamıştır.” (d13,k24)

V.3.3.4. Duygusal

Künyedeki bilgilerin değerlendirmesi aşamasında kişide olumlu veya olumsuz bir etkinin uyanması durumunda kişi bu değeri dokümana yüklemektedir. Örneğin;

“...sürekli üretken bir yapıda olması ve ele aldığı konu/konuları Türkiye gerçeği doğrultusunda toplumsal çerçevede bakabilmesi oldukça önemli bir özelliği. Gerek yazılı gerek sözlü bilgi aktarımı güçlü bir araştırmacı.” (d18,k1)

“X ‘yi hem mesleki çalışmalarında hem de arkadaşlık bağlamında yakından tanıyorum diyebilirim. Düzenli, disiplinli, bilgi birikimine sahip(entelektüel düzeyde) biri olduğunu düşünüyorum.” (d18,k2)

“Akademik çevrede yazıları ile sık sık gündemde bir akademisyen... çalışmalarını beni tatmin etmediğini söylemek... olmaz.” (d18,k3)

“Yazarları akademik çalışmalar kapsamında ve özel arkadaşlık sınırları içinde de tanıyorum. Ancak ikisinin böylesine kapsamlı ve komplike bir konu için yeterli olmadığını düşünüyorum. Ancak iki yazarı akademisyen olmasından ötürü konuyu yeterli düzeyde ele almaları gerektiğini düşünerek tercih ediyorum” (d18,k5)

“...yazarlar konusundaki nedenlerden dolayı okumamış olabilirim.” (d18,k5)

“Yazarı mesleki demek ve ... arkadaşlık çerçevesinde tanıyorum... ancak akademik çalışmasının olmaması ...düşüncelerini okuma yönünde olumlu ancak çalışmamda dipnot vererek kullanma konusunda olumsuz etkilemektedir. Genelde kelimelerle çok oynayan, yazdıklarının makaleden çok kişisel yazılar niteliğinde olduğunu düşünüyorum.” (d18,k6)

“Mesleki dernek ve arkadaşlık bağlamında tanıyorum... kaynağa sahip olmama rağmen belki daha öncede belirttiğim ön yargı ya da güvenilirliğindeki tereddütlerimden dolayı bir kez okuyup üzerinde fazla düşünmemiştim.....” (d18,k7)

“Alanında oldukça güvendiğim bir akademisyen. Ele aldığı konuyu belirgin bir çerçevede ele alan... titiz çalışan, bilgi birikimli

ve ele aldığı konuları... inceleyen ve ... bir akademisyendir.” (d18,k8)
 “... adını gördüğüm her yazısını ilgi ve araştırma konum olmasa da okurum.(hatta doktora düzeyinde öğrencisi olmak isterim)” (d18,k9)
 “Başlık, source ve yıl önemli. Abs. verilen bilgiler de tezim için ilginç. Ancak yazarın bu konuda ciddi çalışmalarına daha önce ve sonra rastlanmamıştır. Yine de bakmakta yarar olduğunu düşünüyorum.” (d16,k20)
 “Künyedeki unsurlar anlamlı. Ancak yazarın ne kadar konunun özellikle... ile ilgili bilgisi var emin değilim.” (d16,k21)
 “... ancak yazar daha çok geleneksel yaklaşıma sahip biri. Yine de ilgimi çekti.” (d16,k22)
 “... kendisi ile TÜBİTAK-TÜRDOK’ta mihmandarlığını yaptım... yakinen tanıdığım için makaleyi İnternet ortamından elde ettim ve okudum.” (d9,k4)
 “Yazarı tanıyorum. B.P. (bilgi politikası) konusunu Türkiye’de gündeme getiren tek kişi. Tezimin olması da zaten bu hocaya bağlı.” (d10,k1)
 “Yazarı merak ediyorum. Tanışmak istiyorum. Çünkü birçok yazısını okudum.” (d10,k4)

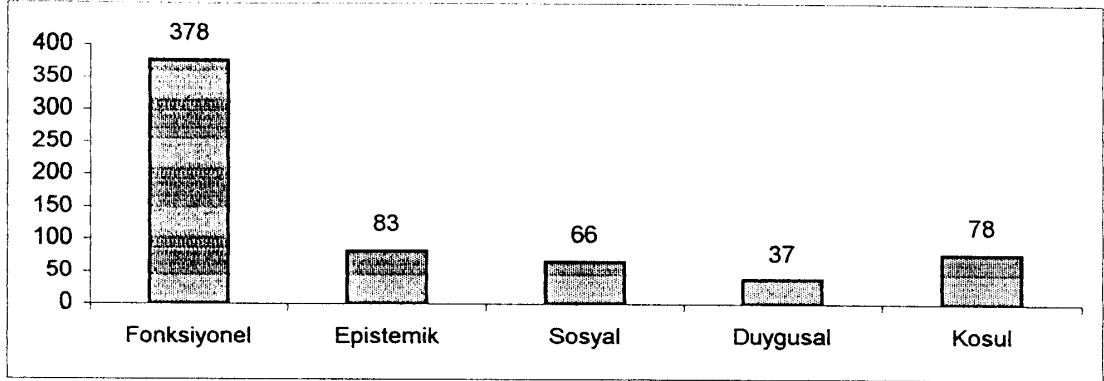
V.3.3.5. Koşul

Kişi, olası duruma göre ya da beliren yeni bir düşünce veya seçenekler doğrultusunda doküman seçimini gerçekleştirmektedir. Kısaca koşullara bağlı olarak kişi davranışını veya düşüncesini değiştirmekte ve seçim yapmaktadır. Örneğin;

“Tezimde Avrupa’ya da yer verirsem kullanabilirim.” (d7,k5)
 “Çok da önemli değil erişip erişmemek. Faydalanacağımı düşündüğüm bilgilere ...’ın web sayfasından da ulaşabilirim. Üstelik de daha güncel olanı. Ancak bir yerde rastlasam bu makaleyi dosyama koyabilirim en azından...belki işe yarar diye.” (d2,k18)
 “Belki işleniş tarzı, kapsamı benimle ilgilidir. Çıkarım yapılabilir eğer kullanıcı beklentilerini yansıtıyorsa.” (d1,k20)
 “Aynı bilgileri başka yerden edinirsem incelemem. Yoksa erişmek isterim” (d15,k21)
 “Tez olduğundan erişebileceğimi sanmıyorum. Ama erişebilsem incelemek isterim.” (d2,k11)
 “... ilerde yapacağım çalışmalar için kullanılabilir.” (d4,k41)
 “Farklı çalışmalarda kullanmak için.” (d4,k48)
 “Konu itibarıyla önemli sayılabilir ancak güncel değil.” (d5,k4)

Deneklere dağıtılan toplam 1043 künyeye yüklenen değerlerin dağılımı ise Tablo 4’de verilmektedir.

TABLO 4. Bibliyografik Künyeye Yüklenen Değerlerin Sıklığı

Tabloda görüldüğü gibi, toplam künyenin 378’in (%36,2) fonksiyonel değer, 83’üne (%8) epistemik değer, 78’ine (%7,5) koşul değer, 66’sına (%6,3) sosyal ve 37’sine (%3,5) duygusal değer yüklenmiştir.

VI. BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

VI.1. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEDEKİ ERİŞİM NOKTALARI İLE KRİTERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bibliyografik künyede bulunan erişim noktaları (başlık, yazar, kaynak, yayın yılı, dil, anahtar kelimeler ve öz) ile doküman seçiminde kullanılan kriterler (ilgililik, otorite, kapsam, güncellik, kalite, haberdar olma, erişilebilirlik, donanım ve yazarla ilişki) arasında çapraz sıklık çizelgeleri (Cross Tabulation)¹ oluşturulmuştur. Tablodaki her bir hücre, değişkenlerin farklı durumlarda gözlenen değerlerini vermektedir. Satır, sütun ve toplam yüzdeler tabloda verilmiş olup, satır kısmında kriter ve sütun kısmında ise erişim noktası yer almaktadır. Toplam yüzdeler ve Ki-Kare (Pearson Chi-Square) dikkate alınarak, değişkenler arasında ilişkinin olup olmadığı irdelenmiştir.

¹ Çapraz sıklık çizelgesi (Cross Tabulation): İki veya daha çok değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyan tablo. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. George ve Mallery (1995)

TABLO 5. Öz ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			öz		toplam
			değerilmiş	değirnmemiş	
kapsam	değirnmemiş	toplam sayı	178	477	655
		satır yüzdesi	27,2%	72,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	55,8%	65,9%	62,8%
		toplam yüzde	17,1%	45,7%	62,8%
	değerilmiş	toplam sayı	141	247	388
		satır yüzdesi	36,3%	63,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	44,2%	34,1%	37,2%
		toplam yüzde	13,5%	23,7%	37,2%
toplam	toplam sayı	319	724	1043	
	satır yüzdesi	30,6%	69,4%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	30,6%	69,4%	100,0%	

1

Toplam 1043 künyeden 319'unda erişim noktalarından öze değinilmiş, 724'ünde değinilmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde değinilmemiştir. Öze değinilen 319 künyeden 141'inde (%44,2) kapsam kriterine değinilirken, 178'inde (%55,8) değinilmemiştir. Öze değinilmeyen 724 künyenin 247'sinde (%34,1) kapsam kriterine değinilirken, 477'sinde (%65,9) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen 388 künyenin %36,3'ünde öze değinilmişken, %63,7'sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilmeyen 655 künyenin %27,2'sinde öze değinilmiş, %72,8'inde değinilmemiştir.

Kapsama değinilmiş künyeler içinde erişim noktalarından öze değinilen künyelerin oranı (%36,3) kapsama değinilmemiş künyeler içinde öze değinilenlerin oranına (%27,2) göre yüksektir. Aynı şekilde öze değinilmiş künyeler içinde kapsama değinilenlerin oranı (%44,2), öze değinilmemiş künyeler içinde kapsama değinilenlerin oranına (%34,1) göre yüksektir. Sonuç olarak, kapsam kriterine değinilme durumuyla erişim noktalarından öze değinilme durumu birbiriyle ilişkilidir.

¹ Veri girişi ve analiz SPSS programı kullanılarak yapılmış olmasından dolayı tablolarda % işareti değerden sonra gelmektedir

TABLO 6. Kaynak ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			kaynak		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
kapsam	değinmemiş	toplam sayı	168	487	655
		satır yüzdesi	25,6%	74,4%	100,0%
		sütun yüzdesi	57,3%	64,9%	62,8%
		toplam yüzde	16,1%	46,7%	62,8%
	değinmiş	toplam sayı	125	263	388
		satır yüzdesi	32,2%	67,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	42,7%	35,1%	37,2%
		toplam yüzde	12,0%	25,2%	37,2%
toplam		toplam sayı	293	750	1043
		satır yüzdesi	28,1%	71,9%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	28,1%	71,9%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 293'ünde erişim noktalarından kaynağa değinilmiş, 750'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde değinilmemiştir. Kaynağa değinilen 293 künyeden 125'inde (%42,7) kapsam kriterine değinilirken, 168'inde (%57,3) değinilmemiştir. Kaynağa değinilmeyen 750 künyenin 263'ünde (%35,1) kapsam kriterine değinilirken, 487'sinde (%64,9) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen 388 künyenin %32,2'sinde kaynağa değinilmişken %67,8'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilmeyen 655 künyenin %25,6'sında kapsama değinilmiş, %74,4'ünde değinilmemiştir.

Kapsam kriterine değinilmiş künyelerde kaynağa değinilen künyelerin oranı (%32,2), kapsam kriterine değinilmemiş künyelerde kaynağa değinilme oranına (%25,6) göre yüksektir. Aynı şekilde kaynağa değinilmiş künyelerde kapsam kriterine değinilen künyelerin oranı (%42,7), kaynağa değinilmemiş künyelerde kapsama değinilenlerin oranına (%35,1) göre oldukça yüksektir. Sonuç olarak kapsam kriterine değinilme durumu ile erişim noktalarından kaynağa değinilme durumu ilişkilidir.

TABLO 7. Başlık ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			başlık		toplam
			değinmiş	değinnemiş	
kapsam	değinnemiş	toplam sayı	299	356	655
		satır yüzdesi	45,6%	54,4%	100,0%
		sütun yüzdesi	52,9%	74,5%	62,8%
		toplam yüzde	28,7%	34,1%	62,8%
		değinmiş	toplam sayı	266	122
	satır yüzdesi	68,6%	31,4%	100,0%	
	sütun yüzdesi	47,1%	25,5%	37,2%	
	toplam yüzde	25,5%	11,7%	37,2%	
	toplam	toplam sayı	565	478	1043
	satır yüzdesi	54,2%	45,8%	100,0%	
sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%		
toplam yüzde	54,2%	45,8%	100,0%		

Toplam 1043 künyeden 565'inde erişim noktalarından başlığa değinilmiş, 478'inde değinilmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde değinilmemiştir. Başlığa değinilen 565 künyeden 266'sında (%47,1) kapsam kriterine değinilirken, 299'unda (%52,9) değinilmemiştir. Başlığa değinilmeyen 478 künyenin 122'sinde (%25,5) kapsam kriterine değinilirken, 356'sında (%74,5) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen 388 künyenin %68,6'sında başlığa değinilmişken %31,4'ünde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilmeyen 655 künyenin %45,6'sında başlığa değinilmiş, %54,4'ünde değinilmemiştir.

Kapsam kriterine değinilen künyeler içinde başlığa değinilen künyelerde oranı (%68,6), kapsam kriterine değinilmemiş künyelerde başlığa değinilenlerin oranına (%45,6) göre yüksektir. Aynı şekilde başlığa değinilmiş künyelerde kapsam kriterine değinilen künyelerin oranı (%47,1), başlığa değinilmemiş künyeler içinde kapsama değinilen künyelerin oranına (%25,5) göre yüksektir. Kısaca, kapsam kriteri ile başlığa değinilme birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 8. Yayın Yılı ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yayın yılı		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
kapsam	değinmemiş	toplam sayı	86	569	655
		satır yüzdesi	13,1%	86,9%	100,0%
		sütun yüzdesi	39,8%	68,8%	62,8%
		toplam yüzde	8,2%	54,6%	62,8%
	değinmiş	toplam sayı	130	258	388
		satır yüzdesi	33,5%	66,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	60,2%	31,2%	37,2%
		toplam yüzde	12,5%	24,7%	37,2%
toplam		toplam sayı	216	827	1043
		satır yüzdesi	20,7%	79,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	20,7%	79,3%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 216'sında erişim noktalarından yayın yılına değinilmiş, 827'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde değinilmemiştir. Yayın yılına değinilen 216 künyeden 130'unda (%60,2) kapsam kriterine değinilirken, 86'sında (%39,8) değinilmemiştir. Yayın yılına değinilmeyen 827 künyenin 258'inde (%31,2) kapsam kriterine değinilirken, 569'unda (%68,8) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen 388 künyenin %33,5'inde yayın yılına değinilmişken %66,5'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilmeyen 655 künyenin %13,1'inde yayın yılına değinilmiş, %86,9'unda değinilmemiştir.

Kapsam kriterine değinilen künyeler içinde yayın yılına değinilen künyelerin oranı (%33,5), kapsam kriterine değinilmemiş künyelerde yayın yılına değinilenlerin oranına (%13,1) göre yüksektir. Aynı şekilde yayın yılına değinilmiş künyelerde kapsam kriterine değinilen künyelerin oranı (%60,2), yayın yılına değinilmemiş künyeler içinde kapsama değinilen künyelerin oranına (%31,2) göre yüksektir. Kısaca, kapsam kriteri ile yayın yılına değinilme birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 9. Yazar ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
kapsam	değınmemiş	toplam sayı	53	602	655
		satır yüzdesi	8,1%	91,9%	100,0%
		sütun yüzdesi	37,6%	66,7%	62,8%
	değınmiş	toplam sayı	88	300	388
		satır yüzdesi	22,7%	77,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	62,4%	33,3%	37,2%
toplam		toplam yüzde	5,1%	57,7%	62,8%
toplam	değınmemiş	toplam sayı	141	902	1043
		satır yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
	değınmiş	toplam sayı	88	300	388
		satır yüzdesi	22,7%	77,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	62,4%	33,3%	37,2%
toplam		toplam yüzde	8,4%	28,8%	37,2%

Toplam 1043 künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değınılmış, 902'sinde değınılmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değınılmış, 655'inde değınılmemiştir. Yazara değınılan 141 künyeden 88'inde (%62,4) kapsam kriterine değınılirken, 53'ünde (%37,6) değınılmemiştir. Yazara değınılmeyen 902 künyenin 300'ünde (%33,3) kapsam kriterine değınılirken, 602'sinde (%66,7) değınılmemiştir. Kapsam kriterine değınılan 388 künyenin %22,7'sinde yazara değınılmışken %77,3'ünde bu erişim noktasına değınılmemiştir. Kapsam kriterine değınılmeyen 655 künyenin %8,1'inde yazara değınılmış, %91,9'unda değınılmemiştir.

Kapsam kriterine değınılan künyeler içinde yazara değınılan künyelerin oranı (%22,7), kapsam kriterine değınılmemiş künyelerde yazara değınılanların oranına (%8,1) göre yüksektir. Aynı şekilde yazara değınılmış künyelerde kapsam kriterine değınılan künyelerin oranı (%62,4), yazara değınılmemiş künyeler içinde kapsama değınılan künyelerin oranına (%33,3) göre yüksektir. Kısaca, kapsam kriteri ile yazara değınılme birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 10 Anahtar Kelime ve Kapsamı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			anahtar kelime		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
kapsam	değınmemiş	toplam sayı	64	591	655
		satır yüzdesi	9,8%	90,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	50,0%	64,6%	62,8%
		toplam yüzde	6,1%	56,7%	62,8%
değınmiş		toplam sayı	64	324	388
		satır yüzdesi	16,5%	83,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	50,0%	35,4%	37,2%
		toplam yüzde	6,1%	31,1%	37,2%
toplam		toplam sayı	128	915	1043
		satır yüzdesi	12,3%	87,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	12,3%	87,7%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 128'inde erişim noktalarından anahtar kelimeye değinilmiş, 915'inde değinilmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde değinilmemiştir. Anahtar kelimeye değinilen 128 künyeden 64'ünde (%50) kapsam kriterine değinilirken, 324'ünde (%35,4) bu kritere değinilmemiştir. Anahtar kelimeye değinilmeyen 915 künyenin 324'ünde (%35,4) kapsam kriterine değinilirken, 591'inde (%64,6) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen 388 künyenin %16,5'inde anahtar kelimeye değinilmişken %83,5'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilmeyen 655 künyenin %9,8'inde anahtar kelimeye değinilmiş, %90,2'sinde değinilmemiştir.

Kapsam kriterine değinilen künyeler içinde anahtar kelimeye değinilen künyelerin oranı (%16,5), kapsam kriterine değinilmemiş künyelerde anahtar kelimeye değinilenlerin oranına (%9,8) göre yüksektir. Aynı şekilde anahtar kelimeye değinilmiş künyelerde kapsam kriterine değinilen künyelerin oranı (%50), anahtar kelimeye değinilmemiş künyeler içinde kapsama değinilen künyelerin

oranına (%35,4) göre yüksektir. Kısaca, kapsam kriteri ile anahtar kelimeye değinilme birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 11. Yazar ve Otoriteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam	
			değınmiş	değınmemiş		
otorite	değınmemiş	toplam sayı	45	667	712	
		satır yüzdesi	6,3%	93,7%	100,0%	
		sütun yüzdesi	31,9%	73,9%	68,3%	
		toplam yüzde	4,3%	64,0%	68,3%	
		değınmiş	toplam sayı	96	235	331
			satır yüzdesi	29,0%	71,0%	100,0%
		sütun yüzdesi	68,1%	26,1%	31,7%	
		toplam yüzde	9,2%	22,5%	31,7%	
toplam		toplam sayı	141	902	1043	
		satır yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%	
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
		toplam yüzde	13,5%	86,5%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değinilmiş, 902'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 331'inde otorite kriterine değinilmiş, 712'sinde değinilmemiştir. Yazara değinilen 141 künyeden 96'sında (%68,1) otorite kriterine değinilirken, 45'inde (%31,9) değinilmemiştir. Yazara değinilmeyen 902 künyenin 235'inde (%26,1) otorite kriterine değinilirken, 667'sinde (%73,9) değinilmemiştir. Otorite kriterine değinilen 331 künyenin %29'unda yazara değinilmişken, %71'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Otorite kriterine değinilmeyen 712 künyenin %6,3'ünde yazara değinilmiş, %93,7'sinde değinilmemiştir.

Otorite kriterine değinilmiş künyelerde yazara değinilen künyelerin oranı (%29), otorite kriterine değinilmemiş künyelerde yazara değinilen künyelerin oranına (%6,3) göre kayda değer bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde yazara değinilen künyelerde otoriteye değinilme oranı (%68,1), yazara değinilmemiş künyelerde

otoriteye değinilen künyelerin oranına (%26,1) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Sonuç olarak, otorite kriterine değinilme ile yazara değinilme durumu ilişkilidir.

TABLO 12. Kaynak ve Otoriteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			kaynak		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
otorite	değınmemiş	toplam syı	134	578	712
		satır yüzdesi	18,8%	81,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	45,7%	77,1%	68,3%
	toplam yüzde		12,8%	55,4%	68,3%
	değınmiş	toplam syı	159	172	331
		satır yüzdesi	48,0%	52,0%	100,0%
		sütun yüzdesi	54,3%	22,9%	31,7%
		toplam yüzde	15,2%	16,5%	31,7%
	toplam	toplam syı	293	750	1043
satır yüzdesi		28,1%	71,9%	100,0%	
sütun yüzdesi		100,0%	100,0%	100,0%	
toplam yüzde		28,1%	71,9%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 293'ünde erişim noktalarından kaynağa değinilmiş, 750'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 331'inde otorite kriterine değinilmiş, 712'sinde değinilmemiştir. Kaynağa değinilen 293 künyeden 159'unda (%54,3) otorite kriterine değinilirken, 134'ünde (%45,7) değinilmemiştir. Kaynağa değinilmeyen 750 künyenin 172'sinde (%22,9) otorite kriterine değinilirken, 578'inde (%77,1) değinilmemiştir. Otorite kriterine değinilen 331 künyenin %48'inde kaynağa değinilmişken, %52'sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Otorite kriterine değinilmeyen 712 künyenin %18,8'inde kaynağa değinilmiş, %81,2'sinde değinilmemiştir.

Otorite kriterine değinilen künyeler içinde kaynağa değinilenlerin oranı (%48), otorite kriterine değinilmemiş künyelerde kaynağa değinilenlerin oranına (%18,8) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde kaynağa değinilen künyeler içinde otorite kriterine değinilmiş künyelerin oranı (%54,3), kaynağa değinilmemiş

künyeler içinde otoriteye değinilen künyelerin oranına (%22,9) göre oldukça yüksektir. Sonuç olarak, otorite ve kaynağa değinilme durumları birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 13. Öz ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			öz		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
ilgililik	değınmemiş	toplam sayı	22	250	272
		satır yüzdesi	8,1%	91,9%	100,0%
		sütun yüzdesi	6,9%	34,5%	26,1%
		toplam yüzde	2,1%	24,0%	26,1%
	değınmiş	toplam sayı	297	474	771
		satır yüzdesi	38,5%	61,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	93,1%	65,5%	73,9%
		toplam yüzde	28,5%	45,4%	73,9%
toplam		toplam sayı	319	724	1043
		satır yüzdesi	30,6%	69,4%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	30,6%	69,4%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 319'unda erişim noktalarından öze değinilmiş, 724'ünde değinilmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgililik kriterine değinilmiş, 272'sinde değinilmemiştir. Öze değinilen 319 künyeden 297'sinde (%93,1) ilgililik kriterine değinilirken, 22'sinde (%6,9) değinilmemiştir. Öze değinilmeyen 724 künyenin 474'ünde (%65,5) ilgililik kriterine değinilirken, 250'sinde (%34,5) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen 771 künyenin %38,5'inde öze değinilmişken %61,5'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %8,1'inde öze değinilmiş, %91,9'unda değinilmemiştir.

İlgililik kriterine değinilen künyelerde öze değinilmiş künyelerin oranı (%38,5), ilgililik kriterine değinilmemiş künyelerin içinde öze değinilen künyelerin oranına (%8,1) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarında öze değinilmiş künyelerde ilgililiğe değinilme oranı (%93,1), öze değinilmeyen

künyeler içinde ilgililiğe değinme oranına (%65.5) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Sonuç olarak, ilgililik ve öz birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 14. Başlık ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			başlık		toplam
			değiniş	değinişmemiş	
ilgililik	değinişmemiş	toplam sayı	77	195	272
		satur yüzdesi	28,3%	71,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	13,6%	40,8%	26,1%
		toplam yüzde	7,4%	18,7%	26,1%
	değiniş	toplam sayı	488	283	771
		satur yüzdesi	63,3%	36,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	86,4%	59,2%	73,9%
		toplam yüzde	46,8%	27,1%	73,9%
toplam		toplam sayı	565	478	1043
		satur yüzdesi	54,2%	45,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	54,2%	45,8%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 565’inde erişim noktalarından başlığa değinilmiş, 478’inde değinilmemiştir. Toplam künyenin 771’inde ilgililik kriterine değinilmiş, 272’sinde değinilmemiştir. Başlığa değinilen 565 künyeden 488’inde (%86,4) ilgili kriterine değinilirken, 77’sinde (%13,6) değinilmemiştir. Başlığa değinilmeyen 478 künyenin 283’ünde (%59,2) ilgili kriterine değinilirken, 195’inde (%40,8) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen 771 künyenin %63,3’ünde başlığa değinilmişken %36,7’sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %28,3’ünde başlığa değinilmiş, %71,7’sinde değinilmemiştir.

İlgililik kriterine değinilmiş künyelerde başlığa değinilenlerin oranı (%63,3) ilgililik kriterine değinilmemiş künyelerde başlığa değinilenlerin oranına (%28,3) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarından başlığa

değnilmiş künyelerde ilgililik kriterine değnilenlerin oranı (%86,4), başlığa değnilmemiş künyelerde ilgililik kriterine değnilenlerin oranına (%59,2) göre yüksektir. Sonuç olarak ilgililik kriteri ile başlığa değnilme ilişkilidir.

TABLO 15. Yayın Yılı ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yayın yılı		toplam
			değnilmiş	değnilmemiş	
ilgililik	değnilmemiş	toplam sayı	25	247	272
		satır yüzdesi	9,2%	90,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	11,6%	29,9%	26,1%
		toplam yüzde	2,4%	23,7%	26,1%
	değnilmiş	toplam sayı	191	580	771
		satır yüzdesi	24,8%	75,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	88,4%	70,1%	73,9%
		toplam yüzde	18,3%	55,6%	73,9%
toplam		toplam sayı	216	827	1043
		satır yüzdesi	20,7%	79,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	20,7%	79,3%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 216'sında erişim noktalarından yayın yılına değnilmiş, 827'sinde değnilmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgililik kriterine değnilmiş, 272'sinde değnilmemiştir. Yayın yılına değnilen 216 künyeden 191'inde (%88,4) ilgililik kriterine değnilirken, 580'inde (%70,1) değnilmemiştir. Yayın yılına değnilmeyen 827 künyenin 580'inde (%70,1) ilgili kriterine değnilirken, 247'sinde (%29,9) değnilmemiştir. İlgili kriterine değnilen 771 künyenin %24,8'inde yayın yılına değnilmişken %75,2'sinde bu erişim noktasına değnilmemiştir. İlgili kriterine değnilmeyen 272 künyenin %9,2'sinde yayın yılına değnilmiş, %90,8'inde değnilmemiştir.

İlgililik kriterine değnilmiş künyelerde yayın yılına değnilenlerin oranı (%24,8) ilgililik kriterine değnilmemiş künyelerde yayın yılına değnilenlerin oranına (%9,2) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarından yayın yılına değnilmiş künyelerde ilgililik kriterine değnilenlerin oranı (%88,4),

yayın yılına değinilmemiş künyelerde ilgililik kriterine değinilenlerin oranına (%70,1) göre yüksektir. Sonuç olarak ilgililik kriteri ile yayın yılına değinilme ilişkilidir.

TABLO 16. Yazar ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
ilgililik değınmemiş	toplam sayı	16	256	272	
	satur yüzdesi	5,9%	94,1%	100,0%	
	sütun yüzdesi	11,3%	28,4%	26,1%	
	toplam yüzde	1,5%	24,5%	26,1%	
değınmiş	toplam sayı	125	646	771	
	satur yüzdesi	16,2%	83,8%	100,0%	
	sütun yüzdesi	88,7%	71,6%	73,9%	
	toplam yüzde	12,0%	61,9%	73,9%	
toplam	toplam sayı	141	902	1043	
	satur yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	13,5%	86,5%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değinilmiş, 902'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgililik kriterine değinilmiş, 272'sinde değinilmemiştir. Yazara değinilen 141 künyeden 125'inde (%88,7) ilgililik kriterine değinilirken, 16'sında (%11,3) değinilmemiştir. Yazara değinilmeyen 902 künyenin 646'sında (%71,6) ilgili kriterine değinilirken, 256'sında (%28,4) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen 771 künyenin %16,2'sinde yazara değinilmişken %83,8'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %5,9'unda yazara değinilmiş, %94,1'inde değinilmemiştir.

İlgililik kriterine değinilmiş künyelerde yazara değinilenlerin oranı (%16,2) ilgililik kriterine değinilmemiş künyelerde yazara değinilenlerin oranına (%5,9) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarından yazara değinilmiş

künyelerde ilgililik kriterine değinilenlerin oranı (%88,7), yazara değinilmemiş künyelerde ilgililik kriterine değinilenlerin oranına (%71,6) göre yüksektir. Sonuç olarak ilgililik kriteri ile yazara değinilme ilişkilidir.

TABLO 17. Kaynak ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			kaynak		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
ilgililik değınmemiş	toplam sayı		57	215	272
	satır yüzdesi		21,0%	79,0%	100,0%
	sütun yüzdesi		19,5%	28,7%	26,1%
	toplam yüzde		5,5%	20,6%	26,1%
değınmiş	toplam sayı		236	535	771
	satır yüzdesi		30,6%	69,4%	100,0%
	sütun yüzdesi		80,5%	71,3%	73,9%
	toplam yüzde		22,6%	51,3%	73,9%
toplam	toplam sayı		293	750	1043
	satır yüzdesi		28,1%	71,9%	100,0%
	sütun yüzdesi		100,0%	100,0%	100,0%
	toplam yüzde		28,1%	71,9%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 293'ünde erişim noktalarından kaynağa değinilmiş, 750'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgililik kriterine değinilmiş, 272'sinde değinilmemiştir. Kaynağa değinilen 293 künyeden 236'sında (%80,5) ilgililik kriterine değinilirken, 57'sinde (%19,5) değinilmemiştir. Kaynağa değinilmeyen 750 künyenin 535'inde (%71,3) ilgililik kriterine değinilirken, 215'inde (%28,7) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen 771 künyenin %30,6'sında kaynağa değinilmişken %69,4'ünde bu erişim noktasına değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %21'inde kaynağa değinilmiş, %79'unda değinilmemiştir.

İlgililik kriterine değinilmiş künyelerde kaynağa değinilenlerin oranı (%30,6) ilgililik kriterine değinilmemiş künyelerde kaynağa değinilenlerin oranına (%21) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarından kaynağa değinilmiş künyelerde ilgililik kriterine değinilenlerin oranı (%80,5), kaynağa

değnilmemiş künyelerde ilgililik kriterine değnilenlerin oranına (%71,3) göre yüksektir. Sonuç olarak ilgililik kriteri ile kaynağa değnilme ilişkilidir.

TABLO 18. Anahtar Kelime ve İlgililiği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			anahtar kelime		toplam
			değnilmiş	değnilmemiş	
ilgililik	değnilmemiş	toplam sayı	22	250	272
		satır yüzdesi	8,1%	91,9%	100,0%
		sütun yüzdesi	17,2%	27,3%	26,1%
	toplam yüzde	2,1%	24,0%	26,1%	
değnilmiş	toplam sayı	toplam sayı	106	665	771
		satır yüzdesi	13,7%	86,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	82,8%	72,7%	73,9%
	toplam yüzde	10,2%	63,8%	73,9%	
toplam	toplam sayı	toplam sayı	128	915	1043
		satır yüzdesi	12,3%	87,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
	toplam yüzde	12,3%	87,7%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 128'inde erişim noktalarından anahtar kelimeye değnilmiş, 915'inde değnilmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgililik kriterine değnilmiş, 272'sinde değnilmemiştir. Anahtar kelimeye değnilen 128 künyeden 106'sında (%82,8) ilgili kriterine değnilirken, 22'sinde (%17,2) değnilmemiştir. Anahtar kelimeye değnilmeyen 919 künyenin 665'inde (%72,7) ilgili kriterine değnilirken, 250'sinde (%27,3) değnilmemiştir. İlgili kriterine değnilen 771 künyenin %13,7'sinde anahtar kelimeye değnilmişken %86,3'ünde bu erişim noktasına değnilmemiştir. İlgili kriterine değnilmeyen 272 künyenin %8,1'ünde anahtar kelimeye değnilmiş, %91,9'unda değnilmemiştir.

İlgililik kriterine değnilmiş künyelerde anahtar kelimeye değnilenlerin oranı (%13,7) ilgililik kriterine değnilmemiş künyelerde anahtar kelimeye değnilenlerin oranına (%8,1) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde erişim noktalarından anahtar kelimeye değnilmiş künyelerde ilgililik kriterine değnilenlerin oranı

(%82,8), anahtar kelimeye değinilmemiş künyelerde ilgililik kriterine değinilenlerin oranına (%72,7) göre yüksektir. Sonuç olarak ilgililik kriteri ile anahtar kelimeye değinilme ilişkilidir.

TABLO 19. Yazar ve Yazarla İlişkiyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
yazarla ilişki	değınmemiş	toplam sayı	55	714	769
		satır yüzdesi	7,2%	92,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	39,0%	79,2%	73,7%
		toplam yüzde	5,3%	68,5%	73,7%
	değınmiş	toplam sayı	86	188	274
		satır yüzdesi	31,4%	68,6%	100,0%
		sütun yüzdesi	61,0%	20,8%	26,3%
		toplam yüzde	8,2%	18,0%	26,3%
		toplam sayı	141	902	1043
		satır yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%
toplam	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	13,5%	86,5%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değinilmiş, 902'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 274'ünde yazarla ilişki kriterine değinilmiş, 769'unda değinilmemiştir. Yazara değinilen 141 künyeden 86'sında (%61) yazarla ilişki kriterine değinilirken, 55'inde (%39) değinilmemiştir. Yazara değinilmeyen 902 künyenin 188'inde (%20,8) yazarla ilişki kriterine değinilirken, 714'ünde (%79,2) değinilmemiştir. Yazarla ilişki kriterine değinilen 274 künyenin %31,4'ünde yazara değinilmişken, %68,6'sında bu erişim noktasına değinilmemiştir. Yazarla ilişki kriterine değinilmeyen 769 künyenin %7,2'inde yazara değinilmiş, %92,8'inde değinilmemiştir.

Yazarla ilişki kriterine değinilen künyeler içinde erişim noktalarından yazara değinilen künyelerin oranı (%31,4), yazarla ilişki kriterine değinilmeyen künyelerde yazara değinilenlerin oranına (%7,2) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde yazara değinilen künyeler içinde yazarla ilişki kriterine değinilme oranı (%61),

yazara değinilmeyen künyelerin içinde yazarla ilişkiye değinilen künyelerin oranına (%20,8) göre oldukça yüksektir. Kısaca, yazar ile yazarla ilişkiye değinilme durumları birbiriyle ilişkilidir.

TABLO 20. Dil ve Donanımı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			dil		toplam	
			değmiş	değmemiş		
donanım	değmemiş	toplam sayı	69	849	918	
		satır yüzdesi	7,5%	92,5%	100,0%	
		sütun yüzdesi	69,0%	90,0%	88,0%	
		toplam yüzde	6,6%	81,4%	88,0%	
	değmiş	toplam sayı	31	94	125	
		satır yüzdesi	24,8%	75,2%	100,0%	
		sütun yüzdesi	31,0%	10,0%	12,0%	
		toplam yüzde	3,0%	9,0%	12,0%	
		toplam	toplam sayı	100	943	1043
		satır yüzdesi	9,6%	90,4%	100,0%	
sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%			
toplam yüzde	9,6%	90,4%	100,0%			

Toplam 1043 künyeden 100'ünde erişim noktalarından dile değinilmiş, 943'ünde değinilmemiştir. Toplam künyenin 125'inde donanım kriterine değinilmiş, 918'inde değinilmemiştir. Dile değinilen 100 künyeden 31'inde (%31) donanım kriterine değinilirken, 69'unda (%69) değinilmemiştir. Dile değinilmeyen 943 künyenin 94'ünde (%10) donanım kriterine değinilirken, 849'unda (%90) değinilmemiştir. Donanım kriterine değinilen 125 künyenin %24,8'inde dile değinilmişken, %75,2'sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Donanım kriterine değinilmeyen 918 künyenin %7,5'inde dile değinilmiş, %92,5'inde değinilmemiştir.

Donanım kriterine değinilen künyelerde dile değinilmiş künyelerin oranı (%24,8), donanım kriterine değinilmemiş künyelerde dile değinilenlerin oranına (%7,5) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde dile değinilmiş künyelerde donanıma değinilme oranı (%31), dile değinilmemiş künyelerde donanıma

değinilmiş künyelerin oranına (%10) göre oldukça yüksektir. Kısaca, donanım kriteri ile erişim noktalarından dil arasında bir ilişki vardır.

TABLO 21. Kaynak ve Erişilirliği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			kaynak		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
erişilirlik	değinmemiş	toplam sayı	168	521	689
		satır yüzdesi	24,4%	75,6%	100,0%
		sütun yüzdesi	57,3%	69,5%	66,1%
	toplam yüzde	16,1%	50,0%	66,1%	
	değinmiş	toplam sayı	125	229	354
		satır yüzdesi	35,3%	64,7%	100,0%
sütun yüzdesi		42,7%	30,5%	33,9%	
toplam yüzde		12,0%	22,0%	33,9%	
toplam	toplam sayı	293	750	1043	
	satır yüzdesi	28,1%	71,9%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	28,1%	71,9%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 293'ünde erişim noktalarından kaynağa değinilmiş, 750'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 354'ünde erişilir kriterine değinilmiş, 689'unda değinilmemiştir. Kaynağa değinilen 293 künyeden 125'inde (%42,7) erişilir kriterine değinilirken, 168'inde (%57,3) değinilmemiştir. Kaynağa değinilmeyen 750 künyenin 229'unda (%30,5) erişilir kriterine değinilirken, 521'inde (%69,5) değinilmemiştir. Erişilir kriterine değinilen 354 künyenin %35,3'ünde kaynağa değinilmişken %64,7'sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Erişilir kriterine değinilmeyen 689 künyenin %24,4'ünde kaynağa değinilmiş, %75,6'sında değinilmemiştir.

Erişilirliğe değinilen künyeler içinde kaynağa değinilenlerin oranı (%35,3), erişilirliğe değinilmeyen künyelerde kaynağa değinilenlerin oranına (%24,4) göre yüksektir. Aynı şekilde kaynağa değinilmiş künyeler içinde erişilirliğe değinilenlerin oranı (%42,7), kaynağa değinilmemiş künyeler içinde erişilirliğe değinilen

künyelerin oranına (%30,5) göre yüksektir. Kısaca, erişim noktalarından kaynağa değinilme ile erişilirlik kriterine değinilme durumu birbirleriyle ilişkilidir.

TABLO 22. Yayın Yılı ve Güncelliği İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yayın yılı		toplam
			değmiş	değmemiş	
güncellik	değmemiş	toplam sayı	28	512	540
		satır yüzdesi	5,2%	94,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	13,0%	61,9%	51,8%
		toplam yüzde	2,7%	49,1%	51,8%
	değmiş	toplam sayı	188	315	503
		satır yüzdesi	37,4%	62,6%	100,0%
		sütun yüzdesi	87,0%	38,1%	48,2%
		toplam yüzde	18,0%	30,2%	48,2%
toplam		toplam sayı	216	827	1043
		satır yüzdesi	20,7%	79,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	20,7%	79,3%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 216'sında erişim noktalarından yayın yılına değinilmiş, 827'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 503'ünde güncel kriterine değinilmiş, 540'ında değinilmemiştir. Yayın yılına değinilen 216 künyeden 188'inde (%87) güncel kriterine değinilirken, 28'inde (%13) değinilmemiştir. Yayın yılına değinilmeyen 827 künyenin 315'inde (%38,1) güncel kriterine değinilirken, 512'sinde (%61,9) değinilmemiştir. Güncel kriterine değinilen 503 künyenin %37,4'ünde yayın yılına değinilmişken %62,6'sında bu erişim noktasına değinilmemiştir. Güncel kriterine değinilmeyen 540 künyenin %5,2'sinde yayın yılına değinilmiş, %94,8'inde değinilmemiştir.

Güncellik kriterine değinilmiş künyeler içinde yayın yılına değinilenlerin oranı (%37,4), güncellik kriterine değinilmemiş künyeler içinde yayın yılına değinilenlerin oranına (%5,2) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde yayın yılına değinilmiş künyeler içinde güncellik kriterine değinilenlerin oranı (%87), yayın yılına değinilmemiş künyeler içinde güncelliğe değinenlerin oranına göre

(%38,1) anlamlı bir şekilde yüksektir. Sonuç olarak, yayın yılına değinilme ile güncelliğe değinilme arasında bir ilişki bulunmaktadır.

TABLO 23. Yazar ve Kaliteyi İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
kalite	değınmemiş	toplam sayı	92	756	848
		satır yüzdesi	10,8%	89,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	65,2%	83,9%	81,4%
	toplam yüzde	8,8%	72,6%	81,4%	
	değınmiş	toplam sayı	49	145	194
		satır yüzdesi	25,3%	74,7%	100,0%
sütun yüzdesi		34,8%	16,1%	18,6%	
toplam yüzde	4,7%	13,9%	18,6%		
toplam	toplam sayı	141	901	1042	
	satır yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	13,5%	86,5%	100,0%	

Toplam 1042¹ künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değinilmiş, 901'inde değinilmemiştir. Toplam künyenin 194'ünde kalite kriterine değinilmiş, 848'inde değinilmemiştir. Yazara değinilen 141 künyeden 49'unda (%34,8) kalite kriterine değinilirken, 92'sinde (%65,2) değinilmemiştir. Yazara değinilmeyen 901 künyenin 145'inde (%16,1) kalite kriterine değinilirken, 756'sında (%83,9) değinilmemiştir. Kalite kriterine değinilen 194 künyenin %25,3'ünde yazara değinilmişken, %74,7'sinde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Kalite kriterine değinilmeyen 848 künyenin %10,8'inde yazara değinilmiş, %89,2'sinde değinilmemiştir.

Kalite kriterine değinilmiş künyeler içinde yazara değinilen künyelerin oranı (%25,8), kalite kriterine değinilmemiş künyelerin içinde yazara değinilenlerin

¹ Deneklere dağıtılan toplam künye sayısı 1043 olmasına rağmen bazı tablo yorumlarında toplam künye sayısı 1042 olarak belirtilmiştir. Bu farklılık, değışkenlerin herhangi birindeki eksik değerden (missing values) kaynaklanmaktadır. Yani değışkenlerle ilgili verilerin tam olmaması bu tip bir soruna neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Voelkl ve Gerber (1999).

oranına (%10,8) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde yazara değinilmiş künyeler içinde kalite kriterine değinilenlerin oranı (%34,8), yazara değinilmemiş künyeler içinde kalite kriterine değinilenlerin oranına (%16,1) göre yüksektir. Kısaca yazara değinilme ile kalite kriterine değinilme durumu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

TABLO 24. Yazar ve Haberdar Olmayı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			yazar		toplam
			değınmiş	değınmemiş	
haberdar olma	değınmemiş	toplam sayı	94	701	795
		satır yüzdesi	11,8%	88,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	66,7%	77,7%	76,2%
		toplam yüzde	9,0%	67,2%	76,2%
		değınmiş	toplam sayı	47	201
	satır yüzdesi	19,0%	81,0%	100,0%	
	sütun yüzdesi	33,3%	22,3%	23,8%	
	toplam yüzde	4,5%	19,3%	23,8%	
	toplam	toplam sayı	141	902	1043
	satır yüzdesi	13,5%	86,5%	100,0%	
sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%		
toplam yüzde	13,5%	86,5%	100,0%		

Toplam 1043 künyeden 141'inde erişim noktalarından yazara değinilmiş, 902'sinde değinilmemiştir. Toplam künyenin 248'inde haberdar olma kriterine değinilmiş, 795'inde değinilmemiştir. Yazara değinilen 141 künyeden 47'sinde (%33,3) haberdar olma kriterine değinilirken, 94'ünde (%66,7) değinilmemiştir. Yazara değinilmeyen 902 künyenin 201'inde (%22,3) haberdar olma kriterine değinilirken, 701'inde (%77,7) değinilmemiştir. Haberdar olma kriterine değinilen 248 künyenin %19'unda yazara değinilmişken, %81'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Haberdar olma kriterine değinilmeyen 795 künyenin %11,8'inde yazara değinilmiş, %88,2'sinde değinilmemiştir.

Haberdar olma kriterine değinilen künyeler içinde yazara değinilme oranı (%19), haberdar olma kriterine değinilmemiş künyelerde yazara değinilme oranına

(%11,8) göre yüksektir. Aynı şekilde yazara değinilmiş künyeler içinde haberdar olma kriterine değinilen künyelerin oranı (%33,3), yazara değinilmemiş künyeler içinde haberdar olma kriterine değinilen künyelerin oranına (%22,3) göre yüksektir. Kısaca erişim noktalarından yazara değinilme ile haberdar olma kriterine değinilme durumu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

TABLO 25. Öz ve Haberdar Olmayı İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			öz		toplam
			değinnmiş	değinnemiş	
haberdar olma	değinnemiş	toplam sayı	221	574	795
		satır yüzdesi	27,8%	72,2%	100,0%
		sütun yüzdesi	69,3%	79,3%	76,2%
		toplam yüzde	21,2%	55,0%	76,2%
		değinnmiş	toplam sayı	98	150
değinnemiş	değinnemiş	satır yüzdesi	39,5%	60,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	30,7%	20,7%	23,8%
		toplam yüzde	9,4%	14,4%	23,8%
		toplam sayı	319	724	1043
		satır yüzdesi	30,6%	69,4%	100,0%
toplam	toplam	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	30,6%	69,4%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 319'unda erişim noktalarından öze değinilmiş, 724'ünde değinilmemiştir. Toplam künyenin 248'inde haberdar olma kriterine değinilmiş, 795'inde değinilmemiştir. Öze değinilen 319 künyeden 98'inde (%30,7) haberdar olma kriterine değinilirken, 221'inde (%69,3) değinilmemiştir. Öze değinilmeyen 724 künyenin 150'sinde (%20,7) haberdar olma kriterine değinilirken, 574'ünde (%79,3) değinilmemiştir. Haberdar olma kriterine değinilen 248 künyenin %39,5'inde öze değinilmişken, %60,5'inde bu erişim noktasına değinilmemiştir. Haberdar olma kriterine değinilmeyen 795 künyenin %27,8'inde öze değinilmiş, %72,2'sinde değinilmemiştir.

Haberdar olma kriterine değinilen künyeler içinde öze değinilme oranı (%39,5), haberdar olma kriterine değinilmemiş künyelerde öze değinilme oranına

(%27,8) göre yüksektir. Aynı şekilde öze değinilmiş künyeler içinde haberdar olma kriterine değinilen künyelerin oranı (%30,7), öze değinilmemiş künyeler içinde haberdar olma kriterine değinilen künyelerin oranına (%20,7) göre yüksektir. Kısaca erişim noktalarından haberdar olma ile öze değinilme durumu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Yukarda seçim kriterleri ve erişim noktaları arasında ilişkiyi gösteren çapraz sıklık çizelgelerinden şu sonuçlar çıkarılarak özetlenebilir:

Denek ilgililik kriteri bazında bibliyografik künyeyi değerlendirirken, erişim noktalarından başlık, öz, kaynak, yayın yılı, yazar ve anahtar kelimeler önemli rol oynamaktadırlar.

Erişim noktalarından yazar ve kaynak, bibliyografik künyeyi otorite kriteri açısından değerlendirirken deneğin kararını etkilemektedirler.

Bibliyografik künyedeki erişim noktalarından başlık, öz, kaynak, yayın yılı, yazar ve anahtar kelimeler, kapsam kriteri doğrultusunda künyeyi değerlendirirken deneklere bilgi vererek karar vermelerini kolaylaştırmaktadır.

Denek dokümanın güncelliği ile ilgili karar verirken bibliyografik künyedeki erişim noktalarından yayın yılına bakmaktadır.

Künye kalite kriteri açısından değerlendirilirken, denek yazara bakarak karar vermektedir. Denek yazarın isminden dokümanın tamamını okumadan, kaliteli olup olmadığı sonucunu çıkarabilmektedir.

Deneğin o künyeden (dokümandan) daha önce haberdar olup olmadığını ortaya koymada erişim noktalarından öz ve yazar önemli rol oynamaktadır.

Kaynak (dergi ismi), ilgili dokümanın erişilirliği konusunda deneğin bir fikir edinmesini sağlamaktadır.

Donanım kriteri açısından künye değerlendirilirken, dil üzerinde durulmaktadır. Anadilin dışında ikinci bir dil (İngilizce) bilinip bilinmemesi künye seçimini etkilemektedir. Deneklerden bazıları dili ön plana çıkarmakta ve kendi dillerinde (Türkçe) yazılı künyelerle kendilerini sınırlamak zorunda kalmaktadırlar.

Bibliyografik künyede adı geçen yazarın tanınıp tanınmaması ve deneğin bu kişiyle şu veya bu nedenle bir ilişkisinin olması künye seçiminde karar vermesini etkilemektedir. Yazarla kurulan bağın olumlu veya olumsuz olması, deneğin yazarın makalesine veya diğer yazılarına erişip okuma isteğini etkilemektedir.

Sonuç olarak, kriterler ve erişim noktaları arasında ilişki gözlenmektedir. Bu ilişkiyi kısaca aşağıdaki şekilde şemalaştırabiliriz.

İlgililik	→	Başlık, Öz, Kaynak, Yayın Yılı, Yazar, Anahtar Kelime
Otorite	→	Yazar, Kaynak
Kapsam	→	Başlık, Öz, Kaynak, Yayın Yılı, Yazar, Anahtar Kelime
Güncellik	→	Yayın Yılı
Kalite	→	Yazar
Haberdar Olma	→	Yazar, Öz
Erişilirlilik	→	Kaynak
Donanım	→	Dil
Yazarla İlişki	→	Yazar

VI.2. SEÇİM KRİTERLER İLE KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Künye seçiminde, kriterler dışında önemli bir başka etken de kişinin künyeye yüklediği değerlerdir. Kriterler ile künyeye yüklenen değerler arasında da ilişki bulunmaktadır.

Künye seçiminde kullanılan kriterler (ilgili, otorite, kapsam, güncellik, kalite, haberdar olma, erişilebilirlik, donanım ve yazarla ilişki) ile künyeye yüklenen değerler (fonksiyonel, epistemik, sosyal, duygusal ve koşul) arasında çapraz sıklık çizelgeleri aşağıda verilmektedir. Satır, sütun ve toplam yüzdeler tabloda verilmiş olup, satır kısmında kriter ve sütun kısmında ise yüklenen değer yer almaktadır. Toplam yüzdelerle bakılarak değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığı sonucuna varılmıştır.

TABLO 26. Yazarla İlişki ve Duygusal Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			duygusal		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
yazarla ilişki	değilmemiş	toplam sayı	5	764	769
		satır yüzdesi	,7%	99,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	13,5%	75,9%	73,7%
		toplam yüzde	,5%	73,3%	73,7%
	değilmiş	toplam sayı	32	242	274
		satır yüzdesi	11,7%	88,3%	100,0%
		sütun yüzdesi	86,5%	24,1%	26,3%
		toplam yüzde	3,1%	23,2%	26,3%
toplam	toplam sayı	37	1006	1043	
	satır yüzdesi	3,5%	96,5%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	3,5%	96,5%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 37'sine duygusal değer yüklenmiş, 1006'sına bu değer yüklenmemiştir. Toplam künyenin 274'ünde yazarla ilişkiye değinilirken, 769'unda değinilmemiştir. Duygusal değer yüklenen toplam 37 künyeden 32'sinde (%86,5) yazarla olan ilişkiye değinilmiş, 5'inde (%13,5) buna değinilmemiştir. Duygusal değer yüklenmeyen 1006 künyeden 242'sinde (%24,1) yazarla ilişkiye değinilirken, 764'ünde (%75,9) bu ilişkiye değinilmemiştir. Yazarla ilişkiye değinilen toplam 274 künyenin %11,7'sine duygusal değer verilmiş, %88,3'üne bu değer verilmemiştir. Yazarla ilişkiye değinilmeyen toplam 769 künyeden %0,7'sine duygusal değer yüklenmişken, %99,3'üne bu değer yüklenmemiştir.

Yazarla ilişkiye değinilmiş künyeler içinde duygusal değer yüklenen künyelerin oranı (%17,7) yazarla ilişkiye değinilmemiş künyeler içinde duygusal değere değinilen künyelerin oranına (%0,7) göre yüksektir. Aynı şekilde duygusal değer yüklenmiş künyeler içinde yazarla ilişkiye değinilmiş künyelerin oranı (%86,5), duygusal değer yüklenmemiş künyelerde yazarla ilişkiye değinilen künyelerin oranına (%24,1) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Kısaca, künyeye duygusal değer yükleme ile yazarla ilişki kriterine değinilme arasında bir ilişki bulunmaktadır.

TABLO 27. Donanım ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

donanım	değınmemiş	toplam sayı	fonksiyonel		toplam
			yüklemiş	yüklememiş	
		311	311	607	918
		satır yüzdesi	33,9%	66,1%	100,0%
		sütun yüzdesi	82,3%	91,3%	88,0%
		toplam yüzde	29,8%	58,2%	88,0%
	değınmiş	toplam sayı	67	58	125
		satır yüzdesi	53,6%	46,4%	100,0%
		sütun yüzdesi	17,7%	8,7%	12,0%
		toplam yüzde	6,4%	5,6%	12,0%
toplam		toplam sayı	378	665	1043
		satır yüzdesi	36,2%	63,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	36,2%	63,8%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 378'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, 665'ine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 125'inde donanım kriterine değinilmiş, 918'inde bu kritere değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenen toplam 378 künyeden 67'sinde (%17,7) donanıma değinilmiştir. Fonksiyonel değeri almış olmasına rağmen donanıma değinilmeyen künye sayısı ise 331 (%82,3) dir. Fonksiyonel değere değinilmeyen 665 künyeden 58'inde (%8,7) donanıma değinilirken, 607'sinde (%91,3) bu kritere değinilmemiştir. Donanıma değinilen toplam 125 künyenin %53,6' sına fonksiyonel değer verilmişken, %46,4'üne bu değer verilmemiştir.

Donanım kriterine değinilmeyen 918 künyenin %33,9'una fonksiyonel değer yüklenmiş, %66,1'ine yüklenmemiştir.

Donanım kriterine değinilen künyeler içinde fonksiyonel değer yüklenmiş künyelerin oranı (%53,6) donanım kriterine değinilmemiş künyelerde fonksiyonel değer yüklenmiş künyelerin oranına (%33,9) göre yüksektir. Benzer şekilde fonksiyonel değer yüklenmiş künyeler içinde donanım kriterine değinilen künyelerin oranı (%17,7), fonksiyonel değere değinilmemiş künyelerde donanım kriterine değinilme oranına (%8,7) göre yüksektir. Kısaca, künyeye fonksiyonel değer yükleme ile donanım kriteri verme durumu arasında bir ilgililik bulunmaktadır.

TABLO 28. Kapsam ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			fonksiyonel		toplam	
			yüklemiş	yüklenmemiş		
kapsam	değinmemiş	toplam sayı	157	498	655	
		satır yüzdesi	24,0%	76,0%	100,0%	
		sütun yüzdesi	41,5%	74,9%	62,8%	
		toplam yüzde	15,1%	47,7%	62,8%	
		değirmiş	toplam sayı	221	167	388
			satır yüzdesi	57,0%	43,0%	100,0%
	sütun yüzdesi		58,5%	25,1%	37,2%	
	toplam yüzde		21,2%	16,0%	37,2%	
	toplam		toplam sayı	378	665	1043
			satır yüzdesi	36,2%	63,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
		toplam yüzde	36,2%	63,8%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 378'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, 665'ine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 388'inde kapsam kriterine değinilmiş, 655'inde bu kritere değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenen toplam 378 künyeden 221'inde (%58,5) kapsam kriterine değinilmiş, 157'sinde (%41,5) değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenmemiş toplam 665 künyenin 167'sinde (%25,1) kapsama değinilirken, 498'inde (%74,9) değinilmemiştir. Kapsam kriterine değinilen toplam 388 künyenin %57'sinde fonksiyonel değer verilmişken, %43'üne bu değer

verilmemiştir. Kapsama değinilmeyen 655 künyenin %24'üne fonksiyonel değer yüklenmiş, %76'sına yüklenmemiştir.

Kapsam kriterine değinilmiş künyeler içinde fonksiyonel değer yüklenenlerin oranı (%57), kapsam kriterine değinilmemiş künyelerin içinde fonksiyonel değer yüklenen künyelere oranına göre (%24) anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde fonksiyonel değer yüklenmiş künyeler içinde kapsam kriterine değinilme oranı (%58,5), fonksiyonel değer yüklenmemiş künyeler içinde kapsam kriterine değinilme oranına (%25,1) göre oldukça yüksektir. Kısaca, kapsam kriteri ile künyeye fonksiyonel değer yükleme birbiriyle ilgilidir.

TABLO 29. Kalite ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			fonksiyonel		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
kalite	değinmemiş	toplam sayı	276	572	848
		satır yüzdesi	32,5%	67,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	73,0%	86,1%	81,4%
		toplam yüzde	26,5%	54,9%	81,4%
		değinmiş	toplam sayı	102	92
	satır yüzdesi	52,6%	47,4%	100,0%	
	sütun yüzdesi	27,0%	13,9%	18,6%	
	toplam yüzde	9,8%	8,8%	18,6%	
	toplam	toplam sayı	378	664	1042
		satır yüzdesi	36,3%	63,7%	100,0%
sütun yüzdesi		100,0%	100,0%	100,0%	
toplam yüzde		36,3%	63,7%	100,0%	

Toplam 1042 künyeden 378'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, 664'üne yüklenmemiştir. Toplam künyenin 194'ünde kalite kriterine değinilmişken, 848'inde değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenen toplam 378 künyeden 102'sinde (%27) kalite kriterine değinilmiş, 276'sında (%73) değinilmemiştir. Fonksiyonel değere değinilmeyen toplam 664 künyenin %13,9'unda kaliteye değinilirken, %86,1'inde değinilmemiştir. Kalite kriterine değinilen toplam 194 künyenin %52,6'sına fonksiyonel değer verilmişken, %47,4'üne bu değer verilmemiştir. Buna karşın

kalite kriterine değinilmeyen toplam 848 künyenin %32,5'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, %67,5'ine yüklenmemiştir.

Kalite kriterine değinilmiş künyeler içinde fonksiyonel değeri yükleme oranı (%52,6), kaliteye değinilmeyen künyelerde fonksiyonel değeri yüklenen künyelerin oranına (%32,5) göre yüksektir. Aynı şekilde fonksiyonel değer yüklenmiş künyelerin kalite kriterine değinilen künyelerde oranı (%27), fonksiyonel değeri yüklenmemiş künyelerde kalite kriterine değinilme oranına (%13,9) göre yüksektir. Kısaca, künyeye fonksiyonel değer yükleme ile kalite kriterine değinilme durumu birbirleriyle ilgilidir.

TABLO 30. İlgililik ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			fonksiyonel		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
ilgililik	değinmemiş	toplam sayı	9	263	272
		satır yüzdesi	3,3%	96,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	2,4%	39,5%	26,1%
		toplam yüzde	,9%	25,2%	26,1%
	değinmiş	toplam sayı	369	402	771
		satır yüzdesi	47,9%	52,1%	100,0%
		sütun yüzdesi	97,6%	60,5%	73,9%
		toplam yüzde	35,4%	38,5%	73,9%
toplam		toplam sayı	378	665	1043
		satır yüzdesi	36,2%	63,8%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	36,2%	63,8%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 378'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, 665'ine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgili kriterine değinilmiş, 272'sinde değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenen toplam 378 künyeden 369'unda (%97,6) ilgili kriterine değinilmiş, 9'unda (%2,4) değinilmemiştir. Fonksiyonel değere değinilmeyen toplam 665 künyeden 402'sinde (%60,5) ilgililik kriterine değinilmişken, 263'ünde (%39,5) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen toplam

771 künyenin %47,9'una fonksiyonel değer verilmişken, %52,1'ine bu değer verilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %3,3'üne fonksiyonel değer yüklenmiş, %96,7'sine yüklenmemiştir.

İlgililiğe değinilmiş künyeler içinde fonksiyonel değeri yükleme oranı (%47,9), ilgililiğe değinilmemiş künyelerde fonksiyonel değer yükleme oranına (%3,3) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde fonksiyonel değer yüklenmiş künyelerde ilgililik kriterine değinilme oranı (%97,6), fonksiyonel değeri yüklenmemiş künyelerde ilgililik kriterine değinilme oranına (%60,5) göre yüksektir. Bu durumda künyeye fonksiyonel değer yükleme ile ilgililik kriteri arasında bir ilişki vardır.

TABLO 31. Güncellik ve Fonksiyonel Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			fonksiyonel		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
güncellik	değinmemiş	toplam sayı	135	405	540
		satır yüzdesi	25,0%	75,0%	100,0%
		sütun yüzdesi	35,7%	60,9%	51,8%
	değinmiş	toplam sayı	243	260	503
		satır yüzdesi	48,3%	51,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	64,3%	39,1%	48,2%
toplam	toplam sayı	378	665	1043	
	satır yüzdesi	36,2%	63,8%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
		toplam yüzde	36,2%	63,8%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 378'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, 665'ine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 503'ünde güncellik kriterine değinilmiş, 540'ında değinilmemiştir. Fonksiyonel değer yüklenen toplam 378 künyeden 243'ünde (%64,3) güncellik kriterine değinilmiş, 135'inde (%35,7) değinilmemiştir. Fonksiyonel değerin yüklenmediği toplam 665 künyenin 260'ında (%39,1)

güncelliğe değinilirken, 405'inde (%60,9) değinilmemiştir. Güncellik kriterine değinilen toplam 503 künyenin %48,3'üne fonksiyonel değer verilmişken, %51,7'sine bu değer verilmemiştir. Güncelliğe değinilmeyen toplam 540 künyenin %25'ine fonksiyonel değer yüklenmiş, %75'ine yüklenmemiştir.

Güncellik kriterine değinilen künyeler içinde fonksiyonel değer yüklenme oranı (%48,3), güncellik kriterine değinilmemiş künyelerde fonksiyonel değer yüklenme oranına (%25) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde fonksiyonel değer yüklenmiş künyelerde güncelliğe değinilme oranı (%64,3), fonksiyonel değer yüklenmemiş künyelerde güncelliğe değinilme oranına (%39,1) göre oldukça yüksektir. Bu durumda fonksiyonel değer yükleme ile güncellik kriterine değinilme durumları ilişkilidir.

TABLO 32. Otorite ve Sosyal Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			sosyal		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
otorite değinmemiş	toplam sayı	13	699	712	
	satır yüzdesi	1,8%	98,2%	100,0%	
	sütun yüzdesi	19,7%	71,5%	68,3%	
	toplam yüzde	1,2%	67,0%	68,3%	
değinmiş	toplam sayı	53	278	331	
	satır yüzdesi	16,0%	84,0%	100,0%	
	sütun yüzdesi	80,3%	28,5%	31,7%	
	toplam yüzde	5,1%	26,7%	31,7%	
toplam	toplam sayı	66	977	1043	
	satır yüzdesi	6,3%	93,7%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	6,3%	93,7%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 66'sına sosyal değer yüklenmiş, 977'sine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 331'inde otorite kriterine değinilmiş, 712'sinde değinilmemiştir. Sosyal değer yüklenen toplam 66 künyeden 53'ünde (%80,3) otorite kriterine değinilmiş, 13'ünde (%19,7) değinilmemiştir. Sosyal değer

yüklenmeyen 977 künyenin 278'inde (%28,5) otoriteye değinilmiş, 699'unda (%71,5) değinilmemiştir. Otorite kriterine değinilen toplam 331 künyenin %16'sına sosyal değer verilmişken, %84'üne bu değer verilmemiştir. Otorite kriterine değinilmeyen 712 künyenin %1,8'ine sosyal değer yüklenmiş, %98,2'sine bu değer yüklenmemiştir.

Otorite kriterine değinilmiş künyeler içinde sosyal değeri yüklenme oranı (%16), otorite kriterine değinilmemiş künyelerde sosyal değeri yüklenme oranına (%1,8) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde, sosyal değer yüklenmiş künyeler içinde otorite kriterine değinilme oranı (%80,3), sosyal değer yüklenmemiş künyelerde otorite kriterine değinilme oranına (%28,5) göre oldukça yüksektir. Bu durumda künyeye sosyal değer yüklenme durumu ile otorite kriterine değinilme durumu ilintilidir.

TABLO 33. Yazarla İlişki ve Sosyal Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			sosyal		toplam	
			yüklenmiş	yüklenmemiş		
yazarla ilişki	değinmemiş	toplam sayı	16	753	769	
		satır yüzdesi	2,1%	97,9%	100,0%	
		stün yüzdesi	24,2%	77,1%	73,7%	
		toplam yüzde	1,5%	72,2%	73,7%	
		değinmiş	toplam sayı	50	224	274
			satır yüzdesi	18,2%	81,8%	100,0%
	stün yüzdesi		75,8%	22,9%	26,3%	
	toplam yüzde		4,8%	21,5%	26,3%	
	toplam	toplam sayı	66	977	1043	
		satır yüzdesi	6,3%	93,7%	100,0%	
stün yüzdesi		100,0%	100,0%	100,0%		
toplam yüzde		6,3%	93,7%	100,0%		

Toplam 1043 künyeden 66'sına sosyal değer yüklenmiş, 977'sine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 274'ünde yazarla ilişki kriterine değinilmiş, 769'unda değinilmemiştir. Sosyal değer yüklenen toplam 66 künyeden 50'sinde

(%75,8) yazarla ilişki kriterine değinilmiş, 16'sında (%24,2) değinilmemiştir. Sosyal değer yüklenmeyen 977 künyenin 224'ünde (%22,9) yazarla ilişkiye değinilmiş, 753'ünde (%77,1) değinilmemiştir. Yazarla ilişki kriterine değinilen toplam 274 künyenin %18,2'sine sosyal değer verilmişken, %81,8'ine bu değer verilmemiştir. Yazarla ilişki kriterine değinilmeyen 769 künyenin %2,1'ine sosyal değer yüklenmiş, %97,9'una bu değer yüklenmemiştir.

Yazarla ilişki kriterine değinilmiş künyeler içinde sosyal değeri yüklenme oranı (%18,2), yazarla ilişki kriterine değinilmemiş künyelerde sosyal değeri yüklenme oranına (%2,1) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde, sosyal değer yüklenmiş künyeler içinde yazarla ilişki kriterine değinilme oranı (%75,8), sosyal değer yüklenmemiş künyelerde yazarla ilişki kriterine değinilme oranına (%22,9) göre oldukça yüksektir. Bu durumda künyeye sosyal değer yüklenme durumu ile yazarla ilişki kriterine değinilme durumu ilintilidir.

TABLO 34. Erişilirlilik ve Koşul Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			koşul		toplam
			yüklenmiş	yüklenmemiş	
erişilirlilik	değinmemiş	toplam sayı	38	651	689
		satır yüzdesi	5,5%	94,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	48,7%	67,5%	66,1%
		toplam yüzde	3,6%	62,4%	66,1%
	değinmiş	toplam sayı	40	314	354
		satır yüzdesi	11,3%	88,7%	100,0%
		sütun yüzdesi	51,3%	32,5%	33,9%
		toplam yüzde	3,8%	30,1%	33,9%
toplam		toplam sayı	78	965	1043
		satır yüzdesi	7,5%	92,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%
		toplam yüzde	7,5%	92,5%	100,0%

Toplam 1043 künyeden 78'ine koşul değeri yüklenmiş, 965'ine yüklenmemiştir. Toplam künyenin 354'ünde erişilirliliğe değinilmiş, 689'unda bu kritere değinilmemiştir. Koşul değeri yüklenen toplam 78 künyeden 40'ında (%51,3)

erişilirliğe değinilmiş, 38'inde (%48,7) değinilmemiştir. Koşul değeri yüklenmemiş toplam 965 künyenin %32,5'inde erişilirliğe değinilmiş, %67,5'inde bu kritere değinilmemiştir. Erişilirliğe değinilen toplam 354 künyenin %11,3 ünde koşul değeri verilmişken, %88,7'sine bu değeri verilmemiştir. Erişilir kriterine değinilmeyen 689 künyenin %5,5'ine koşul değeri yüklenmişken, %94,5'ine bu değeri yüklenmemiştir.

Erişilirlik kriterine değinilmiş künyeler içinde koşul değeri yüklenen künye oranı (%11,3), erişilirlik kriterine değinilmemiş künyelerde koşul değeri değinilen künye oranına (%5,5) göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde koşul değeri yüklenmiş künyelerde erişilirlik kriterine değinilme oranı (%51,3), koşul değeri yüklenmemiş künyeler içinde erişilirlik kriterine değinilme oranına (%32,5) göre yüksektir. Sonuç itibarıyla, künyeye koşul değeri verilmesi ile erişilirlik kriterine değinilme arasında bir ilişki vardır.

TABLO 35. İlgililik ve Koşul Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			koşul		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
ilgililik değinmemiş	toplam sayı	5	267	272	
	satır yüzdesi	1,8%	98,2%	100,0%	
	sütun yüzdesi	6,4%	27,7%	26,1%	
	toplam yüzde	,5%	25,6%	26,1%	
değinmiş	toplam sayı	73	698	771	
	satır yüzdesi	9,5%	90,5%	100,0%	
	sütun yüzdesi	93,6%	72,3%	73,9%	
	toplam yüzde	7,0%	66,9%	73,9%	
toplam	toplam sayı	78	965	1043	
	satır yüzdesi	7,5%	92,5%	100,0%	
	sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam yüzde	7,5%	92,5%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 78'ine koşul değeri yüklenmiş, 965'ine bu değeri yüklenmemiştir. Toplam künyenin 771'inde ilgili kriterine değinilmiş, 272'sinde değinilmemiştir. Koşul değeri yüklenen toplam 78 künyeden 73'ünde (%93,6) ilgili

kriterine değinilmiş, 5'inde (%6,4) değinilmemiştir. Koşul değerinin yüklenmediği toplam 965 künyenin 698'inde (%72,3) ilgili kriterine değinilmiş, 267'sinde (%27,7) değinilmemiştir. İlgili kriterine değinilen toplam 771 künyenin %9,5'ine koşul değeri verilmişken, %90,5'ine bu değeri verilmemiştir. İlgili kriterine değinilmeyen 272 künyenin %1,8'ine koşul değeri yüklenmiş, %98,2'sine yüklenmemiştir.

İlgililik kriterine değinilmiş künyeler içinde koşul değeri yüklenme oranı (%9,5), ilgililik kriterine değinilmemiş künyelerde koşul değeri yüklenme oranına göre (%1,8) anlamlı bir şekilde yüksektir. Aynı şekilde koşul değeri yüklenmiş künyeler içinde ilgililik kriterine değinilme oranı (%93,6), koşul değeri yüklenmemiş künyelerde ilgililik kriterine değinilme oranına (%72,3) göre yüksektir. Kısaca, künyeye koşul değeri yüklenme ve ilgililik kriteri arasında bir ilişki bulunmaktadır.

TABLO 36. Erişilirlik ve Epistemik Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			epistemik		toplam
			yüklenmiş	yüklenmemiş	
erişilirlik	değinmemiş	toplam sayı	44	645	689
		satır yüzdesi	6,4%	93,6%	100,0%
		sütun yüzdesi	53,0%	67,2%	66,1%
		toplam yüzde	4,2%	61,8%	66,1%
		değinmiş	toplam sayı	39	315
	satır yüzdesi	11,0%	89,0%	100,0%	
	sütun yüzdesi	47,0%	32,8%	33,9%	
	toplam yüzde	3,7%	30,2%	33,9%	
	toplam	toplam sayı	83	960	1043
		satır yüzdesi	8,0%	92,0%	100,0%
sütun yüzdesi		100,0%	100,0%	100,0%	
toplam yüzde		8,0%	92,0%	100,0%	

Toplam 1043 künyeden 83'üne epistemik değeri yüklenmiş, 960'ına yüklenmemiştir. Toplam künyenin 354'ünde erişilirlik kriterine değinilmiş, 689'unda değinilmemiştir. Epistemik değeri yüklenen toplam 83 künyeden 39'unda (%47) erişilirlik kriterine değinilmiştir. Epistemik değeri almış olmasına rağmen erişilirlik

kriterine değinilmeyen künye sayısı ise 44 (%53) tür. Epistemik değer almamış 960 künyenin 315'inde (%32,8) erişilirlik kriterine değinilirken, 645'inde (%67,2) bu kritere değinilmemiştir. Erişilirlik kriterine değinilen toplam 354 künyenin %11'ine epistemik değer verilmişken, %89'una bu değer verilmemiştir. Buna karşın erişilirlik kriterine değinilmeyen 689 künyenin %6,4'üne epistemik değer yüklenmiş, %93,6'sına yüklenmemiştir.

Erişilirlik kriterine değinilmiş künyeler içinde epistemik değer yüklediği künyelerde oran (%11) erişilirlik kriterine değinilmemiş künyelerde epistemik değer yüklediği künyelerin oranına (%6,4) göre yüksektir. Aynı şekilde epistemik değer yüklediği künyeler içinde erişilirlik kriterine değinilen künyelerde oran (%47), epistemik değer yüklenmediği künyelerde erişilirlik kriterine değinilme oranına (%32,8) göre yüksektir. Sonuç olarak erişilirlik ile epistemik değer yüklenme arasında bir ilişik bulunmaktadır.

TABLO 37. Kalite ve Epistemik Değeri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

			epistemik		toplam
			yüklemiş	yüklenmemiş	
kalite	değinmemiş	toplam sayı	55	793	848
		satır yüzdesi	6,5%	93,5%	100,0%
		sütun yüzdesi	66,3%	82,7%	81,4%
		toplam yüzde	5,3%	76,1%	81,4%
		değinmiş	toplam sayı	28	166
	satır yüzdesi	14,4%	85,6%	100,0%	
	sütun yüzdesi	33,7%	17,3%	18,6%	
	toplam yüzde	2,7%	15,9%	18,6%	
	toplam	toplam sayı	83	959	1042
	satır yüzdesi	8,0%	92,0%	100,0%	
sütun yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%		
toplam yüzde	8,0%	92,0%	100,0%		

Toplam 1042 künyeden 83'üne epistemik değer yüklenmiş, 959'una yüklenmemiştir. Toplam künyenin 194'ünde kalite kriterine değinilmiş, 848'inde

değnilmemiştir. Epistemik değer yüklenen toplam 83 künyeden 28'inde (%33,7) kalite kriterine değnilmiştir. Epistemik değer almış olmasına rağmen kalite kriterine değnilmeyen künye sayısı ise 55 (%66,3) tir. Epistemik değer almamış 959 künyenin 166'sında (%17,3) kalite kriterine değnilirken, 793'ünde (%82,7) bu kritere değnilmemiştir. Kalite kriterine değnilen toplam 194 künyenin %14,4'üne epistemik değer verilmişken, %85,6'sına bu değer verilmemiştir. Buna karşın kalite kriterine değnilmeyen 848 künyenin %6,5'ine epistemik değer yüklenmiş, %93,5'ine yüklenmemiştir.

Kalite kriterine değnilmiş künyeler içinde epistemik değerin yüklendiğı künyelerin oranı (%14,4) kalite kriterine değnilmemiş künyelerde epistemik değerin yüklendiğı künyelerin oranına (%6,5) göre yüksektir. Aynı şekilde epistemik değerin yüklendiğı künyeler içinde kalite kriterine değnilen künyelerin oranı (%33,7), epistemik değerin yüklenmediğı künyelerde kalite kriterine değnilme oranına (%17,3) göre yüksektir. Sonuç olarak kalite ile epistemik değer yüklenme arasında bir ilgililik bulunmaktadır.

Yukardaki seçim kriterleri ve değerler arasında ilişkiyi gösteren çapraz sıklık çizelgelerinden şu sonuçlar çıkarılarak özetlenebilir:

Bibliyografik künyeye fonksiyonel değerin yüklenmesinde, ilgililik, kalite, güncellik, kapsam ve donanım kriterleri etkin rol oynamaktadırlar.

Erişilirlik ve ilgililik kriterleri, künyeye koşul değerin yüklenmesinde etkilidirler.

Künyeye epistemik değerin yüklenmesinde, kalite ve erişilirlik kriterleri deneğın karar vermesini etkilemektedir.

Otorite ve yazarla ilişki kriteri, deneğın bibliyografik künyeye sosyal değeri yüklemesine katkıda bulunmaktadır.

Kriterlerden yazarla ilişki, deneğin künyeye duygusal değer yüklemesini etkilemektedir.

Sonuç olarak, seçim kriterleri ve künyeye yüklenen değerler arasında bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Bu değişkenler arasında gözlemlenen ilişkileri kısaca şu şekilde şemalaştırabiliriz:

Fonksiyonel	→	İlgililik, Kalite, Güncellik, Kapsam, Donanım
Koşul	→	Erişilirlik, İlgililik
Epistemik	→	Erişilirlik, Kalite
Sosyal	→	Otorite, Yazarla İlişki
Duygusal	→	Yazarla İlişki

VI.3. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLERLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGESİ

TABLO 38.Sosyal, Koşul, Duygusal, Epistemik ve Fonksiyonel Değerleri İçeren Çapraz Sıklık Çizelgesi

sosyal	koşul	duygusal	fonksiyonel		toplam			
			yüklemiş	yüklememiş				
yüklemiş	yüklemiş	yüklemiş	epistemik	yüklemiş	1	1		
				yüklememiş		1		
		toplam		1	1	2		
		yüklememiş	yüklememiş	epistemik	yüklememiş		2	
	toplam				2	2		
		yüklememiş	yüklemiş	epistemik	yüklememiş	12	4	
	toplam				12	4	16	
			yüklememiş	epistemik	yüklemiş	1	1	
					yüklememiş	31	13	44
			toplam		32	14	46	
yüklememiş	yüklemiş	yüklemiş	epistemik	yüklememiş		1		
			toplam			1	1	
			yüklememiş	epistemik	yüklememiş	10	63	73
	toplam				10	63	73	
		yüklememiş	yüklemiş	epistemik	yüklemiş	1	2	
				yüklememiş	9	6	15	
				toplam		10	8	18
			yüklememiş	epistemik	yüklemiş	7	70	77
		yüklememiş			306	502	808	
			toplam		313	572	885	

Fonksiyonel, epistemik, sosyal, koşul ve duygusal değerlerden biri veya bir kaç kullanıcı tarafından künyeye yüklenebilmektedir. Yukardaki tabloyla deneklerin hangi değerleri birlikte kullandıklarını ortaya konulmuştur. Buna göre denekler, 13 künyeye sosyal, duygusal ve fonksiyonel değerleri aynı anda yüklemişlerdir. Aynı şekilde 11 künyeye koşul ve fonksiyonel değerleri, 23 künyeye duygusal ve fonksiyonel değerleri, 10 künyeye epistemik ve fonksiyonel değerleri yüklemişlerdir.

VI.4. BİBLİYOGRAFİK KÜNYEDEKİ ERİŞİM NOKTALARI İLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGELERİ

Künyelerde deneklere sunulan 7 erişim noktasından, hangilerinin aynı anda seçilerek künyeler üzerinde karar verildiğini ortaya koymak amacıyla erişim noktaları arasında çapraz sıklık çizelgeleri oluşturulmuştur.

TABLO 39. Öz, Başlık ve Yazar İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

öz			yazar		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
değinmiş	başlık	değinmiş	48	213	261
		değinmemiş	4	54	58
	toplam		52	267	319
değinmemiş	başlık	değinmiş	59	245	304
		değinmemiş	30	390	420
	toplam		89	635	724

Yukardaki tabloda görüldüğü üzere, erişim noktalarından öz, başlık ve yazara değinilen toplam künye sayısı 48 dir. Sadece başlık ve öze değinilen künye sayısı ise 213 tür.

TABLO 40. Kaynak, Başlık ve Yazar İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kaynak			yazar		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
değinmiş	başlık	değinmiş	58	128	186
		değinmemiş	22	85	107
toplam			80	213	293
değinmemiş	başlık	değinmiş	49	330	379
		değinmemiş	12	359	371
toplam			61	689	750

Erişim noktalarından kaynağa ve başlığa değinilen künyeler 128 olup; kaynak, başlık ve yazara değinilen toplam künye sayısı ise 58 dir.

TABLO 41. Anahtar Kelime, Başlık ve Yazar İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

anahtar kelime			yazar		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
değinmiş	başlık	değinmiş	4	101	105
		değinmemiş	1	22	23
toplam			5	123	128
değinmemiş	başlık	değinmiş	103	357	460
		değinmemiş	33	422	455
toplam			136	779	915

Yukardaki tabloda görüldüğü üzere, erişim noktalarından anahtar kelime, başlık ve yazara değinilen toplam künye sayısı 4 tür. Sadece anahtar kelime ve başlığa değinilen künyelerin sayısı ise 101 dir.

TABLO 42. Dil, Başlık ve Yazar İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

dil			yazar		toplam
			değinmiş	değinmemiş	
değinmiş	başlık	değinmiş	18	66	84
		değinmemiş	2	14	16
toplam			20	80	100
değinmemiş	başlık	değinmiş	89	392	481
		değinmemiş	32	430	462
toplam			121	822	943

Erişim noktalarından dil, başlık ve yazara değinilen künyelerin sayısı 18 dir. Sadece dil ve başlığa değinilen künyeler ise 66 dır.

Sonuç olarak, erişim noktaları içinde kaynak, başlık ve yazar üçlüsüne en fazla değinildiği ve bu erişim noktalarından edinilen bilgiler doğrultusunda künyeler değerlendirilerek seçildiği gözlenmiştir.

VI.5. SEÇİM KRİTERLERİ VE ERİŞİM İSTEĞİ İLE İLGİLİ ÇAPRAZ SIKLIK ÇİZELGELERİ

Deneklere sunulan 9 kriterden hangilerinin erişim isteğinde etkili olduğunu ortaya koyan tablolar ve sonuçlar şöyledir:

TABLO 43. Yazarla İlişki, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

yazarla ilişki			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değınmiş	ilgililik	değınmiş	141	79	42	262
		değınmemiş	3	5	4	12
	toplam		144	84	46	274
değınmemiş	ilgililik	değınmiş	217	187	105	509
		değınmemiş	13	221	26	260
	toplam		230	408	131	769

Seçim kriterlerinden yazarla ilişki ve ilgililik kriterlerine değinerek erişmek istenilen künyelerin toplam sayısı 141, belki seçeneği verilerek bir kenara ayrılan künyelerin sayısı 42, erişilmek istenmeyen künyelerin sayısı ise 79 dur.

TABLO 44. Kapsam, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kapsam			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	ilgililik	değinmiş	209	78	69	356
		değınmemiş	6	10	16	32
	toplam			215	88	85
değınmemiş	ilgililik	değinmiş	149	188	78	415
		değınmemiş	10	216	14	240
	toplam			159	404	92

İlgililiğe ve kapsama değınerek erişilmek istenen künyelerin toplam sayısı 209 dur. Bu iki kritere değınıp, belki seçeneği doğrultusunda seçilerek bir kenara ayrılan künyelerin sayısı ise 69, erişilmek istenmeyen künyelerin sayısı da 78 dir.

TABLO 45. Haberdar Olma, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

haberdar olma			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	ilgililik	değinmiş	132	64	42	238
		değınmemiş	6	3	1	10
	toplam			138	67	43
değınmemiş	ilgililik	değinmiş	226	202	105	533
		değınmemiş	10	223	29	262
	toplam			236	425	134

Seçim kriterlerinden ilgililiğe ve haberdar olmaya değınılan künyelerden 132'sine kesinlikle erişilmek istenmekte, 42' si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 64'üne ise erişilmek istenmemektedir.

TABLO 46. Donanım, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

donanım			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	ilgililik	değinmiş	64	30	22	116
		değinmemiş	2	1	6	9
	toplam			66	31	28
değinmemiş	ilgililik	değinmiş	294	236	125	655
		değinmemiş	14	225	24	263
	toplam			308	461	149

Seçim kriterlerinden ilgililiğe ve donanıma değinilen künyelerden 64'üne kesinlikle erişilmek istenmekte, 22'si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 30'una ise erişilmek istenmemektedir.

TABLO 47. Erişilirlik, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

erişilirlik			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	ilgililik	değinmiş	174	89	72	335
		değinmemiş	4	7	8	19
	toplam			178	96	80
değinmemiş	ilgililik	değinmiş	184	177	75	436
		değinmemiş	12	219	22	253
	toplam			196	396	97

Seçim kriterlerinden ilgililiğe ve erişilirlik kriterlerine değinilen künyelerden 174'üne kesinlikle erişilmek istenmekte, 72'si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 89'una ise erişilmek istenmemektedir.

TABLO 48. Kalite, İlgililik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kalite			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	ilgililik	değinmiş	105	40	32	177
		değinmemiş	5	8	4	17
		toplam	110	48	36	194
değinmemiş	ilgililik	değinmiş	253	225	115	593
		değinmemiş	11	218	26	255
		toplam	264	443	141	848

Seçim kriterlerinden ilgililiğe ve kalite kriterlerine değinilen künyelerden 105'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 32'si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 40'ına erişilmek istenmemektedir.

TABLO 49. Yazarla İlişki, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

yazarla ilişki			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	103	62	33	198
		değinmemiş	41	22	13	76
		toplam	144	84	46	274
değinmemiş	güncellik	değinmiş	130	108	67	305
		değinmemiş	100	300	64	464
		toplam	230	408	131	769

Seçim kriterlerinden yazarla ilişki ve güncellik kriterlerine değinilen künyelerden 103'üne kesinlikle erişilmek istenmekte, 33'ü ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 62'sine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 50. Kapsam, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kapsam			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	153	61	60	274
		değinmemiş	62	27	25	114
toplam			215	88	85	388
değinmemiş	güncellik	değinmiş	80	109	40	229
		değinmemiş	79	295	52	426
toplam			159	404	92	655

Kriterlerden kapsam ve güncellik kriterlerine değinilen künyelerden 153'üne kesinlikle erişilmek istenmekte, 60'ı ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 61'ine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 51. Haberdar Olma, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

haberdar olma			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	105	50	37	192
		değinmemiş	33	17	6	56
toplam			138	67	43	248
değinmemiş	güncellik	değinmiş	128	120	63	311
		değinmemiş	108	305	71	484
toplam			236	425	134	795

Kriterlerden haberdar olma ve güncellik kriterlerine değinilen künyelerden 105'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 37'si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 50'sine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 52. Donanım, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

donanım			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	60	28	24	112
		değinmemiş	6	3	4	13
	toplam			66	31	28
değinmemiş	güncellik	değinmiş	173	142	76	391
		değinmemiş	135	319	73	527
	toplam			308	461	149

Kriterlerden donanım ve güncellik kriterlerine değinilen künyelerden 60'ına kesinlikle erişilmek istenmekte, 24'ü ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 28'ine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 53. Erişilirlik, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

erişilirlik			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	128	73	56	257
		değinmemiş	50	23	24	97
	toplam			178	96	80
değinmemiş	güncellik	değinmiş	105	97	44	246
		değinmemiş	91	299	53	443
	toplam			196	396	97

Kriterlerden erişilirlik ve güncellik kriterlerine değinilen künyelerden 128'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 56'sı ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 73'üne erişilmek istenmemektedir.

TABLO 54. Kalite, Güncellik ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kalite			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	güncellik	değinmiş	88	37	29	154
		değınmemiş	22	11	7	40
		toplam	110	48	36	194
değınmemiş	güncellik	değinmiş	145	133	71	349
		değınmemiş	119	310	70	499
		toplam	264	443	141	848

Kriterlerden kalite ve güncellik kriterlerine değınilen künyelerden 88'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 29'u ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 37'sine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 55. Yazarla İlişki, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

yazarla ilişki			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	otorite	değinmiş	125	51	32	208
		değınmemiş	19	33	14	66
		toplam	144	84	46	274
değınmemiş	otorite	değinmiş	60	40	23	123
		değınmemiş	170	368	108	646
		toplam	230	408	131	769

Kriterlerden yazarla ilişki ve otorite kriterlerine değınilen künyelerden 125'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 32'si ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 51'ine erişilmek istenmemektedir.

TABLO 58. Donanım, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

donanım			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	otorite	değinmiş	48	26	23	97
		değinmemiş	18	5	5	28
	toplam		66	31	28	125
değinmemiş	otorite	değinmiş	137	65	32	234
		değinmemiş	171	396	117	684
	toplam		308	461	149	918

Kriterlerden donanım ve otorite kriterlerine değinilen künyelerden 48'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 23'ü ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 26'sına erişilmek istenmemektedir.

TABLO 59. Erişilirlik, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

erişilirlik			erişme isteği			toplam
			evet	hayır	belki	
değinmiş	otorite	değinmiş	101	46	29	176
		değinmemiş	77	50	51	178
	toplam		178	96	80	354
değinmemiş	otorite	değinmiş	84	45	26	155
		değinmemiş	112	351	71	534
	toplam		196	396	97	689

Kriterlerden erişilirlik ve otorite kriterlerine değinilen künyelerden 101'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 29'u ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 46'sına erişilmek istenmemektedir.

TABLO 60. Kalite, Otorite ve Erişim İsteği İle İlgili Çapraz Sıklık Çizelgesi

kalite	erişme isteği			toplam		
	evet	hayır	belki			
değinmiş	otorite	değinmiş	88	34	26	148
		değınmemiş	22	14	10	46
	toplam		110	48	36	194
değınmemiş	otorite	değinmiş	97	57	29	183
		değınmemiş	167	386	112	665
	toplam		264	443	141	848

Kriterlerden kalite ve otorite kriterlerine değınilen künyelerden 88'ine kesinlikle erişilmek istenmekte, 26'sı ilerde kullanılmak amacıyla bir kenara ayrılmakta, 34'üne erişilmek istenmemektedir.

Sonuç olarak, karar vermede kapsam ve ilgililik kriterlerinin en fazla etkili olduğu gözlenmektedir. Diğer bir deyişle hem kapsam kriterine hem de ilgililik kriterine değınılmış künyelere erişilme isteğinin öncelikli olduğu gözlenmektedir. 356 künye bu iki kriter doğrultusunda olumlu değerdendirilmiş olup bu künyelerden 278'ine erişilmek istenmektedir. Erişim isteğini olumlu yönde artıran ikinci önemli ikili ise, ilgililik ve erişilirlik kriterleridir. Bu iki kriter açısından olumlu değerdendirilen 335 künyeden 246'sına erişilmek istenmektedir. En çok değınilen diğer bir ikili, kapsam ve güncellik kriterleridir. 274 künye bu iki kriter açısından olumlu değerdendirilmiş olup bu künyelerden 213'üne erişilmek istenmektedir.

VI.6. KÜNYEYE YÜKLENEN DEĞERLER VE ERİŞİM İSTEĞİ

Doküman seçiminde ya da karar vermede kişi kriterlerin dışında ilgili dokümana bir veya birkaç değer yüklemektedir. Yüklenen değerler karar vermeyi etkilemektedir. İlgili doküman bu değerler doğrultusunda ya kabul edilmekte veya reddedilmekte, ya da belki seçeneği doğrultusunda bir kenara ayrılmaktadır. Aşağıdaki tabloda, künyeye yüklenen değerler ve karar verme ile ilgili olarak dağılım şu şekilde özetlenmektedir:

TABLO 61. Yüklenen Değerler ve Erişme İsteği

Karar Verme	Epistemik	Fonksiyonel	Sosyal	Koşul	Duygusal	Satır Toplamı
Evet	41 9,3 %	303 68,6 %	51 11,5 %	16 3,6 %	31 7,0 %	442 68,8 %
Hayır	4 10,3 %	9 23,1 %	7 17,9 %	16 41,0 %	3 7,7 %	39 6,1 %
Belki	38 23,6 %	66 41,0 %	8 5,0 %	46 28,6 %	3 1,9 %	161 25,1 %
Sütun Toplamı	83 12,9 %	378 58,9 %	66 10,3 %	78 12,1 %	37 5,8 %	642 100 %

Deneklere dağıtılan toplam 1043 künye karar verme açısından incelendiğinde, deneklerin %68,8'i evet, %6,1'i hayır ve %25,1 belki seçeneğini seçerek, künyeler üzerinde karar vermişlerdir. Toplam künyelere yüklenen değerler açısından bakıldığında, %58,9'una fonksiyonel, %12,9'una epistemik, %12,1'ine koşul, %10,3'üne sosyal değer ve %5,8'ine duygusal değer yüklenmiştir.

Evet kararı verilerek bir kenara ayrılan künyelere yüklenen değerlerden en fazla fonksiyonel değer (%68,6) yüklendiği gözlenmektedir. Fonksiyonel değerden sonra, sosyal değer %11,5' lik bir oranla karar vermede ikinci önemli etken olduğu saptanmıştır. Bu iki değer dışında, epistemik (%9,3), duygusal (%7) ve koşul (%3,6) değerlerin deneklerin karar vermesi üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

VII. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi aramak ve bilgiye erişmek için kütüphaneye gelen kullanıcı, kütüphanecilerin oluşturduğu ya da tasarladığı sistemleri kullanmak zorunda kalmaktadır. Biz kütüphaneciler, bilgiyi toplama, organize etme ve sunma aşamalarında mesleki bilgilerimizi kullanarak sistemleri oluşturmakta ve kullanıcıdan bizim koyduğumuz kurallara uymasını beklemekteyiz. Bilgi merkezlerinin oluşum nedeni kullanıcı olmasına rağmen, oluşturduğumuz sistemler kullanıcı gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalabilmektedir.

Günümüze kadar olan kullanıcı çalışmalarının çoğunda, tarama sonuçlarının değerlendirilmesi, dizinleme, insan-makine uyumu, sistemlerin tasarımı gibi konuların irdelendiği gözlenmektedir. Ancak kullanıcının bilişsel yapısı bilgi erişimde en önemli faktörlerden biridir. Bu konuda çalışmalar devam etmekle birlikte halen insan zihni ve taramaya olan etkileri tam anlamıyla bilinmemektedir. Bilgi erişim sistemlerinin yapısı kişinin bilişsel yapısına ne kadar yakın tasarlanabilirse o kadar iyi bilgi erişim sistemleri oluşturulmuş olacaktır. Kullanıcı tarama yaparken zihinsel açıdan zorlanmayacak ve kendi doğal yapısına uygun ortamda taramasını gerçekleştirebilecektir.

Bilişsel yapı kişiden kişiye değişen bazı özellikler gösterebilir. Çünkü bireylerin eğitim düzeyleri, deneyimleri, bilgiyi zihinde işleyiş şekilleri ve bilgiyi tutma kapasiteleri birbirinden farklıdır. Ancak bilişsel yapının tüm bireyler için geçerli olan genel özellikleri vardır. Bilginin hiyerarşik bir düzen içinde tutulması, genel kavramların kolay hatırlanması gibi özellikler bilgi sistemlerinin tasarlanmasında göz önüne alınması gereken unsurlardır. Farklı kullanıcı grupları için tasarlanacak sistemlerin de farklı özellikler taşıması beklenir. Bunun için tasarlanacak sistemlerde kullanıcının özellikleri ve sistemle olan iletişiminin dikkate alınması gerekir. Bilgi erişim sistemlerinde bilginin organize ediliş şekli bilişsel

yapıdaki hiyerarşik düzene yakın tasarlanmalı ve yazılımların doküman seçiminde kullanılan karar verme kuralları doğrultusunda geliştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca bilgi erişim sistemlerinde mevcut olan sınırlamalar (örneğin sorgulamanın sistemin kabul edeceği şekle dönüştürülmesi) kaldırılmalı ve kullanıcıya doğal dille tarama yapabilme imkanı veren sistemler geliştirilmelidir. Bunların yapılabilmesi için, öncelikle kullanıcının özellikle de bilişsel yapısının araştırılması gereklidir. Bu nedenle bu çalışma yapılmış ve erişilen sonuçlarla da kullanıcının bilişsel yapısının ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır.

Tarama işlemi, bilgi arama davranışı ve bilgi kaynaklarının kullanımıyla kısıtlı değildir. Kullanıcı tarama sırasında konu hakkında sahip olduğu bilgisini artırmaktadır. Ayrıca kullanıcının düşünsel bazdaki gelişimiyle birlikte kullanıcıda uyanan duygular da tarama işleminin bir parçasıdır. Tarama işlemi sonucunda erişilen bibliyografik künyedeki ipuçlarının değerlendirilmesinde ve belirli kriterlere dayanılarak yapılan doküman seçiminde bilişsel yapı ve duyguların etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kütüphanelerdeki sistemler, koleksiyonda mevcut olan ilgili dokümanların tamamına erişmede yetersizdir. Sistem tarafından tarama çıktısı olarak sunulan sonuçların kullanıcının bilgi ihtiyacını tam anlamıyla karşılamadığı yapılan pek çok çalışmada ortaya konmuştur. Bilgiye erişimi sağlayan sistemleri kullanıcının ihtiyacını karşılayacak şekilde değiştirmek, geliştirmek, daha iyi sistemler kurabilmek için; bibliyografik künyelerde sunulan erişim noktalarının nicel ve nitel yönlerden ne oranda kullanıcının isteğini ve ihtiyacını karşılayabildiği incelenmelidir. Kullanıcının künye seçimi ve karar verme durumunda bilişsel yapısı, bilgiyi organize ediş şekli, karar vermede hangi kuralların, kriterlerin ve değerlerin kişiyi etkilediği araştırılmalıdır. Bu etkenler göz önünde tutularak sistemleri geliştirmek, kullanıcı merkezli yapmak mümkündür.

Bu amaç doğrultusunda araştırma problemimiz “dokümana yüklenen değerler, seçim kriterleri ve bibliyografik künyedeki erişim noktaları kullanıcıların doküman seçiminde karar vermelerini ne ölçüde etkilemektedir?” şeklinde ifade

edilebilir. Bu soruya cevap verebilmek için oluşturduğumuz araştırma hipotezimiz: “Kullanıcının bilişsel yapısı, dokümana yüklediği değerler (foksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik, koşul), seçim kriterleri (ilgililik, otorite, kapsam, haberdar olma, kalite, güncellik, erişilirlik, donanım, yazarla ilişki) ve bibliyografik künyede yer alan erişim noktaları (başlık, yazar, kaynak, yayın yılı, yayıncı, dil, anahtar kelimeler, öz) doküman seçiminde karar vermesini etkilemektedir” şeklinde düzenlenmiştir. Hipotezimizi doğrulamak amacıyla araştırmamızda öncelikle;

-Bilişsel yapı, bilgi arama davranışı, doküman seçimi ve karar verme konularında genel bilgi verilerek bu konuların önemine değinilmiş,

-Bibliyografik künyede verilen erişim noktalarının kullanıcı açısından ne derece önemli olduğu ve doküman seçiminde yeterli olup olmadığı araştırılmış,

-Belli bir amaç doğrultusunda doküman sağlamaya çalışan kullanıcının künye seçimini nasıl gerçekleştirdiği ve bu seçimde hangi kriterlerin önemli olduğu ortaya konulmaya çalışılmış,

-Kullanıcının bilgi kaynağına yüklediği epistemik, fonksiyonel, sosyal, koşul ve duygusal değerlerin karar vermesinde ne şekilde etkili olduğu araştırılmış,

-Künyedeki erişim noktaları, kriterler ve künyeye yüklenen değerler dışında kullanıcının doküman seçimini veya karar vermesini etkileyen diğer faktörlere de değinilmeye çalışılmış,

Bütün bu bilgilerin ışığında, bilgi hizmetlerinin tasarlanmasında kullanıcının bilişsel yapısının dikkate alınması gereği vurgulanmıştır.

Doküman seçerken, bulduğu künyelerin erişim noktalarından aldığı her bir bilgi parçası kullanıcının bilişsel durumu üzerinde değişikliğe neden olmakta ve bu da onun seçimini veya kararını etkilemektedir. Kullanıcı künyeleri seçerken, künyenin konusuyla ilgili olduğu izlenimini edinene kadar mevcut ipuçlarının

tamamını veya bir kısmını bilişsel düzeyde işlemektedir. Kullanıcı yeterli bilgi edinemediği durumlarda elindeki künyede mevcut olan tüm erişim noktalarına bakmaktadır. Çalışmamızın sonucunda deneklerin doküman seçiminde en çok başlığa, öze ve kaynağa dikkat ettikleri ve bu erişim noktalarına göre künyeyi seçtikleri ortaya çıkmıştır. Aynı anda iki erişim noktasına değinen deneklerin en çok başlık-kaynak, başlık-yayın yılı veya başlık-anahtar kelimeler şeklinde iki erişim noktasına değindikleri saptanmıştır.

Kullanıcı erişim noktalarını belli kriterlere göre değerlendirmekte ve seçimini yapmaktadır. Bu araştırmada deneklerin künye seçiminde en çok ilgililik, güncellik, kapsam, erişilirlik ve otorite kriterlerine değindikleri gözlenmiştir. Deneklerin seçim kriterlerinden en çok, kapsam-igililik, erişilirlik-igililik, kapsam-güncellik, yazarla ilişki-igililik, yazarla ilişki-güncellik şeklinde ikili kriterlere bakarak künyeleri değerlendirdikleri ve ilgili dokümanlara erişmek istedikleri gözlenmiştir.

Kullanıcı tarama sonucunda çıktıkları genellikle ilgili ve ilgisiz diye iki gruba ayırmaktadır. İlgili olanları yeniden değerlendirmeye almakta ve bazı kriterler çerçevesinde künyedeki erişim noktalarını zihin süzgecinden geçirmektedir. Kullanıcının önemseydiği kriterleri karşılayan künyeler, yapmakta olduğu veya ilerde yapacağı çalışmalarda kullanılmak üzere seçilmektedir. Bazı künyeler belli bir amaca yönelik olmasa da, kişi tarafından ilginç bulunarak seçilip bir kenara ayrılmaktadır. Kendi işinde kullanmak üzere bilgiye ihtiyaç duyan bir varlık olmanın dışında, kişi duygusal ihtiyaçlarını karşılamada da bilgiye gereksinim duymakta, kendini geliştirmek ve merak duyduğu konularda bilgi edinmek çabası içine girmektedir. Kısaca kullanıcı künyeye fonksiyonel değer dışında duygusal, epistemik, sosyal veya koşul değeri yükleyebilmekte ve doküman seçimini gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada, deneklerin künyelere fonksiyonel değerinden sonra, en çok sosyal değer yüklediği gözlenmiştir. Karar vermede önemli olan üçüncü değer ise epistemik değerdir. Duygusal ve koşul değerlerin yüklendiği künyelerin seçilmesi ve bunlara erişme isteğinin daha az olduğu ortaya konulmuştur.

Künyedeki erişim noktaları, kriterler ve değerler dışında, kullanıcının sahip olduğu bilgi birikimi de künye seçimini etkilemektedir.

Kullanıcının bilişsel düzeyde künye veya doküman seçimini nasıl yaptığı, nasıl karar verdiğini bilmek, bilgi uzmanlarına bilgi erişim sistemlerini geliştirmede yol gösterici olacaktır. Kullanıcının karar verirken kullandığı kurallar bilgi erişim sistemlerine uygulanabilir. Böylece kullanıcıya sorgulamada ve seçim kriterlerini belirlemede daha fazla imkan sağlanarak bilgi erişim sistemlerinin işlevliliği artırılabilir.

Bu çalışmada varılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir;

-Doküman seçiminde kişinin bilişsel yapısı ve bilgiyi işleyiş tarzı önemlidir.

-Doküman seçiminde erişim noktaları kullanıcının seçim yapmasında etkili olmaktadır. Bunlardan başlık, öz ve kaynak adı en fazla dikkat edilen unsurlardır.

-Seçim kriterleri kullanıcının bilgi seçimiyle ilgili davranışlarını etkilemektedir. Bu kriterler içinde ilgililik, kapsam, güncellik ve erişilirlilik ön plana çıkmaktadır.

-Doküman seçiminde erişim noktaları ve seçim kriterleri kadar, dokümana yüklenen değerler de etkili olmaktadır. Bu değerler içinde ilk sırada önemli olan fonksiyonelliktir. Sosyal ve duygusal değerlerin etkisi ise kullanıcının yazarları ve yayınları ne kadar tanıdığına bağlı olarak artmaktadır.

-Kullanıcının bibliyografik künyedeki erişim noktalarını nasıl değerlendirdiği ile ilgili bilgiler, erişim noktalarının neye göre geliştirilmesi gerektiğini belirleme imkanı vermektedir.

-Bu çalışmada yer alan deneklerin bibliyografik künyeler üzerinde yaptıkları yazılı değerlendirmeler ve tablolardan da anlaşılacağı üzere hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Son olarak, kullanıcının bilişsel yapısı ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalarda, araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla, getirmek istediğimiz öneriler aşağıda ifade edilmiştir.

-Kullanıcılar için daha etkin bilgi erişim sistemleri tasarlayabilmek için daha ayrıntılı kullanıcı araştırmalarına ihtiyaç vardır. Özellikle son kullanıcı kavramı ile birlikte kullanıcının bilişsel yapısının bilgi arama sürecindeki etkisi ön plana çıkmıştır. Bu konuda yapılacak kapsamlı araştırmalar bilgi erişim sistemlerinin tasarlanmasında önemli rol oynayacaktır. Bu araştırmaların teşvik edilmesi ve sonuçlarının uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

-Kullanıcının bilişsel yapısı ve bilgiyi işleyiş tarzı ile ilgili bilgilerin dokümanların organize edilmesi, erişim noktalarının saptanması ve tarama sonuçlarının düzenlenmesinde kullanılmasında yarar vardır.

-Bilişsel yapıyı ele alan çalışmalarda küçük gruplarla ve derinlemesine araştırmalar yapılmalıdır.

-Kullanıcı araştırmalarında, özellikle bilişsel yapı ile ilgili olanlarda seçilecek araştırma yöntemi son derece önemlidir. Yöntemin probleme uygun olması ve var olan durumu ortaya koyabilmesi için nicel yöntemlerin yanısıra nitel yöntemlerden de yararlanılması gerekmektedir. Bilişsel yapıyla ilgili araştırmaların çoğunda yüksek sesle düşünme (think aloud) tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. Çalışmamızda bu teknik, görüşülen deneklerin kabul etmemesi nedeniyle kullanılamamıştır. İlerde yapılacak benzer çalışmalarda yüksek sesle düşünme tekniğinin kullanılması, daha kapsamlı ve derinlemesine veri toplayabilmek açısından yararlı olacaktır.

-Kullanılan veri toplama tekniklerinin yönteme uygun olması, araştırmacının konuya hakimiyeti ve deneklerle birebir ilişki içinde veri toplaması önemlidir.

-Doküman seçimiyle ilgili yapılacak araştırmalarda kullanılabilcek tüm veri tabanlarının dikkate alınması ve deneklere olabildiğince ayrıntılı tarama sonuçları sunulması sağlıklı veriler elde etmek açısından önemlidir.

-Bu tür araştırmaların değişik gruplarla ve benzer yöntemlerle gerçekleştirilmesi, bulguların bir bütün içinde değerlendirilebilmesine olanak verecektir.

KAYNAKÇA

- ABELSON, Robert P. ve A. LEVI. "Decision Making and Decision Theory." C. LINDZEY ve E. ARONSON (Eds), *The Handbook of Social Psychology*, Vol.1. 3rd Ed, New York: Random House, Chapter 5, 1985.
- ALLEN, Bryce L. "Cognitive Research in Information Science: Implications for Design." E. WILLIAMS (Ed.), *Annual Review of Information Science and Technology*, New Jersey: American Society for Information Science, Vol.26, 1991.
- ALLWOOD, Carl Martin ve Z. M. WANG. "Conceptions of Computers Among students in China and Sweeden." *Computers in Human Behavior*, VI, 2, 1990:185-199.
- AMBARDAR, A. Kak. "User-Computer Interaction: Analysis of Individual Differences and Information Retrieval." *Proceedings of the 1988 IEEE International Conference on Systams, Man and Cybernetic*, Vol.2, Aug. 8-12, Beijing/Shenyang, China, New York, NY: IEEE, 1988.
- AUSUBEL, D.P. "Cognitive Structure and the Facilitation of Meaningful Verbal Learning." *Journal of Teacher Education*, XIV, 1963: 217-221.
- BARCUS, F.E. *Communications Content: Analysis of the Research*, University of Illinois, 1900-1958, 1959.
- BARNETT, George A. ve G. SIEGEL. "The Diffusion of Computer Assisted Legal Research Systems." *Journal of the American Society for Information Science*, XXXIX, 4, 1988:224-234.

- BARRY, Carol L. ve L. SCHAMBER. "Users' Criteria for Relevance Evaluation: a Cross-Situational Comparison." *Information Processing and Management*, XXXIV, 2/3, 1998:219-236.
- BARRY, Carol L. "User Defined Relevance Criteria: An Exploratory Study." *Journal of the American Society for Information Science*, XLV, 3, 1994:149-159.
- BATES, M.J. "Search Techniques." *Annual Review of Information Science and Technology*, XVI, 1981:137-169.
- BATES, M.J. "The Design of Browsing and Berrypicking Techniques for the Online Search Interface." *Online Review*, XIII, 1989:407-424.
- BELKIN, Nicholas J. ve DIĞERLERİ. "ASK for Information Retrieval: Part I. Background and Theory." *Journal of Documentation*, XXXVII, 2, 1982a:61-71.
- BELKIN, Nicholas J. ve DIĞERLERİ. "ASK for Information Retrieval: Part II. Result of Design Study." *Journal of Documentation*, XXXVII, 3, 1982b:145-164.
- BERLYNE, D.E. "Curiosity and Exploration." *Science*, CLIII, July 1966:25-33.
- BERLYNE, D.E. "Novelty, Complexity and Hedonic Value." *Perception and Psychophysics*, VIII, 1970:279-286.
- BORGMAN, Christine L. "The User's Mental Model of an Information Retrieval System: An Experiment on a Prototype Online Catalog." *International Journal of Man-Machine Studies*, XXIV, 1, 1986:47-64.

- BRUCE, Harry W. "A Cognitive View of the Situational Dynamism of User-Centered Relevance Estimation." *Journal of the American Society for Information Science*, XLV, 3, 1994:142-148.
- BRUNSWIK, E. "Representative Design and Probabilistic Theory in a Functional Psychology." *Psychological Review*, LXII, 1955:193-217.
- BURNKRANT, R. E. "A Motivational Model of Information-Processing Intensity." *Journal of Consumer Research*, III, 1976:21-30.
- CARTWRIGHT, Dorwin P. "Analysis of Qualitative Material". L. FESTINGER ve D. KATZ (Eds.), *Research Methods in the Behavioral Sciences*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1953:421-470.
- Concise Encyclopedia of Psychology. "Brunswick, Egon 1903-1955", R. J. CORSINI (Ed.), 1987, 157.
- COOPER, Harris ve R. RIBBLE. *Influences on the Outcome of Literature Searches for Integrative Research Reviews*, Columbia, MO: University of Missouri, Center for Research in Social Behavior, XXXVI, 1985.
- CUADRA, C.A. ve R.V. KATTER. "Opening the Black Box of Relevance." *Journal of Documentation*, XXIII, 4, 1967:291-303.
- DAS, J.P., J.R. KIRBY ve R.F. JARMAN. *Simultaneous and Sequential Cognitive Processes*, New York: Academic Press, 1979.
- DAVIDSON, David. "The Effect of Individual Differences of Cognitive Style on Judgments of Document Relevance." *Journal of the American Society for Information Science*, XXVIII, 1977:273-184.
- DEMBER, William N. ve R. W. EARLY. "Analysis of Exploratory, Manipulatory and Curiosity Behavior." *Psychological Review*, LXIV, 1957:91-96.

- DEMBER, William N. ve DIĞERLERİ. "Response by Rats to Differential Stimulus Complexity." *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, L, 1957:514-518.
- DERVIN, B. *An Overview of Sensemaking Research, Concepts, Methods and Results to Dat*, Seattle,WA: School of Communication, University of Washington, 1983.
- DERVIN, B. ve M. NILAN. "Information Needs and Uses." M.E. WILLIAMS (Ed.), *Annual Review of Information Science and Technology*, Vol.21, White Plains, NY: Knowledge Industry Publications, 1986:3-33.
- DOYLE, Lauren B. "Is Relevance an Adequate Criterion in Retrieval System Evaluation?" H.P. LUHN (Ed.), *Automation and Scientific Communication: Short Papers Contributed to the Theme Sessions of the 26th Annual Meeting of the American Documentation Institute*, Washington, D.C.: American Documentation Institute, 1963.
- DRISCOLL, Marcy Perkins. *Psychology of Learning for Instruction: Learning and Instructional Technology*, Boston: Allyn & Bacon, 1993.
- DUMAIS, Susan T. ve T. K. LANDAUER. "Describing Categories of Objects for Menu Retrieval Systems." *Behaviour Research Methods, Instruments and Computers*, XVI, 2, 1984:242-248.
- Encyclopedia of Psychology. "Content Analysis." Great Britain: Herder and Herder Publication, 1972.
- FENICHEL, Carol Hansen. "Online Searching: Measures That Discriminate Among Users with Different Types of Experiences." *Journal of the American Society for Information Science*, XXXII, 1, 1981:24-34.

- FERBER, Robert. "Consumer Economics, A Survey." *Journal of Economic Literature*, XI, December 1973:1303-1342.
- GARDINER, Margaret M. ve B. CHRISTIE. *Applying Cognitive Psychology to User-Interface Design*, New York: John Wiley & Sons, 1987.
- GEORGE, Darren ve P. MALLERY. *SPSS/PC+ Step By Step A Simple Guide and Reference*, Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1995.
- GLASS, Arnold Lewis ve K. J. HOLYOAK. *Cognition*, 2nd Ed, New York: Random House, 1986.
- GORN, Gerald J. "The Effects of Music in Advertising on Choice Behavior: A Classical Conditioning Approach." *Journal of Marketing*, XLVI, 1982:94-101.
- GREENE, Sharon L. ve DİĞERLERİ. "No Ifs, ANDs or Ors: A Study of Database Querying." *International Journal of Man-Machine Studies*, XXXII, 3, 1990:303-326.
- HALL, Calvin S. ve G. LINDZEY. *Theories of Personality*, 2nd Ed., New York: John Wiley and Sons, 1970.
- HALPERN, David ve M. NILAN. "A Step Toward Shifting the Research Emphasis in Information Science from the System to the User: An Empirical Investigation." C.L:BORGMAN ve E.Y.H. DAI (Eds.), *ASIS'88: Information and Technology: Planning for the American Society for Information Science 51st Annual Meeting*, Vol.25, Oct.23-27; Atlanta, GA. Medford, NJ: Learned Information, Inc.for ASIS, 1988:169-176.
- HANCOCK, Micheline. "Subject Searching Behaviour at the Library Catalogue and at the Shelves: Implications for Online Interactive catalogues." *Journal Of Documentation*, XLIII, 4, 1987:303-321.

- HANNA, Janice G. "A Typology of Consumer Needs." Jagdish N. Sheth (Ed.), *Research in Marketing*, Vol.3, Greenwich, Conn.: JAI Press. 1980:83-104.
- HANSEN, Flemming. *Consumer Choice Behavior: A Cognitive Theory*, New York: The Free Press, 1972.
- HARRISON, Albert A. "Response Competition, Frequency, Exploratory Behavior and Liking." *Journal of Personality and Social Psychology*, IX, 1968:363-368.
- HARTER, Stephen P. "Psychological Relevance and Information Science." *Journal of the American Society for Information Science*, XLIII, October 1992:602-615.
- HIRSCHMAN, Elizabeth C. "Innovativeness, Novelty Seeking and Consumer Creativity." *Journal of Consumer Research*, VII, December 1980:283-295.
- HOLBROOK, Morris B. ve E. C. HIRSCHMAN. "The Experiential Aspects of Consumption: Consumer Fantasies, Feelings and Fun." *Journal of Consumer Research*, IX, September 1982:132-140.
- HOLSTI, Ole R. "Content Analysis." G. LINDZEY ve E. ARONSON (Eds.), *Handbook of Social Psychology*, 2nd Ed., Massachusetts: Addison-Wesley Publishing, 1968.
- HOWARD, Helen. "Measures That Discriminate Among Online Searches With Different Training and Experience." *Online Review*, VI, 4, 1982:315-327.
- HOWARD, John A. *Marketing: Executive and Buyer Behavior*, New York: Columbia University Press, 1963.
- HUBER, O. "The Information Presented and Actually Processed in Decision Task." P. HUMPHREYS, O. SVENSON ve A. VARI (Eds.), *Analyzing and Aiding Decision Processes*, New York: North-Holland, 1983.

- INGWERSEN, Peter. "Towards a New Research Paradigm in Information Retrieval." Irene WORMELL (Ed.), *Knowledge Engineering: Expert Systems and Information Retrieval*, London: Taylor Graham, 1987:150-168.
- JANES, Joseph W. "Relevance Judgments and the Incremental Representation of Document Representations." *Information Processing and Management*, XXVI, 6, 1991:629-646.
- KASSARJIAN, Harold H. "Personality and Consumer Behavior: a Review." *Journal of Marketing Research*, VIII, November 1971:409-418.
- KATONA, George C. ve DIĞERLERİ. *Aspirations and Affluence: Comparative Studies in the United States and Western Europe*, New York: McGraw-Hill, 1971.
- KATZ, Daniel. "The Functional Approach to the Study of Attitudes." *Public Opinion*, XXIV, Summer 1960:163-204.
- KATZER, J. ve H. SNYDER. "Toward a More Realistic Assessment of Information Retrieval Performance." *Proceedings of the ASIS*, Washington, DC, 1990:80-85.
- KELLY, G.A. "A Theory of Personality." *The Psychology of Personal Constructs*, New York: Norton, 1963.
- KRENDL, Kathy A. ve DIĞERLERİ. "Children and Computers: Do Sex Related Differences Persist?" *Journal of Communication*, XXXIX, 3, 1989:85-93.
- KRIPPENDORFF, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*, Beverly Hills, London: Sage Pub, Vol.5, The Sage Commtext Series, 1980.
- KUHLTHAU, Carol Collier. "Developing a Model of the Library Search Process: Cognitive and Affective Aspects." *RQ*, XXVIII, 2, 1988:232-242.

- KUHLTHAU, Carol Collier. "Inside the Search Process: Information Seeking from the User's Perspective." *Journal of the American Society for Information Science*, XLII, 5, 1991:361-371.
- KUHLTHAU, Carol Collier. "A Principle of Uncertainty for Information Seeking." *Journal of Documentation*, XLIX, 4, 1993:339-355.
- LANCASTER, Kelvin. *Consumer Demand: A New Approach*, New York: Columbia University Press, 1971.
- Longman Dictionary of Psychology and Psychiatry, New York, 1984, 155.
- LUGER, George F. *Cognitive Science: The Science of Intelligent Systems*, San Diego: Academic Press, 1994.
- MACCRIMMON, Kenneth R. ve R. N. TAYLOR. "Decision Making and Problem Solving." M. D. DUNNETTE (Ed.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, Chicago: Rand McNally College Publishing Company, 1976.
- MARKIN, Rom J. *Psychology of Consumer Behavior*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1969.
- MASLOW, Abraham H. *Motivation and Personality*, New York: Harper & Brothers Pub, 1954.
- MASLOW, Abraham H. *Motivation and Personality*, 2nd Ed., New York: Harper & Brothers Pub, 1970.
- MCALISTER, Leigh ve E. PESSEMIER. "Variety Seeking Behavior: An Interdisciplinary Review." *Journal of Consumer Research*, IX, December 1982:311-322.

- MICHEL, Dee Andy. "What is Used During Cognitive Processing in Information Retrieval and Library Searching? Eleven Sources of Search Information." *Journal of the American Society for Information Science*, XLV, 7, 1994:498-514.
- MICK, C.K. ve DIĞERLERİ. "Toward Usable User Studies." *Journal of the American Society for Information Science*, XXXI, 5, 1980:347-365.
- MILLER, G.A. "The Magical Number Seven Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information." *Psychological Review*, LXIII, 1965:81-97.
- MONTGOMERY, H. ve O. SVENSON. "On Decision Rules and Information Processing Strategies for Choice Among Multiattribute Alternatives." *Scandinavica Journal of Psychology*, I, 1976:283-291.
- MOREHEAD, D. R. ve DIĞERLERİ. "The Value of Information and Computer Aided Information Seeking: Problem Formulation and Application to Fiction Retrieval." *Information Processing and Management*, XX, 5/6, 1984:583-601.
- MORGAN, C.T. ve R.A. KING. *Introduction to Psychology*, 3th Ed., New York: McGraw-Hill, 1971.
- NAHL, Diane ve C. TENOPIR. "Affective and Cognitive Searching Behavior of Novice End Users of a Full Text Database." *Journal of the American Society for Information Science*, XLVII, 4, 1996:276-286.
- NEISSER, Ulric. *Cognitive Psychology*, New Jersey: Prentice-Hall, Century Psychology Series, 1967.

- PARASURAMAN, S. ve M. IGBARIA. "An Examination of Gender Differences in the Determinants of Computer Anxiety and Attitudes Toward Microcomputers Among Managers." *International Journal of Man-Machine Studies*, XXXII, 3, 1990:327-340.
- PARK, C. Whan ve S. M. YOUNG. "Consumer Response to Television Commercials: The Impact of Involvement and Background Music on Brand Attitude Formation." *Journal of Marketing Research*, XXIII, February 1986:11-24.
- PARK, T.K. "The Nature of Relevance in Information Retrieval: An Empirical Study." *Library Quarterly*, LXIII, 1993:318-351.
- RADFORD, K.J. "Decision Making, Individuals." *Encyclopedia of Human Behavior*, Vol.2, London: Academic Press, 1994.
- RAPPOPORT, Leon ve D. A. SUMMERS. *Human Judgment and Social Interaction*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc, 1973.
- RATCHFORD, Brain T. "The New Economic Theory of Consumer Behavior: An Interpretive Essay." *Journal of Consumer Research*, II, September 1975:65-75.
- SARACEVIC, Tefko. "Relevance: A Review of and A framework for the Thinking on the Notion in Information Science." *Journal of the American Society for Information Science*, XXVI, 6, 1975:321-343.
- SCHAMBER, L. ve DIĞERLERİ. "A Reexamination of Relevance: Toward a Dynamic, Situational Definition." *Information Processing and Management*, XXVI, 6, 1990:755-776.
- SHETH, Jagdish N. "A Model of Industrial Buyer Behavior." *Journal of Marketing*, XXXVII, October 1973:50-56.

- SHETH, Jagdish N. ve DİĞERLERİ. *Consumption Values and Market Choices: Theory and Applications*, Cincinnati, Ohio: South-Western Publishing, 1991.
- SLOVIC, P. ve DİĞERLERİ. "Behavioral Decision Theory." MARK R. POSENZWEIG ve LYMAN W. PORTER (Eds.), *Annual Review of Psychology*, Vol.28, PaloAlto, California: Annual Reviews, 1977.
- SLOVIC, Paul ve D. MACPHILLAMY. "Dimensional Commensurability and Cue Utilization in Comparative Judgment." *Organizational Behavior and Human Performance*, XI, 1974:172-194.
- SLOVIC, Paul ve S. LICHTENSTEIN. "Comparison of Bayesian and Regression approaches to the Study of Information Processing in Judgment." *Organizational Behavior and Human Performance*, VI, 1971:649-744.
- STEVENSON, Mary Kay ve DİĞERLERİ. "Judgment and Decision Making Theory." MARVIN D.DUNNETTE ve LEAETTA M. HOUGH (Eds.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, 2nd. Ed., Vol.1, California: Consulting Psychologist Press, 1990.
- SVENSON, Ola. "Process Descriptions of Decision Making." *Organizational Behavior and Human Performance*, XXIII, 1979:86-112.
- TAYLOR, Robert S. "Question Negotiation and Information Seeking in Libraries." *College and Research Libraries*, XXXIX, May 1968:178-194.
- TEITELBAUM-KRONISH, Priscilla "Relationship of Selected Cognitive Aptitudes and Personality Characteristics of the Online Searcher to the Quality of Performance In Online Bibliographic Retrieval." (Ph.D. Dissertation), New York, NY: New York University, 1985, 171.
- TEMPLE, Linda ve H. M. LIPS. "Gender Differences and Similarities in Attitudes Toward Computers." *Computers in Human Behaviour*, V, 1989:215-226.

- TVERSKY, A. ve D. KAHNEMAN. "Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases." *Science*, CLXXXV, 1974:1124-1131.
- UÇAK, Nazan Özenç. "Bilgi Gereksinimi ve Bilgi Arama Davranışı." *Türk Kütüphaneciliği*, XI, 4, 1997:315-325.
- VAN GIGCH, John P. *System Design Modeling And Metamodeling*, New York: Plenum Press, 1991.
- VIGIL, Peter J. "The Psychology of Online Searching." *Journal of the American Society for Information Science*, XXXIV, 4, 1983:281-287.
- VOELKL, Kristin E ve S.B. GERBER. *Using SPSS for Windows: Data Analysis and Graphics*, New York: Springer Verlag, 1999.
- WANG, P. ve D. SOERGEL. "A Cognitive Model of Document Use During a Research Project. Study I. Document Selection." *Journal of the American Society for Information Science*, XLIX, 2, 1998:115-133.
- WILSON, T.D. "On User Studies and Information Needs." *Journal of Documentation*, XXXVII, 1, 1981:3-15.
- WILSON, T.D. "The Cognitive Approach to Information Seeking Behaviour and Information Use." *Social Science Information Studies*, IV, 1984:197-204.
- WILSON, Tom ve C. WALSH. "Information Behaviour: an Inter-disciplinary Perspective." 1996. 1 July 1999
<[URL:www.shef.ac.uk/~is/publications/prelims.html](http://www.shef.ac.uk/~is/publications/prelims.html)>.

YOO, Jae-ok. "Field Dependence/Independence and the Performance of the Online Searcher." (Ph.D. Dissertation), Bloomington,IN: Indiana University, 1990, 225.

ZEDECK, S. ve D. KAFRY. "Capturing Rater Policies for Processing Evaluation Data." *Organizational Behavior and Human Performance*, XVII, 1977:269-294.

EK-1: Kodlama Şeması

(1) Denek

- (1 1) Statüsü
- (1 2) Tecrübe
- (1 3) Aşama

(2) Erişim Noktaları

- (2 1) Başlık
- (2 2) Yazar
- (2 3) Kaynak
- (2 4) Yayın Yılı
- (2 5) Dil
- (2 6) Anahtar Kelimeler
- (2 7) Öz

(3) Kriterler

- (3 1) İlgililik
- (3 2) Otorite
- (3 3) Kapsam
- (3 4) Güncellik
- (3 5) Kalite
- (3 6) Haberdar Olma
- (3 7) Erişilirlik
- (3 8) Donanım
- (3 9) Yazarla İlişki

(4) Karar Verme

- (4 1) Evet
- (4 2) Hayır
- (4 3) Belki

(5) Değerler

- (5 1) Epistemik
- (5 2) Fonksiyonel
- (5 3) Sosyal
- (5 4) Koşul
- (5 5) Duygusal

(6) Kişinin Bilgisi

- (6 1) Yazar
- (6 2) Yayıncı
- (6 3) Konu

**(7) Künyeleri Sıralama veya
Gruplama**

EK-2: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Ve
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü
Yüksek Lisans Ve Doktora Öğrencilerine Yöneltilen Sorular

Kullanıcının Bilgi Seçiminde Karar Vermesini Etkileyen Bilişsel Yapısı
Üzerine Bir İnceleme

Sayın İlgili;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Kütüphanecilik Bölümü'nde tez öğrencisiyim. Yürütmekte olduğum bu çalışma, Hacettepe üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora programında tez aşamasındaki öğrencileri kapsamaktadır. Araştırmanın amacı, kişilerin kendi konularıyla ilgili bibliyografik künye üzerindeki bilgiyi bilişsel düzeyde nasıl işlediğini, künye seçimini nasıl yaptığını ve künyeye yüklenen değerlerin karar vermeyi nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

Araştırma üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, tez öğrencileri hakkında genel bir bilgi edinmeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır. Daha sonraki aşama, bibliyografik künye değerlendirmesi ve seçimi ile ilgilidir. En son kısım ise karar vermeye ilintili soruları kapsamaktadır. Bu aşamalarla ilgili sorular ektedir. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılacağı için sorulara mümkün olduğu kadar ayrıntılı yanıt verilmesi çalışmamın başarısı için son derece önemlidir. Bu araştırmanın içinde bizat bulunmanız ve vereceğiniz ayrıntılı cevaplarla yapacağınız büyük katkıya çok teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Şemsa Olşen
ODTÜ Kütüphane ve Dokümantasyon
Dairesi Başkanlığı
Enformasyon Birimi'nde Kütüphaneci

I.Yazara İlişkin Sorular

1. Yapmakta olduğunuz tez çalışmasının düzeyi nedir?

- Yüksek Lisans
- Doktora

2. Çalışmanız hangi aşamadadır?

- Başlangıç
- Araştırma / Yazma
- Sonuçlandırma

3. Tez konunuzda daha önceden edinilen bilgi düzeyi nedir?

- Bilgi sahibi değilim
- Lisansta bu konuda ders(ler) aldım
- Yüksek lisansta bu konuda ders(ler) aldım
- Doktorada bu konuda ders(ler) aldım
- Diğer (Açıklayınız).....

II Bibliyografik Künyenin Değerlendirilmesiyle İlgili Sorular

1. Bibliyografik künyeyi içinde yer alan unsurları (yazar, başlık, dergi, yıl vb.) dikkate alarak değerlendiriniz. Buna göre sizin için anlamlı olan unsurların altını çiziniz ve bunun nedenini veya nedenlerini lütfen açıklayınız.

2. Künyeyi aşağıda yer alan kriterlere göre değerlendiriniz (lütfen değerlendirme yaparken kriterlerin yanındaki kutucuklara çarpı işareti koyunuz ve bununla ilgili ayrıntılı açıklamanızı aşağıda bırakılan boşluğa yazınız. İşaretlediğiniz kriterleri önem sırasına göre sıralayınız)

- Konunuzla ilgisi
- Yazar, editör, dergi, yayıncı açısından otoritesi
- Bilginin kapsamı
- Dokümanın güncelliği
- Yayının kalitesi
- Doküman hakkında önceden bilgi sahip olup olmadığınız
- Dokümanın erişilebilirliği
- Dokümana erişebilmek ve kullanabilmek için gerekli ek donanıma sahip olup olmadığınız
- Yazarı tanıyıp tanımadığınız

3. İlgili dokümana erişmek ister misiniz? Aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyerek lütfen nedenini veya nedenlerini açıklayınız.

- Evet
- Hayır
- Belki

III. Karar Vermeyle İlgili Sorular

1. Tarama listesinden kullanmayı düşündüğünüz künyeleri seçerek lütfen bir kenara ayırınız.
2. Seçtiğiniz künyeleri kendi içlerinde önceliklerine göre sıralayınız. Bu sıralamayı genel olarak hangi özelliğe veya özelliklere göre yaptığınızı lütfen açıklayınız
3. Seçmediğiniz künyeleri genel olarak kendi içinde değerlendirerek neden seçmediğinizi lütfen yazınız.

EK-3: Üçüncü Soruya İlgili Değerlerin Verilmesinde Dikkate Alınan Cümleler
Veya Cümlecikler

EPİSTEMİK DEĞER:

- ilgisini çekmek, ilginç bulmak vb.
- merak etmek
- genel bilgi edinmeyi istemek
- bilgi sahibi olmak için okumayı istemek, göz atmayı istemek vb.

FONKSİYONEL DEĞER:

- tezinde kullanmak
- konusuyla yakından ilgili olmak
- belli bir amaç için kullanmak

KOŞUL DEĞER:

- eğer x konuya tezimde yer verirsem kullanırım
- belki erişirim
- erişebilsem, güncel olsa, vb. okumak isterim
- ilerde yapacağım çalışma, makale, vb. yerlerde kullanırım

SOSYAL DEĞER:

- yazarın yazdıklarını okuyorum ve takip ediyorum
- yazar bu alanda çok tanınmış, uzman, saygın biri, vb.
- yazarı tanıyorum, bu alanda otorite biri

DUYGUSAL DEĞER

- x kişi bu konuda yeterli biri değil
- x kişi ... yönlerden iyi, güçlü, düzenli, disiplinli, bilgi sahibi bir arkadaşımız, akademisyen, vb.
- mesleki çalışmalardan ve arkadaşlık bağlamında yakından tanıyorum